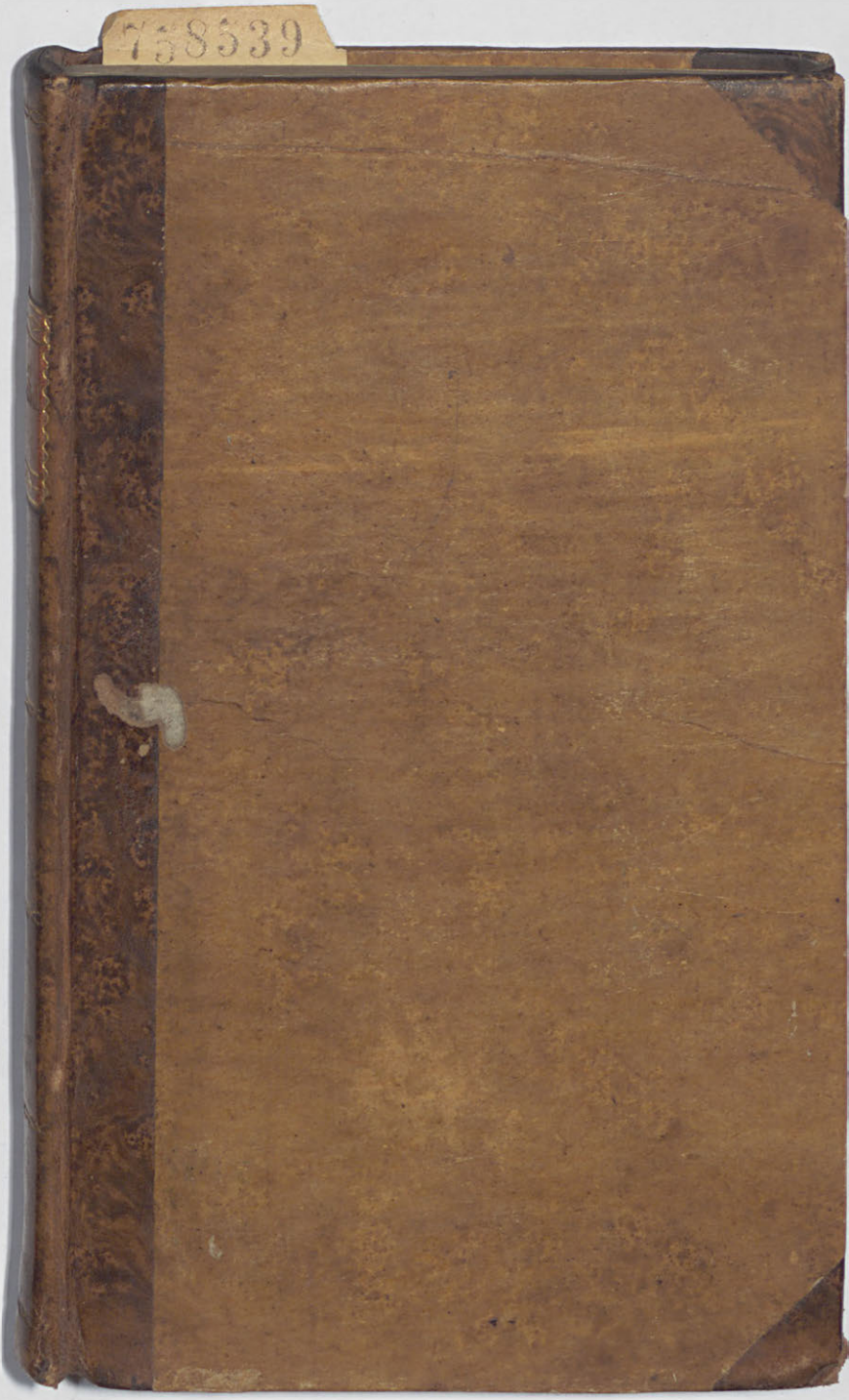
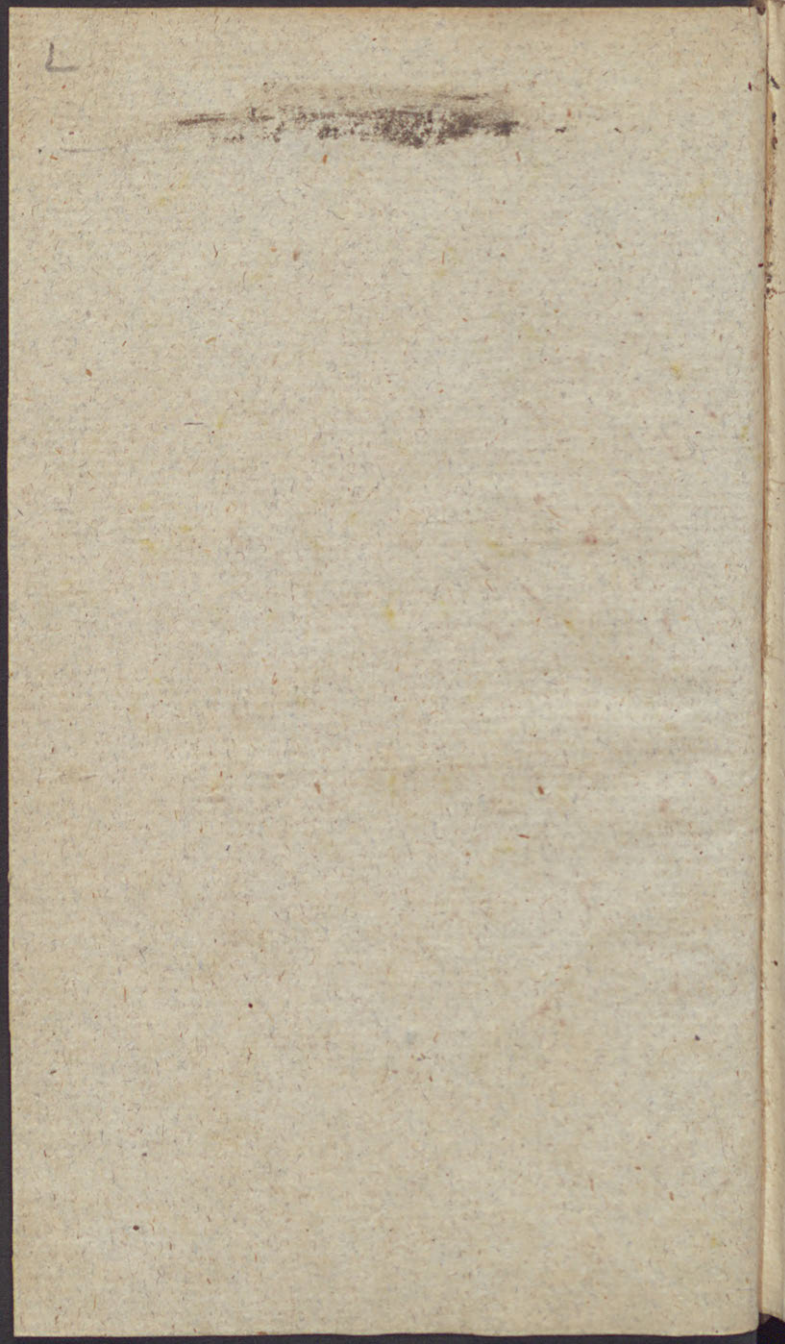

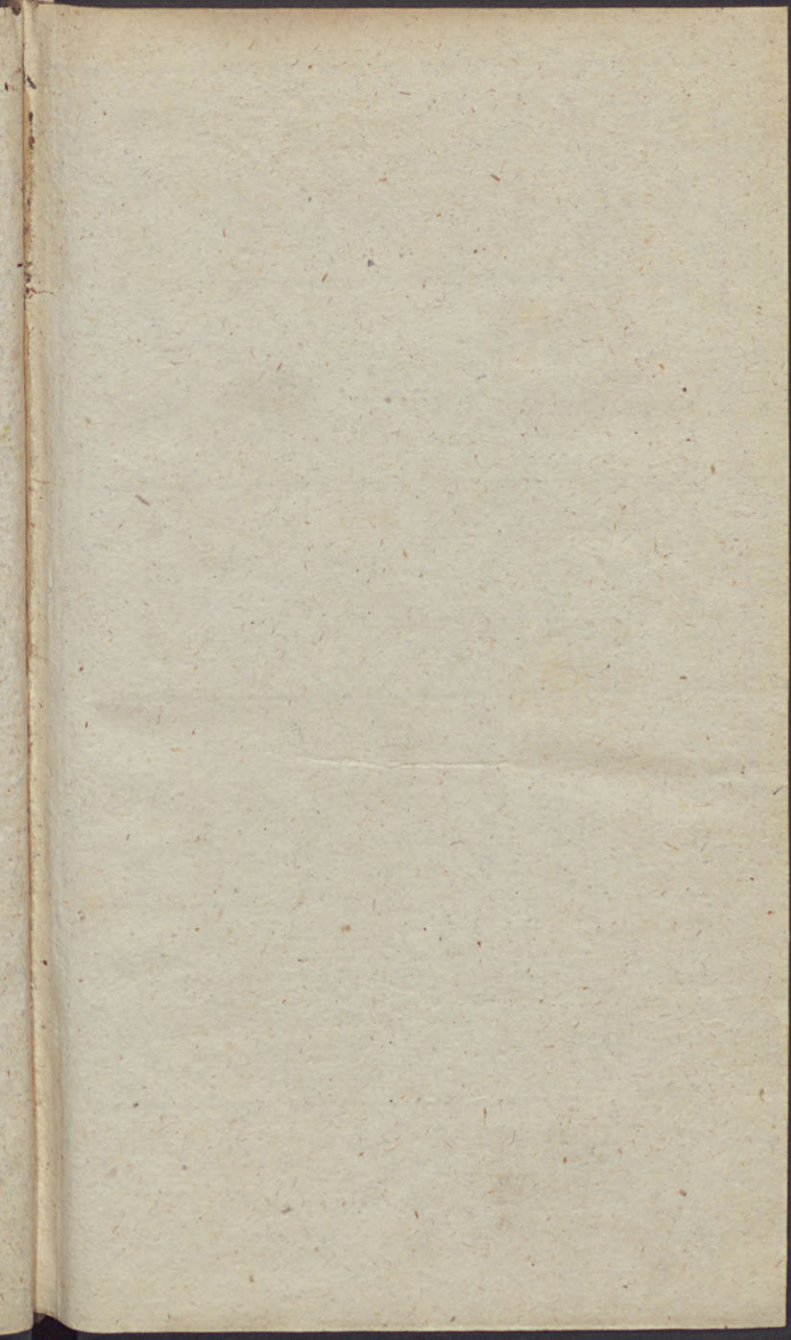
758539

L 3402

5035

K á n d í d

a v a g y

a leg- jobbik világ.

Eldorádóban 1793.

b i b s a d t

NAGY IVAN

Az Kiadónak Elöl-járo Beszédgye.

Voltert, vagy annak Munkáit Európában dít-
fírettel illetni annyi volna, mint a Dunában ví-
zet önteni; nem is lehetne azt azon Népnek
meg bántása nélkül, a mellynek nyelvére ezen-
Nagy-Embernek Munkája fordittatik, telyesít-
teni: tudgya dítő Nemzetünk, hogy Ambátor
ezen mostani Philosophusok - Elöljárója talám

néha tovább is ment légyen, mint kellett volna, tagadhatatlan mindazonáltal, hogy fáradozái a le tiprott emberi-érzékenységnek, a józan Gondolkozásnak fel emelésére kimondhatatlan sokat használtak.

Nagy Ereje volt kivált azon tréfában óltózót Ostorjának, a mellyel meg rögzött rossz Szokásokat, bal vélekedéseket üldözni tudta; Ugy tartom, hogy az Emberi-Nemzetnek egy része bajai Orvoslására ennél nem igen lehet bizonyosabb Gyógyításnak modgyát ki találni; csak kevés része egy Hazának olvashattya haszonnal, vagy is olvasni kívánnya azon mélységit az

emberi

emberi értelemnek, a kivel az Istennel való szövetségér Lelkünk bizonyította.

De még az szép része is minden Nemzetnek gyönyörködve futtattya szerelmet gerjesztő füzeteit egy olly munkán, a kiben az igazság, s a tanítás mulattfágá válik.

Illyen kedves Polgár társaim, s Társnéim ezen most általam nyomtatásra juttatott Candidnak hazánk nyelvére lett fordítása; A maga ősi nyelvében minden Országokban Örömmel olvasott, remélem, hogy ha a Magyar ruhája nem is volna olly jó, a mint kívánnám, a munkának belső érdemi a fordítás hibáit fel fogják űtni.

E'n ezen fordittásról keveset szólhatok, mert még olvasására is alig volt időm; de más jó hazafiak ítélete által birattam arra, hogy Candidának kiadását tehettségem szerint elől mozdítsam. Ezen szülemény külső Országban nyomtatván ki, igazság ellen vétkezne, a ki a nyomtatásban találandó hibákat, vagy a fordítóra, vagy a ki-adóra hárítaná.

Engem dicső Hazámhoz való, szivemben örökve meg rögzött Szeretet s hűség vezerlett arra, hogy ezen Munkának magyarban lett ol-
tózésének gyámola lennék; igen szeventésnek fogom magamat tartani, ha ez által is a napról
napra

napra nálunk jobban virágzandó józan Gondolkozásnak elől mozdittására ez által is használhatnék.

Hadgyuk azokat, a kik abból élvén, a viszálykodást kötelekségeknék tartják arról egy más között ujat húzni, a mit talám magok sem értenek tellyes tökéletességgel; mi kedves Oseinknek igaz magyar maradéki, a kik a szent Coronának, s azt olly érdemesen viselő Királyunknak szárnyi alatt törvényes boldog forsunkat mellett magasztalhattunk, soha arról el ne felejtkezünk, hogy midőn polgári kötelekségünknek eleget teszünk, ugy mint igaz Magyarok a köz-

jóra iparkodunk, a többit bátran az Istenre had-
hattyuk. Ezen Czélnek el nyérése a leg hagy-
obb egyefségnek Gyarápodása, minden tsele-
kedeteimet eddig is vezérlette, s talám ezen
elől-járo beszédet is leg illendőbben bé fejezheti.

I. Rész.

*Miként neveltetett - fel Kándid egy szép
kastélyban, és mi okkal móddal
űzték - ki belőle.*

Vesztfáliában Thundertentronk Báró Úrnak kastélyában volt egy gyerkötze, a' kinek a' természet felidebbnél felidebb erköltsöket adott volt. Az ő tekintetéből ki-tetzett már az ő elmebeli tulajdonfága. Egyenes ítélete mellett együgyű lélekkel birt; ebből az okból gondolnám, hírták Kándidnak. Az idősebb házitseledek mind azt tartották, hogy ez a' Kándid a' Báró Úr testvér-hugának és egy jámbor s' betsültetes szomszéd nemes embernek a' fia lett volna, a kihez ezen leányzó soha nem akart menni, mivel nem tudott hetvennél több nemes őfőket elő mutatni, és mivel az ő eredeti törőkének többi része az idők mostohasága miatt el-veszett vala.

A' Báró Úr egyik a' leg-tehetősfebb Úraságok között való volt Vesztfáliában: mert az ő kastélyának még kapuja s' ablakjai is valának. Az ő vendéglő szobája festett vászonnal vala béterítve. A' majorjában lévő komondorok, szűklégben *tzalka* gyanánt lehettek; a' lovászszei egyfzersmind vadászszei is valának; a' falúplébánusa pedig vólt az ő udvari káplánja. Kitfinytől fogva nagyig mindnyájan méltóságos Úrnak nevezék, és mindenkor el-neveték magokat, valamikor meséket beszélgetett.

A' Bárónehoz kiki nagy tekintettel viseltett, mert majd szinte negyedfél mázfát nyom vala, s' olly méltósággal tudta Úri házának díszét fenn tartani, hogy az által még nagyobb tiszteletet érdemle magának.

A' leánya Kunegund kis aszszony tizenhetedik esztendejében piros, friss, testes és gyönyörűleges vala. A' Bárónak fia mindenben hasonlónak látszott a' maga attyához. Panglosz preceptor a' háznak orákuluma, a' kis Kándid pedig ifjú s' együgyű léteére minden tanításait szavára el-hitte néki.

Panglosz a' metafiziko-theologo-kozmológiait tanította. Almélkodására mindennek

nek meg-bizonyította, hogy nintsen *fogat* ok nélkül, és hogy ebben a' lehettéges világoknak leg-jobbikában a' méltóságos Báró Úrnak kastélya valamennyinél szebb, a' méltóságos Alzfzony pedig minden gondolható Báronék közzül a' leg-jobbik volna.

Meg van bizonyítva, úgymond, hogy a' dolgok nem lehetnek külömben: mert mindenek egy végre lévén teremtvé, szükfégesképpen a' leg-jobb végre valók volnának. Jegyezétek-mey jól, hogy az örök azért teremtettek, hogy pápa-fzemet hordozzanak; azért is vagynak pápa-fzemeink. A' lábok arra valók, hogy nadrágot viseljenek, azért vagynak is nadrágjaink. A' kővek formáltattak, hogy meytőretteffenek, és kastélyok építteffenek belőlök; azért is a' méltóságos Úrnak igen szép kastélya vagyon; a' legnagyobb Bárónak az egész tartományban, leg-jobb lakásának kell lenni: a' fertések pedig arra valók, hogy mey-evődjenek, azért is egész esztendőátal disznó húst eszünk: azok tehát, a' kik azt vitatták, hogy mindenek jól vagynak, esztelenféget mondtak: mert azt kellett volna mondaniok, hogy mindenek leg-jobbán vagynak.

Kándíd figyelmetesen halgatta és artatlanúl hitte beszédét; mert Kunegund kis aszszony kíváltképpen szépnek tettezte előtte, ámbár soha se merte azt szemébe mondani. Ő így okoskoda, hogy a' *szereventse után, született Thundertentronk* Báró lenni, a második póltza a' bóldogfágnak vólna, Kunegund kis aszszonynak lenni, a' harmadik, azt mindennap látni, a' negyedik pedig Panglós Uramat halgathatni, mint a' ki leg-nagyobb Filofofus vólna az egész kerületben, követkerésképpen az egész kerék földön.

Egykor Kunegund a' kastély körül sétálván, a' kis erdőben mellyet az Urafág vadkertjének nevezének, észre vévé Panglószt a' jbokorban, a' ki az *experimentális* Fisikából letzkét ada az annya komornájának, egy köptzős, szép barna leánynak, és ez a' letzkén igen kap vala. Minthogy Kunegund kis aszszonynak kedve vala a' tudományokhoz, tehát lélegzés nélkül figyelmeze a' gyakorta való tapasztalásokra, mellyek szeme-láttára tétettek; nyilván ki-vévé az elégéges fundamentomát a' Doktornak, a' fogantot és azokat, s' vizfsza-tére nagy nyughatatlanon, gondolatokba merülve, tele kívánfággal tudófsá

tudófsá lenni; gondolván, hogy ő is szintúgy az ifjú Kándidnak elégséges fundamentoma, valamint ez az ővé, lehetne.

Vizsza-menet a' kastélyba őszve talál Kándiddal, s' el-pirúl; Kándid is irúl pirul: tétovázva mond néki jó reggelt, Kándid pedig elfogadja maga semtudván mit beszéll. Az utána való nap ebéd után, a' midőn az asztaltól fel-kelnének, Kunegund és Kándid egy kárpit megett őszve találkoznak; Kunegund el-ejti a' maga kezkenőjét, Kándid fel-veszi azt; amaz ártatlanúl kezénél fogja, az ifjú ártatlanúl meg-tsókolja a' kis aszszonynak kezét, különös elevenféggel, érzékenyen és kellemetesen; ajakaik egymást érék, a' szemeik szikrázni kezdenék, a' térdjeik reszketének s' kezeik el-tévelyedének. Thundertentronk Báro Ur a' kárpit mellett menvén-el, s' meglátván ezen okot s' ezen foganatot, farba rugdalá Kándidot, s' kiűzé a' kastélyból. Kunegund el-ájúla; s' alig eszmélkedhetett-fel, s' már is a' Báróné artzúl tsapdosni kezdé; melly történeten minden el-rémüle ebben a' kastélyoknak leg-szebbik s' leg-kellemetesebbikében.

 II. Rész.

Mi lett Kándidbul a Bulgárok közt.

Kándid ki-űzettetvén a' földi paraditsomból, fokáig ballag vala azt semtudván merre, firva és az egek felé emelt szemekkel, gyakran fordítván azokat a' leg-szebbik kastély felé, a' mellyben a' Báró kis aszszonyoknak leg-szebbike lakik vala: űres gyomorral le fekűve a' puszta mezőn két szantó földet *meggyéjében*. Iszonyú fergeteg tart vala az éjtszakán; Kándid egészen meg-merevedten, a' következendő napon a' szomszéd város felé, mellyet Valdberghofftrabk-dikdorfnak neveznek, húzolkoda, űres táskával, éhen szomjan s' fáradtan; szomorűen meg-állá egy kortsma előtt. Eszre vevék két emberek kék hatzokában. Pajtás, mond az egyike, lássad tsak ezt a' fiatal, jól termett s' akkora legényt, a' mekkora kell; feléje mennek Kándidnak, s bűtsűlettel ebédre kéri vala. Uraim, monda, nekik Kándid, kellemetes szeméremmel, felettébb nagy bűtsűlettel illetnek kentek; de nints miből fizetnem az ebéd árrát. Ej hadgyán Uram, mondá az egyik a' kek hatzokások közzűl, az olyan természetűek s' érdeműek,

műek, mint kelmed, soha sem fizetnek semmit; úgy é bár el-éri kelmed az őt láb-nyom s' őt hüvesknyi magosságot? Igen is, Uraim, ez az én természetem, felele, Kándid meg-hajtván magát előttök. De hát üljön az Úr velünk egy asztalhoz; mi nem csak meg-vendégeljük kelmedet, hanem még meg sem engedjük soha, hogy olyan ember mint kend, pénz nélkül legyen; az emberek arra valók, hogy egymást segittsék. Helyesen mondja kend, felele Kándid; szinte azt mondotta nekem szüntelen Panglosz Uram, s' már most igen is által-látom, hogy ez a' világ a' leg-jobbik. Kínálják egynehány tallérral, el-veszi s' kéz irást akar rólla adni: de ők réa sem halgatnak, hanem asztalhoz ülnek. Úgy é bár sziveből szereti kelmed — — — ? Szeretem bizony, úgymond, tiszta szívemből Kunegund kis aszfzonyt. De hogy, mondá egyik ezek közzül az Urak közzül, a' Bulgárok királyát gondoltuk? Nem szeretem biz én, úgymond Kándid, hiszem azt soha sem láttam. Vallyon? hiszen nints ennél derekabb király, azért is igyunk az egészségéért. Eljen a' mi királyunk! Eljen! kiálta Kándid, s' felhajtá a' poharat. No bezzeg, mondják neki, kend a'

segítségére, istápjára, védelmezőjére és hősére a' Bulgároknak, nagyobb szerentfét s' dicsőséget akár ne is kívánjon magának. Azonnal bilintseket vetnek lábaira, s' azzal a' Regementhez viszik. Ottan meg-tanítják balra fordúlni, veszfőt rántani, meg visszadugni, szélni, el-futni, lépéskettőztetni, s' a' mellett harmintz páltzát vernek a' hátára; ma's nap már nem olly roszfűl teszi gyakorlását, s' csak húsz páltzát kap; harmad napra csak tizet adnak neki s' a' pajtási már úgy nézik, mint világ tsudáját.

Kándíd csak el-hűlvén belé, meg nem fogható még mi móddal lett légyen vitézzé: egy kies tavaszi napon sétálni indul, sem jobbra sem balra nem tekintvén egyenesen el lődül, gondolván, hogy az emberi nemnek valamint minden teremtetett állatnak szabad akarójában állana, kedve szerint élni a' maga lábával. Még nem ment vólt egy mérföldet, hát egyszeribe nyomában teremnek más hat lábnyi magasságú négy vitézek, a' kik utól érvén, meg-kötözik s' árestomba viszik; itten törvényesen meg-kérdik, mit akarna inkább, harmintzhatször az egész Regement közt fel s' alá futni é, vagy egyszerre tizenkét golyóbist az agyvelőjébe belövetni:

lövetni: akármennyit vitatja vala, hogy szabad az akarat és hogy neki nem kellene sem egyik, sem másik, mind híjába; a' kettő közzül egyet kellett, választani: mellgre nézve, abból az Isteni ajándékból, mellyet szabadlagnak hionak, meg határozá magát hog harminzhattszor megveszszőztek. Kétszer állotta - ki: de mivel a' Regement két ezer emberből állott; tehát mindjárt egy futásra olyan négy ezret vertek rajta, szint annyi veszszőkkel, hogy nyaka tsigájától fogva egész az alfellig le - feslett a' bőre. A' midőn harmadszor kellene futni, Kándíd nem birván többé magával, esedezik, hogy kegyelem gyanánt tselekednék vele azt a' jót, s' törnék - bé a' fejét: mellyet meg is tesznek; bekötik tehát szemeit s' le - térdepeltetik; abban a' szempillantásban azon megy - el a' Bulgárok királya, értekezik a' halálra ítéltetettnek vétkéről; hát mindenből, a' mit Kándíd felől hallott, azt hozá ki ez a' nagy elméjű király, hogy ez, egy ifjú metafizikus, a' ki a' világ állapotjáról leg - kifsebbet sem tudna, és azért meg - kegyelmeze néki olly nyáijafsággal, melly magasztaltatni fog minden hirmondó - levelekben és századokban. Egy helybe való seb - gyógyító három

hetek alatt ki-gyógyítá Kándidot lágyító eszkö-zőkkel, mellyeket Dioscórides tanított vólt. Már kezdett a' bőre újjúlni, s' lassanként járdogált is, a' midőn a' Bulgárok királya meg-ütököze az Abarok királyával.

III. Rész.

Miként menekedett-meg Kándid a' Bulgároktól, s' miért belőle.

Bezzeg ezek voltak ám két hadak, a' mellyeknél soha senki sem gyönyörűebbet, sem helyesebbet, sem felségesebbet, sem gyorsabbat s' rendesebbet nem látott. A' trombiták, a' sípok, a' dobok, az ágyúk olly harfogást tettek, hogy a' pokol is rengett belé. Az ágyúk egyszeribe közel hat ezer embereket hordtak - el mind a' két részről; végre a' muskatérság mintegy tiz ezer femmire-kellőket pufztított ki a' leg-jobbik világból, a' kik annak színet meg-vesztették. A' puska-hegye hasonlóképpen elégéges fundamentoma vólt egynehány ezer ember halálának. Oeszveféggel mintegy harmintz ezer emberekre mehetett az el-esetteknek száma.

Kándid

Kándíd a' ki reszketett, mint Filofofus, a' mennyire lehetett el - bújt ezen vitéz mézfárlás közben.

Végre, az alatt, míg a' két királyok a' *Te Deumot* énekeltették kiki a' maga táborában, maga rá - veti magát, s' más felé mén okoskodni a' foganatokról s' az okokról. Keresztül menvén a' rakás hóltakon s' haldoklókon, egyszeribe egy szomszéd faluba ére, melly hamuvá égett volt: ez egy Abar falu volt, a' mellyet a' Bulgárok el - égettenek a' közönséges törvénynek rendelése szerint. Emitt halálra vert vének nyögve nézik haldokló felefégeiket, a' kik vérenges kebeleekben tarták gyermekeiket; amott a' leányzók fel - bontzolt halsal, minekutánna némelly vitézek természeti rendezetlenségének eleget tettek volna, lelkeket adák - ki; mások félig meg - égetve kiáltának, bár tsak meg - ölnék őket: a' föld színén szanaszét hintve voltak az agyvelők, az elvágott karok s' lábok körül.

Kándíd minél előbb meg - futta modott más faluba: ez a' Bulgároké vala; s' az Abar vitézek nem külömben bántak vólt vele. Még mind a' reszkető tagokon vagy töredékeken kellett neki jarni, míg végre a' hartz piatzán túl juta, tarisznyájában némelly kevés élelmet, szívében pedig

pedig Kunegund kis aszszonyt hordozván. Ezekből az etefégekből is ki-fogyott vólt, midőn Hollandiába érkezett: de mivel azt hallotta vólt, hogy ezen a' földön minden emberek gazdagok volnának, azt meg sem gondolta, hogy úgy ne bánjanak vele, a' mint bántak vólt a' Báro Úrnak kastélyában, minekelőtte Kunegund kis aszszonynak szép szemei végett ki-kergettett vólna belőle.

Több elő kelő személyektől kére alamisnát, de a' kikmindnyájan azzal igazították-el, hogy ha ezen élet kerését folytatná, fenyíték házba zárattatnék, holott megtanítanák, miképp keltsen élni.

Végre egy emberhez folyamoda, a' ki a' felebaráti szeretetről egy óráig folyvást beszéltetett vala egyes egyedül egy nagy gyülekezetben. Ezen orátor fél vállal tekintvén rá, monda neki: Mit keresel itt? A' jó ügyért vagy é itt? Semmi fogamat fints fundamentomos ok nélkül, felele illendőfeggel Kándíd; szűklégesképpen mindenek őszve vagynak egymással tsatolva s' legjobban el-rendelve. Nekem szűklégesképpen el-kellett kergettetnem Kunegund kis aszszony mellől, és kellett meg-veszszőztettetnem, most pedig

pedig kenyeret kell, kóldúlnom, míg magam nem kereshetek; mind ennek így kellett mennie. Barátom, mondá az orátor, hiszedé, hogy a' Pápa Antikristus? Még nevét sem hallottam, felele Kándíd; de akár a' legyen, akár nem, én kenyér nélkül szükölködöm. Nem vagy méltó arra, monda amaz, eredj femmire való szemeim elől, és soha felém ne jőjj. Az orátornak felesége az ablakon ki - tekintte, s' egy embert vevén észre, a' ki kételkedett, hogy a' Pápa Antikristus légyen, fejére űnte egy tele — — Oh egek! mire nem vetemedik az aszfzonyoknak vallásbeli buzgófsága!

Egy ember, a' ki nem kereszteltetett vala meg, egy jámbor Anabaptista, Iakab mevezetű, meg - látá, melly irgalmatlanúl s' tsúfósan bának vala egyik atyafiával, egy tollatlan, két lábú, lelkes állattal; el - vivé őtet magával, meg - tisztítá, kenyeret és fert ada neki, meg - ajándékozá két forinttal, s' még mesterfégre is akará tanítani a Persiai matériák készítésében, mellyek Hollandiában készítettnek. Kándíd csak hogy le - nem borúlt előtte, el - kiáltá magát: Oh Panglós! be igazán mondottad nekem, hogy ez a' világ a' leg - jobbik: mert én véghe - tetlen

telen jobban meg - illetődtem a' kegyelmed felettebb való nagy sziveflégén, mint sem ennek a' fekete palástú Úrnak s' az aszfizonynak az ő felelégének keménységén.

Következendő napon ki - sétálván, egy szégyenyre akad, a' ki rakva fekélyekkel, szemei el - hervadva, az órra vége el - rágva, a' szája ferdén, fogái feketék, mind tsak gégejéből belzéllett, erőszakos húruttól fanyargattatott, s' minden köhentésre egy egy fogat kópótki.

IV. Rész.

Miként találta - elő Kándid az ő régi tanitóját a' Filozofiában; Panglósz Doktort, s' mi lett belőle.

Kándid nem hogy el - undorodott volna, hanem inkább könyörüle ezen az útálatos szegényen s' oda adá neki a' két forintot, mellyet kapott vólt az ő betsületes Anabaptista Iakabjától. Ezen tündér merően rátekinte kándidra könyveket hullasztá, s' nyakába boríla néki, a' ki megrettenvén hátra lép. Oh Istenem! mondá a' nyomorúlt a' másik nyomorúlt Nakhát nem esmered

mered már kedves Panglósodat? Mit hallok? Kegyelmed az én kedves tanítóm! Kéne ebben a' rettenetes állapotban! mi lelte kendet? Miért nintsen többé a' kastélyok leg-szebbikében? Hová lett Kunegund kis aszszony, a' szűzek gyöngye, a' természet remekje? Iaj oda vagyok! mondá Panglós. Azonnal el-vezeti Kándíd az Anabaptistának műhelyébe, a' hol egy kis kenyérral kínátá őtet; s' minekutánna Panglós meg-éledett volna: S' hát, mondá neki, Kunegund? — — — Meg-hólt felele a' másik! Kándíd ezt hallván el-ájúla; a' kit a' barátja egy kevés roszsz etzettel, melly szerezte a' műhelyben találkozott, megint fel-élesztte.

Kándíd. (fel-vetvén szeméit) Meg-hólt Kunegund! Iaj hová lettél leg-jobbik világ? De millyen nyavalyában hóltmeg? Ne talántán bújába, hogy engem kirugdaltak az ő atya ura szép kastélyából?

Dehogy, mondá Panglós; hanem a' Bulgárok kivágták a' hafát, minekutánna annyi erőszakot követtek volna-el rajta, a' mennyit lehetett; a' Báró Úrnak, a' ki védelmezni akarta, fejét ketté hasították; a' Bárónét fel-szabdalták; az én szegény nevendékemmel úgy bántak,
mint

mint a' hűgával; s' a' mi illeti a' kastélyt, egy kő sem maradt a' helyén, mind pajta, mind juh, mindélőfa, minden el - veszett. De bezeg bozsfút állottak ám érette az Abarok, mert ők szintűgy bántak egy szomszéd jószággal, melly valami Bulgár Úré vólt.

Kándíd ezen beszédre megint el - ajúla: de feleszmélkedvén, s' mindent ki - mondván, a' mit monдания kellett, az okáról, foganatjáról, s' elégséges fundamentomáról kérdezősködött, melly Panglószt illy nyomorúlt állapotra hozra.

Panglós. Iaj nekem, a' szerelem vólt az; a' szerelem, az emberi nemzetnek vigasztalója, a' mindenfégnak meg - tartója, minden érzékeny állatnak lelke, a' nyájas sze elem.

Kándíd. Hiszen én is esmértem ezt a' szerelmet, a' szíveknek ezen uralkodóját, ezt a' lelkünknek lelkét; de nekem soha sem került többbe egy tsóknál és hűsz farba rúgásnál. Hogy okozhatott kelmedben ez a' szépok illyen irtoztato foganatot?

Panglós. Édes Kándídom, esmerted Gertrúdit, ezt a' derék szolgálóját a' mi felféges Bárónenknak; éreztem az ő ölében a' paradisiomi örömét, melly ezt a' pokolbeli gyötrelmet szerezte,

szerezte, a' melly, a' mint látod, engem megemészt; amaz meg - vesztegetve vólt tőle, s' talán már meg is hólt belé. Gertrúdis ezt az ajándékot egy igen tudós Frantziskánustól nyerte, a' ki a' kútfőből meritett vala; mert ő ezt egy vén Grófnétól, ez pedig egy lovas kapitánytól kapta, a' ki ifmet egy Márkifnének köszönhette azt, erre megint egy inaszól ragadt, a' kinek egy Iesuitától jutott, és erre Novitziuskorában egyenes lineában Kolumbus Kristófnak tárfaitól származott. A' mi engem illet, én fenkinek sem fogom adni, mert oda vagyok.

Kándid. Oh Panglós! be rendkívül való genealogia ez! Nem de az őrdögéaz, a' ki ennek törőke?

Panglós. Távol légyen: ez egy el kerülhetetlen dolog vala a' világok leg - jobbikában, és ennek egy szükségés részetskéje; mert ha Kolumbus nem találta vólna egy Amériikai szigetben ezt a' nyavalyát, melly a' nemzésnek kútfejét meg - vesztegeti, és a' melly látnivalóképpen az ellenkezője a' természet nagy tzejának, minekünk sem tsokoládénk nem vólna, sem kofenillénk: meg jegyzésre méltó, mai napiglan a' mi szárazunkon ez a' nyavalya tulajdonunk,

mint a' Controversia. A' Törökök, az Indusok, a' Persák, a' Sinabeliek, a' Sziámiák, Iápanok még nem esmérik ezt; de vagyon elégséges fundamentoma, hogy egynehány századok múlva ő rájuk is kerülénd a' for, hogy meg - esmérjék. Azonban igen sokra ment köztünk, mindenek felett pedig ezekben a' betsületes és jól nevelt zsóldosokból álló nagy hadi feregekben, melyek a' birodalmok forfáról végeznek: bizonyomra mondhatom, a' midőn harmintz ezer emberek el - rendelt útközetben egyenlő számú feregekkel meg - útköznek, mindegyik részről közel húsz ezeren sínlődnek ebben a' Vénus nyavalyában.

Kándid. Be bámúlni való dolog ez; de meg kell kendet gyógyittatni.

Panglófsz. Úgy de miként? holott egy fillérem sints; hiszem ennek a' kerek földnek egész térfégében, sem eret nem vágathat, sem klisztirt nem kaphat az ember ingyen, ha tsak más valaki meg - nem fizet helyette.

Panglófsznak ezen utólsó szavaira el - megy Kándid, s' az ő könyörületes, Anabaptista lakabjának lábaihoz borúl, s' barátjának állapotját olly érzékeny szinnel festé - le, hogy é jámbor
ferjfiá

férjfiú leg ottan be-fogadta Panglószt Doktort; kit is saját költségén gyógyittata meg. Panglószt a' gyógyításban csak egyik szemét s' egyik fülét vesztette el. Ió iró lévén, s' tökéletlesen tudván a' számvetést Panglószt; az Anabaptista Iakab a' maga számtartójává tévé őtet. Két hónapok után, kénytelen lévén Lisbouába menni az anabaptista a' kereskedése dolgában, hajóra ül ezzel a' két filozofussal. Panglószt magyarázá neki, hogy mindenek leg-jobbán volnának a' világon. Iakab nem értett vele egyet. De csak ugyan, úgymond, az embereknek kellett egy kevésbé a' természetet meg-rontaniok; mert ők nem születtek farkasoknak, s' még is azokká lettek: az Isten nem adott nekik hufzonnégy fontos ágvúkat, sem bajonéttokat, de ők magoknak bajonéttokat s' ágvúkat csináltak egymásnak pusztítására. Számba vehetném a' bankrótokat az ítélő székekkel, mellyek a' bankrótoknak javait magokká vá teszik, hogy a' hitelezőket meg-tsalják. Ennek valamennyinek így kellett meg-lennie, felele a' féllfzemű Doktor, mert a' különös szerentsétlenségek a' közönséges boldogságot teszik; úgy hogy mennél több a' különös szerentsétlenség, annál boldogabb az

B 2

egész,

egész. Az alatt míg így okoskodna, beborúlt az ég, a' szél zúgott mind a' négy részéről a' világnak, s' a' hajót a' leg-rettegetesebb tengeri háború érte a' Lisboni ki-kötő partnak ellenében.

V. Rész.

Szélvész, hajó-törés, föld-indulás, s' a' mi történt Panglószt Doktorral, Kándiddal s' az Anabaptista Iakabbal.

A' hajónak rengése olly nagy ijedtséggel tölté meg az utazók nagyobb részét, hogy mint egy érzéketlenül s' meg-merevedten nézik vala végső veszedelmeket; a' többiek jajgattak s' imádfágot mondtak; a' vitorlák széllyel szakadtak, az árbótzfák el-töredeztek, a' hajó meg-hafadoz. Dolgozott a' ki dolgozhatott, senki a' más szavára nem hajtott, senki nem parantsolt. Az Anabaptista segített valamenyire az alatságnál, a' hajó tetején álván a' földön egy dűhös hajós legény egy útéssel a' pallóhoz fűjtá; de maga is úgy meg-rándult belé, hogy egyszerre hanyat fövel ki-ese a' hajóból; De szerentséjére egy törött arbotz fán fent akada. A' jámbor Iakab segitféjére fiet s' ki-segiti

fegiti őtet; de a' mint neki feszitené magát, el-
tsúszik, s' a' tengerbe borúl a' hajós legénynek
szeme-láttára, a' ki őtet el-hagyá veszni, még
tsak rája sem tekintvén. Kándíd oda szalad,
látja az ő jóltévőjét, a' ki egy szempillantásra elő-
jön, de örökre megint el-merül. Utánna akar
a' tengerbe ugrani, Panglós Filozofus meg tar-
tóztatja, meg-bizonyítván neki, hogy a' Lif-
boni kikötő hely nyilván arra való vólna, hogy
ez az Anabaptista el-süllyedjen benne. A' mig
azt vitatná *a priori*, a' hajó ketté szakad, min-
den el-vesz, Panglószon, Kándídon s' ezen a'
gonosz hajós legényen kívül, a' ki a' vízbe sül-
lyesztette a' jófágos Anabaptistát; az a' gaz em-
ber szerentsésen el-úszott egész a' partig, a' hová
Panglószt és Kándídot egy deszka vitte.

Minekutánna egy kevésé fel-eszmélkedtek
vólna, Lisbon felé vevék útjokat; még egy
kevéspénzek vólt, a' mellyel az éhségtől meg-
menekedni reménylik vala, minekutánna a'
hajó-törésből ki-szabadúltak vólna.

Alig léptek vala a' városba, firatván jólté-
vőjöknek halálát, hát a' földet lépeseik alatt
rengeni érzik. A' tenger habozva dagad a' ki-

kötő helyen, s' őszve meg őszve törí a' hajókat, mellyek ki kötve állanak: a' lángok fzélllyel tsapkodnak s' a' fzikrák, meg a' parázs tűz mindenfelől bé - lepik az utzákat s' a' piatzokat, a' házok rakásra omlanak, a' fedelek a' fzélllyel rohanó fundamentomokra esnek; ha mintz ezer minden kórú s' minden nemű lakosok vesznek el a' romlások alatt. A' hajós legény fútyólve s' szitkozódva mondá: Leszsz itt bezzeg mit kapni! Mi lehet az elégféges fundamentorna ezen természet jelenésének? úgymond Panglós. Ime az itélet napja kiálta Kándíd. A' hajós legény azonnal a' töredékek közt szaladgál, bátran neki megy a' halálnak, tsak hogy pénzt találjon; rá akad, el - ragadja, meg rézeggzik; s' minekutánna ki - aludta vólna magát, a' legelő buja leányak, a' ki eleibe akad, meg szerzi pénzen az ő buja szeretetését a' haldoklók s' a' holtak között. Panglós azonban karjánál fogá: Barátom, úgymond neki, ezt roszszúl tseleked; el - mulasztod a' kőzönféges kötelefséget s' el - vétted az időt, Vigyen a' patvar! felele a' másík, én hajóslegény vagyok s' Bataviában szűlettem; négy izben tiprottam - meg a' fészűletet négy rendbéli útaimban Iaponiába; ugyan

az igazira akadtál ám a' te közönfészes kötelefsé-
geddel.

Azonban némelly le-hullott tserepek meg-
sebefítették Kándídot; ki is ki-nyújtva fenter-
gettaz úttza közepén s' meg-rakva tőredékekkel.
Iaj! édes Panglőszom, fel-kiált, egy kevés
bort, meg olajt, mert oda leszek. Ez a' föld-
indulás nem újfág, felele Panglősz; Lima városa
Amérikában hasonló föld indulást szenvedett az
el-mult esztendőben; egyenlő okoknak egyenlő
a' foganatjok; bizonyosan valamelly kénkőves
érnek kell a' föld alatt Limától fogva egész Lif-
bonúig lennie. Nintsannál hihetőbb, monda
Kandid; de az Isten szerelméért egy kevés olajt,
meg bort. Miként hihető; én azt állítom, hogy
meg-van bizonyítva. Kándíd elhala, Panglősz
pedig kevés vizet hozza neki egy közel lévő for-
rásból.

Következendő napon, a' midőn a' romla-
dékokon kereftül tsúfzva mászva valami élelmet
találván, valamennyire helyre-állították volna
erejeket; végtére ők is a' többiekként könnyeb-
bitettek a' haláltól meg-menekedett lakosokon.
Némelly polgárok, a' kiken segitettek vala, olly
jó ebédet adának nekik, a' millyent az illyen

fzerentsétlenségben adhattak; az igaz, hogy az ebéd szomorú vala; a' vendégek könyveikkel áztaták kenyereket: de Panglós meg - vizsgálta azokat, meg - győzvén őket arról, hogy a' dolgok nem eshetnek különben, mivel ez a' világ leg - jobban volna elrendelve; mert, úgy - mond, ha a' tüzet okádó hely Lisbonában vagy, úgy hát nem lehet egyébűt; mert a' lehetetlen, hogy a' dolgok ott ne volnának, a' hol vagynak; mivel minden jól vagy.

Egy alaton barna ember az Inkvizitziónak Familiárisa, a' ki mellette üle, tiszteféggel szavába esik, mondván: Az Úr nyilván nem hiszi az eredeti bűnt? mert ha leg - jobban van minden, úgy hát nem vólt sem eset, sem bűntetés.

Meg - követem alázatosan Excellentziádat, felele Panglós még nagyobb tisztelettel; mert az embernek esete s' az átok szükségesképpen magok után vonzák a' lehets világoknak leg - jobbikát.

Az Úr tehát nem hiszi a' szabad akaratott? mondá arra a' Familiáris. Meg - engedjen Excellentziád, a' szabadság meg - állhat az el - kerülhetetlen kéntelenség mellett; mert végre a'
meg-

meg-határozott akarat. — — — Panglószt még el-nem végezte a' maga mondását, a' midőn a' Familiáris fejével inte az inafsának, a' ki Porto vagy Opportói bort töltőget vala.

VI. Rész.

*Mint készítettett egy szép Auto da fé
a' föld-indulásnak meg-szűntetésére,
s' miért seprőztetett - meg Kándid.*

A' föld indulás után, melly Lisbonának három negyedét el-pusztította, az oda való börtsek nem találtak fogatosabb eszközt egy közönséges veszedelemnek el-hárítására, hanemha a' népnek szép Auto da fé adándanak; a' Koimbrai Üniversitás is azt ítélte, hogy egy-néhány személyeknek lassú tűznél nagy tzeremoniával való meg-égetesektsalhatatlan eszköz vólna a' föld-indulásnak meg-gátolására.

Ehez képest egy Biskájfit, a' kire ki-fűlt, hogy a' komáját vette-el feleségül, s' ket Portugézoikat, a' kik egy tsirkét évén, ki-szedték belőle a' szalonnát, elő fogtak; dél után Panglószt Doktorért s' az ő tanítványáért Kándidért jövé-

nek s' meg - kötözék őket, egyiket, mivel beszélt vala, a' másikat, mivel rá - hagyással halgatta vala: mind a' ketten magános és felettébb híves szobákba vitettek, a' mellyekbe soha sem szolgált a' nap világa: nyóltz napok múlva mind a' kettőt *Sanbenitoba* fel öltözteték, fejeket pedig papirosból való eretnek sapkával ékesítik vala fel: Kándidnak füvege és *Sanbenitója* lefelé fordúlt lángokkal s' farkatlan, meg kőrmetlen ördögökkel vala be - festve; de Panglósznak ördögei kőrmősök és farkuak valának, a' lángok pedig fel felé állának. Illyen öltözetben processióval menének, s' szívet igen, erzekenyítő prédikáziót hallának, a' mellyre egy kedvetlen műsika következik vala. Kándid a' taktus szerint seprőztetett az éneklés közben: a' Biskájifi, s' a' két férjfiak, a' kik nem akartak vala szalonát enni, meg - égettettek, Panglós pedig felakasztatott, ámbár é nem vólt szokásban. Ugyan azon a' napon újra föld indulás támadott ifzonyú zörgéssel.

Kándid meg - ijedett s' el - rémült, eszén kívül lévén, vérezvén s' rettegve mondá magába: Ha ez a' leg - jobbika a' lehets világoknak, millyenek lehetnek a' többik? Immár ha tsak meg -
vesz-

veszföztek volna, hiszem a' Bulgároknál is azt kellett szenvednem; de bezzeg, hogy téged édes Panglőszom, a' Filozofusok koronáját felakasztatni látnom kellett, azt sem tudván miért; hogy téged jámbor Anabaptista a' vízbe halni látnom kellett; hogy rólad édes Kunegundom, a' szűzek gyöngyéről, hallanom kellett, hogy hasadat fel-bontották, az, az hasitja ketté szivemet.

Tsak hogy mindenik lépésre le-nem rogyott, el-tántorga, minekutánna ki-papolták, meg-seprőzték, s' végre abszoluztiót s' áldást adtak volna neki. Egy vén aszszony közelite hozzája s' meg-fzollitván monda neki: Édes fiam semmit se búsuljon, hanem kövessen engem.

VII. Rész.

Miként viselte gondját Kándidnak egy vén aszszony, s' hogy akadt arra, a' mit szeretett.

Kándíd, bár ha oda volt is minden kedve; de még is követte az anyót, a' ki egy régi s' bédült házba vezette: itten adott neki egy tseréppel

pel pomádét, hogy azzal meg - kenné magát, hagyott neki ételt s' italt; mutatott neki egy kis tsínos ágyat, és az ágy mellett egy egész öltözet ruhát. Egyek, igyék, alugyék jó izût, monda neki, a' mi Atochai szűzünk, a' Pádovai Sz. Antal s' a' Compofztellai Sz. Iakab Uraimék viseljenek gondot kelmedről: hólnap megint itt leszek. Kándíd mind tsak bámúlva, mind azon, a' mit látott, s' mind azon, a' mit szenvedett, de még inkább az öregnek jó indulatján, kezeit akará tsókolni. Nem az én kezeimet kell tsókolnia, úgymond az anyó: hólnap megint itt leszek. Keñje - meg magát a' pomádéval, egyék s' igyék.

Kándíd, bár ha még annyi szerentsétlenségeken ment is keresztül, még is jó izût eve s' aluva. Más nap az anyó fölöstökömöt hozta neki, meg - tekinté a' hátát, maga meg kené azt más pomádéval: végre ebédet hoz; estve felé megint visszajön s' vatsorával jól tartja. Ugyan azt tseleksi az utánna való nap is. Kitsoda kelmed, mondá szüntelen Kándíd? Kiöntött kelmedbe annyi szivességet? mivel hálálhatom - meg ezt? A' jámbor afzszony soha sem felelt rá semmit: estvére megint visszajött, tere,

tére, de űressen. Iőjjön velem, űgymond, de ne szőlljon egy szőt is. Karjánál fogva ki-megy vele a' városból, mintegy egy fertály mért földnyire: el-érnek egy pufztán álló, kertekkel s' árokkal bé-kerített házhoz. Az anyó egy kis ajtón kopograt, melly meg-nyilván, egy titkos gráditson felvezeti Kándídot egy aranyos szobába, le-űlteti egy brokátos kanapéra, bezárja az ajtót, s' azzal el-megy. Kándíd azt véli, hogy álmodozik; s' egész életét űgy tekinti, mint egy szferentséilen álmot, a' jelen való szempillantást pedig mint egy kellemetes álmot.

Az anyó hamar megint elő-jőve; kezén fogva vezet egy deli termetű, drága őltőzetű, s' fatyollal bé fedett afzszonyfágot, a' ki alig állhata lábán, annyira reszkettek tagjai. Vegyele ezt a' fátyolt, mondá az anyó Kándídnak. Az ifjú közelit, fel-emeli a' patyolatot féénk kezekkel. Bezzeg vólt, mit látni, s' a' volt ám a' váratlan őrom! azt véli, hogy Kunegund kis afzszonyt látja, hát testestűl lelkestűl ő az. Majd tsak hogy a' lélek el-nem hagyja, egy szőt sem szólhata, hanem lábaihoz borúla. Kunegund a' kanapéra rogyik-le. Az anyó őnti rájok a' fok égett vizet; fel-eszmélkednek s' meg-

meg-fzollainak. Már most csak a' rebegő szavakat lehetett hallani, mellyeket az egymást érő kérdések s' feleletek, a' fohászokdások, a' könyhullások s' öröm-kiáltások követtek. Az anyó javasolja nekik, tsendesedjenek-le, s' szabadon hagyja őket. S' hát kegyelmes kis aszszonyom, mondá Kándíd, él-még! S' megint feltalálom Portugalliában! De hát nem tettek rajta erőszakot? S' nem vágták-fel a' hafát a' mint Panglós Filozofus bizonyította vólt? Nints külömben, mondá a' szép Kunegund; de nem mindenkor hal-meg az ember ebbe a' ketőbe. De hát a' kis aszszony attya s' anyja meg-ölettettek? Vajha nem úgy vólna, mondá Kunegund sirva fakadva. Hát a' bátyya? A' bátyám hasonlóképpen meg-öletett. De miért van hát a' kis aszszony Portugalliában, s' hogy tudta-meg ittlétemet, minő rendkívül való módon hozatott engem ebbe a' házba? Azt én mind elő fogom beszélni, felele a' Dáma; hanem hádd haljam elébb mind azt, a' mi történt kegyelmeden, az ártatlan tsóktól, mellyet adott nekem, s' a' farba rugásoktól fogva, mellyeket kapott vólt.

Kándíd jollehet még fel-nem tudta magát találni, ámbar a' szava gyenge s' reszket vala; noha még fájdolta a' hátgerintzét; mindazáltal mély tisztelettel engedelmeskede s' elő beszéllé neki minden el titkolás nélkül mind azt, a' miñ által esett, el-válásoknak idejétől fogva. Kunegund az egekre emelt szemekkel könyveket hullaszta a' jámbor Anabaptistáért és Panglószerért; és osztán ezen szavakkal beszéllé Kándidnak, a' kiegy szavát sem vették el, és a' ki nyelte szemével. — — —

VIII. Rész.

Kunegund történetei.

Mélyen aludtam még, midőn az egeknek tetsze a' Bulgárokat a' mi szép Thundertentronki kastélyunkba küldeni; ezek meg-ölik vala az atyámat, a' bátyámmal, együtt s' darabokra szabdalák az anyámat. Egy otromba, hat lábnyom magaságu, Bulgár látván, hogy ezen mézfárlás közt magamon kívül vólnék, erőszakoskodni kezdé rajtam; ezen megínt fel-éledék, s' érzeni kezdém magamat, kiáltok, verődöm, mardosok, kőrömszölök, szemeit akarván

ván ki-vájni ennek a' bromtez Bulgárnak, nem tudván, hogy mind az, a' mi az én atyámnak kastélyjában történe, fzkásban vólna: az otromba a' bal oldalomba úti az ő kését, mellynek most is vifelem a' jelét. Úgy é bár megfogom azt látni? úgymond az együgyű Kándíd. Meg hát, felele Kunegund; de hadd beszéljem-el. Halljuk, mondá Kándíd.

Fel-fogá illyenképpen Kunegund az ő historiájának fonalát. Egy Bulgár kapitány bélepe, vérengezve látá engem, a' katona pedig egyet sem mozdúla helyéből. A' kapitány megboszfzonkodik a' kevés tiszteleten, mellyet mutatott hozzája ez az otromba, a' testemen által dőfi azt. Az után be-köttetett, s' mint rabját vezetett engem a' maga fátorába. Énnékem az ő kevés ingeit kellett mosnom s' a' konyhához látnom. Igen szépnek tetzettem előtte, azt meg-kell vallanom, s' nem is tagadom, hogy ő is szép természetű vólt, fejér és gyenge lévén a' bőre: de egyébaránt válymi kevés észszel birt; ki-téttszett, hogy nem Panglós Doktornak tanítványja vólt. Három hónapok után el-vesztvén minden pénzét, én reám is ráunván, egy Don Izálsár nevű zsidónak adott-el, a' ki

a' ki Hollandiába és Portugalliába kereskedett, és a' ki heves indulattal szerette a' fejei népet. Ez a' zsidó nagyon belém szeretett: de még sem győződelmeskedett rajtam; jobban ellent állván ő neki, mint sem a' Bulgár katonának. Egy betsületes személy meg fertőztethetik egyszer; azután pedig annál állhatatosabban meg-marad a' tiszta életben. A' zsidó hogy engem szeliddé tegyen, ebbe a' puzta házba hozta, a' mellyben lát kegyelmed. Mind eddig azt hittem, hogy semmi sem volna a' kerek földön olly szép, mint a' Thundertentronki kastély; de valymi nagyon meg-talalkoztam.

A' Fő Inkvizitor meg-lát vala egykor a' Mifén, sokáig hűnyorította reám, s' azt izené nekem; hogy befédje volna velem némelly titkos dolgok éránt. El-vezettetém a' palotájába, tudtára adám eredetemet; előmbe adá, melly igen rendemen alatt volna, egy Izraelitáé lenni. Részéről azt tevé fel Don Izásárnak, hogy engedne engem oda ő Excellentiájának. Don Izásár, a' ki az udvarnak pénz-váltója, s' biztos embere vala leg-kisebbe sem akara állani. Az Inkvizitor Auto-dafével ijesztgette. Végre az én zsidóm meg-ijedvén alkura lépvele, melly szerint

fzerint a' ház, meg én mind a' kettővel közös legyen; a' zsidó magának tartsa a' hétfőt, szerdát és szombatot, a' többi napok pedig az Inkvizitoré legyenek. Hat hónapja, hogy ez a' kötés áll. De nem kevés zivakodás nélkül; mert gyakorta meg - nem egyezhettek rajta, ha a' szombatról vasárnapra esendő éjtzaka az ó vagy az új testamentom fzerint vetetnék é. Még eddig mind a' kettőnek ellent állottam, s' azt tartom, ez az oka, hogy mindég fzerettettem mind a' kettőktől.

Végre hogy az Isten ostroma, a' föld - indulás el - háríttafson, és Don Izáfsár meg ijesztelsen, tetfzett ő Excellentiájának az Inkvizitornak egy Autodafét tartani. Kedvemet akarván keresni, engemet is el - kért oda, s' igen jó helyre űltetett; a' Mife és az executzió alatt italokkal és tsemegékkal kedveskedett. Énnékem igazán mondom, a' bajam szálai borzadtak - fel, a' midőn ezt a' két zsidót s' ezt a' betsületes Biskájifit, a ki a' komáját vette - el feleségül, meg - égettetni láttam. De mennyire nem rémültem - meg, a' midőn egy fzanbenitóba és püspök sapka alatt egy figurát vevék esre, melly Panglózféhoz hasonlittvala! Szemeimet dörgölém, merően nézém;

nézém, s' hát tsak ugyan ő az, a kit fel-akasztanak vala, mellyen el-ájúlék; de alig éledék-fel, hát látom kegyelmedet anya szült mezitelenre vetkőztetve: bezzeg ekkor fogta-el szívemet az iszonyodás, rémülés, fájdalom és kétségbe-esés. Mellesleg legyen mondva, a' kelmed bőre sokkal fejeőbb és sokkal elevenebb színű, mint az én Bulgár kapitányomé volt. Ezen látás fel-háborítá minden érzékenységeimet, mellyek *faggatnak* vala engem. El-kiáltám magamat, akarám mondani: Alljatok-meg, kegyetlenek; de a' szavam el-állá; s' haszontalan is lett volna minden kiáltásom. Minekutánna derekafon meg-seprőzték volna kegyelmedet, azt mondtam magamba: Hogy eshetett, hogy a' szerezetre méltó Kándíd és a' bölts Panglóz Lisbonában találkozzanak, főt hogy az egyik hogy fel-akasztassék ő Excellentiája az Inkvizitor parantsolatjára, a' kinek én a' szerezője vagyok. Be irgalmatlanúl meg-tsalt engem Panglóz, a' midőn azt hitette-el velem, hogy ez a' világ a' leg-jobbik.

Elmémben háborodva, az ijedség és bádjadás miatt el-szántam magamat a' halálra, s' nem is, forgaték egyebett elmémbe, hanem mind

azt, a' mi eddig történt rajtam. Mintha szemem
 előtt lett volna, olly elevenen képzelém magam-
 nak, mint ölék-meg atyámat, anyámat és bá-
 tyámat; látám az otsmány Bulgár katonát,
 melly szentelenül esik rám s' által dőfi testemet,
 előttem a' képe, mint kellett a' Bulgár kapitá-
 nyomat szolgálnom, náfa szakátskodnom, for-
 gatom el mémben az alavaló Don Izafáromat,
 az útalatos Inkvizitoromat, a' Panglóz Doktort
 az akasztó fán, azon nagy *miserérét*, a' melly
 közben meg-seprőzték kelmedet, de leg-főkép-
 pen a' tsókot, mellyet a' kárpit megett adtam
 vólt kelmednek az nap, mellyen leg-utólszor
 láttam kelmedet. Hálát adék az Istennek, a' ki
 kelmedet annyi próbákon keresztül hozta én
 hozzám. Meg-hagytam az öregnek, hogy
 gondját viselje kelmednek, s' idé hozza kelme-
 det, mihelyt lehetséges. Igen jól követte pa-
 rantsolatomat, s' ezt a' kimondhatatlan gyönyör-
 rűséget meg-szerezte nekem, hogy ismét meg-
 láthattam, halhattam s' beszélhettem kelmeddel.
 De úgy é bár ehetnék; én is éhezem; jerünk,
 üljünk vatsorához.

Egyszeribe mind a' ketten asztalhoz ülnek,
 s' vatsora után megint arra a' szép kanapéra dül-
 nek

nek: még azon heverték, midőn Don Izásár Uram, a' háznak egyik gazdája, be-toppan; é' volt a' szombat napja. A' maga jussáival élni s' nyájas szeretetét ki-féjteni jött vala.

IX. Rész.

*Mi leve Kunegundból, Kándidból, a' Fő
Inkvizitorból és a' Zsidóból.*

Mérgesebb állatot ennél az Izásár zsidónál még eddig senki nem látott Izráelben a' Babylo-niai foglágától fogva. Eznye, úgymond, Ga-
lileabeli gaz kutya, hát nem volt elég ez Inkvizitor Úr; még ezzel is felésnek kell lennem? Ezt mondván egy hofszú dákosf hűz-ki, mel-lyet mindég magával hordozott, s' meg sem gondolván, hogy az ellenkező félnek fegyvere legyen, Kándidra rohan: de a' mi jámbor Veszifálufunk egy szép kotzperdet kapott volt az anyótol egy egész öltözettel. Kirántja kotzperdét, noha igen szelid erköltsőkkel bírt, s' mintegy tőkét, úgy dönti a' pallóra, a' zsidót, a' Kunegund lábai eleibe.

Szentféges Szűz! fel-kiálta Kunegund: mi leszfz belőlünk? Egy ember meg ölve a házom-
ban!

ban! ha az ítélő-széktől el-találnak jönni, oda leszünk. Ej, ha Panglófz fel-nem a káztatott volna, mondá Kándíd, bezzeg jó tanácsot adna ebben a' nagy veszedelemben; mert ez nagy Filofus vala. Annak híjjával, kérjünk az anyótól tanácsot. Ez igen értelmes afzfzony vala, s' már ki is akará mondani a' maga szándékát, midőn meg-nyílik más egy ajtó. Éjfél után egy óra vala, ezlévén a' vasárnapnak kezdete; ez a' nap az Inkvizitor Ur ő Excellentiájé vala. Bé-lépven, meg-látja a' meg-seprőzött Kándídot ki-vont, fegyverrel, lát egy holt testet is a' földön heverni, Kunegundot látra halavá-nyon, és hogy az anyó tanácsotád.

Ebben a' szempillantásban lám mit forgat Kándíd az ő elméjében, s' hogyan okoskodik: Ha ez a' szent ember segítséget hív, tsalhatatlanúl meg-égettet; ugyan azt követheti-el Kunegunddal is; irgalmatlanúl meg-seprőztetett már; vetekedik velem; immár hozzá fogtam az öldökléshez, nints itt mit fontolni tovább. Ezen okoskodás világos és hirtelen vala, s' időt sem engedvén az Inkvizitornak, hogy bámúlásából magához térjen, által meg által dőfi Kándíd az Inkvizitort s' a' zsidó mellé ejti. Ihol megint
a' másik,

a' másik, mondá Kunegund; jaj! oda vagyunk, nints már botsánat, excommunicáltattak vagyunk, itt az utólfó óránk. Hogy tselekedhette azt kegyelmed olly szelid léteére, hogy két minutában egy zsidót s' egy apátúrt öljön-meg? Szép kis aszszonyom, felele Kándíd, mire nem veszi a' leg-szelidebb embert is a' szerelem, s' a szerető-féltés, ha azon fellyül még az Inkvizitzió is meg-seprőztette az ilyen embert.

Az anyó kezde akkor belé szóllani, mondván: Úgy bizony, három Andalúzi lovak vannak az istállóban, a' hozzá való nyergekkel és kantárokkal együtt; hadd nyergelje-meg azokat á' derék Kándíd: az aszszonyfágnak vagynak arannyai s' gyémántjai; üljünk hamar lóra, s' egyenesen Kádísznak tartsunk. Hadgyán, ha tsak egy alfelem vagyon is, az idő kellemetes, s' nints nagyobb gyönyörűség, mint az éjjeli hivesben való utazás.

Kándíd azonnal meg-nyergeli a' három lovakat. Kunegund, ő, meg az anyó harminz mértföldet halladnak egy hajtásban. Azonban hogy tovább hajtának, a' Sz. Hermándáld eljön a' házba; minden pompával el-temetik ő

Excellentziáját egy szép templomba, Iffasárt pedig az akasztófa alá vetik.

Kándíd, Kunegund, meg az Anyó már a' kis Avitzenna városába érkeztenek volt a' Sierra Morenai hegyek között. Itten következőképpen beszéllének egy vendégfogadóban.

X. Rész.

Millyen bú bánattal érkeze Kándíd, Kunegund s' az Anyó Kádísba, s' azoknak bajóra ülése.

Kunegund (zokogva) Ugyan ki lophatta el az én aranyimat és gyémántimat? Mi tévők leszünk? Miből fogunk élni? Hol találjak Inkvisitorokat és Zsidókat, a' kik mást adnának?

Az Anyó. Héj! alig ha a' Tisztelendő Barát Atyám nem lopta el azokat, a' ki tegnap Bajadozon egy vendég-fogadóban hált velünk; az Isten őrizzen valamelly vakmerő vádolástól; de kettyszer lépett-be a' mi szobánkba, s' jóval elébb el-útagott nálunknál.

Kándíd. Nem hijába, gyakran bizonyította nekem a' jó Pánglós, hogy a' világi jószágok közönségesek mindnyájunkkal; és hogy kinek kinek

kinek egyenlő jussa vagyon azokhoz. Úgy
tehát a' barát, ezen fundamentum szerint útra
válót hagyott nekünk. Hát semmije sem ma-
radt édes Kunegundom?

Kunegund. Egy *maravedim* sem,

Kándid. Mi tévők legyünk hát?

Az Anyó. Adjuk - el egyik lovunkat, én
a' lónak szótire ülök a' kis aszúzony megé, ámbar
tsak egyik alfelemen ülhetek, s' azzal egyenesen
Kádifnak.

Ugyan abban a' vendégfogadóban volt egy
Benedek Szerzetebeli Prior is, a' ki jó árron
meg-vevé a' lovat. Kándid, es Kunegund az
Anyóval, Lutzenán, Chilláson, Lebrixán ke-
refztül menvén, végre Kadifba érkezének. Itten
egy hajós fereg fegyverkeztetett-fel, a' hadi fere-
gek is ide gyűltek, a' mellyek vizfsza-téritén-
dők valának a' tisztelendő atyákat a' Paragvai
lésuitákat a' magok kötelelségekre, kik is azzal
vádoltattak, hogy egyik nyájokat fel-zendítet-
ték legyen a' Spanyol és Portugalliai királyok
ellen, a' Szent Sákramentom városánál.

Kándid a' Bulgároknál szolgálván hajdan,
a' Bulgár fegyver-gyakorlást olly illendő renddel
és otty, gyorsan, helyessen, bátran és könnyen

meg - tevé a' kis ármádának generálisa előtt, hogy leg - ottan egy kompánia gyalogtágot rendelének alája. Az újdonat új kapitány hajóba száll Kunegund kis afzfzonnal, az anyóval, két inassal, és a' két Andalufiai lovakkal, a' mellyek hajdan ő Excellenziajáé a' Portugalliai Fő Inkvizitoré valának.

Az egész hajózás alatt, fokatt török az eszék a' szegény Panglós filofofiján. Már most más világra megyünk, mondá Kándid; kétség kívül ez az, a' mellyben mindennek jól van dolga; mert igazán mondom, valamennyire főhajtozni lehet azon, a' mi a' miénkben, akár a' természet, akár az erköltsők állapotjára nézve, történik.

Kunegund. Tellyes szivemből szeretem kegyelmedet; de még most is egészfzen megháborodt elmével vagyok azon, a' mit láttam és a' mit próbáltam.

Kándid. Mind jóra fordúl; már a' tengere is ennek az új világnak, jobb a' mi Europai tengereinknél; fokkal tsendesebb, a' szelek is állandóbbak. Bizonyal az új világ az, a' melly minden lehető világok közzül a' leg - jobbik,

Kunegund.

Kunegund. Adná Isten! de én olly rettenetes bódogtalan valék az előbbiben, hogy a' szivem még most is a' reményfég előtt mintegy el-zárva vagyok.

Az anyó. Még panaszkodik a kis afzszony? Héj, még nem szenvedett annyi szerentsétlen féget, mint én.

Kunegund majd el-fakadt nevetve olly tréfásnak tettse előtte ez a' jámbor afzszony, hogy magát bódogtalanabbnak állítja lenni nálánál. Iaj! édesem úgymond, ha csak két Bulgárók nem erőszakoskodtak kenden, ha két kastélyát nem döntötték-le, ha szeme-láttára két anyát és két atyát nem nyakazták-le, és ha két szere-tőt nem látta Autodafében meg-seprőztetni, nem látom-által, miként foghatna-ki rajtam; tegyük hozzá, hogy született Báró kis afzszony vagyok hetven két őfökkal, és hogy szakatsné is voltam.

Kis afzszonyom, felele az Anyó, még nem tudja kegyelmed eredetemet; és ha a' faromat mutatnám, nem úgy szállana, mint most, és a' maga ítéletét függőbe tartaná. Ez a' beszéd felettébb figyelmetelisé tevé Kunegundot és Kándidot. Az Anyó ekképpen beszélt nekik.

XI. Rész.

XI. Rész.

Az Anyonak történetei.

Nem voltak szemeim mindenkor tsipáfok és skárláttal prémezve, az örömm nem érte mindenkor ajakomat, nem is voltam mindenkor szolgáló. Az atyám X Urbánus Pápa, az anyám pedig a Palesztrinai Hertzegné volt. Tizegyedik esztendőskoromig egy palotában lakék, a mellynek minden kastélyaik a német Báróknak tsak ifálló gyanánt se lehettenek volna; és akarmellyik öltözet ruhám is többet ért valamennyi Vesztfáliei uraságoknál. Nevekedtem szépségben, kellemetességben, elmebeli tehetségben, vigfág, tisztelet és reményfég közt. Már is szerelmet gerjesztettem. A kebelem kinyílt vala, mint a rózsa, oh beh szép kebel! fehjér, kemény, ketté vált mint a Medicisi Venusé; millyen szemek! millyen szemfzör! beh fekete szemöldökök! millyen tüzet lobbantott pillantásom, melly atsillagok szikrázását homállyal fedte-bé, a mint a hazámbeli poeták nem egyszer mondták vala! Az aszszonyok a kik engem fel-öltöztetének meg le vetköztetének, magokon kívül ragadtattak a midőn elől hátul
meg-

megtekintettek, s minden férfiak szerettek volna nekik lenni.

Igybe adattaték egy Massa Cararai uralkodó Hertzegnek. E volt ám a Hertzeg! olly szép valamint én, ki is egészen nyájajságbul és kellemetefségbül áll vala, a mellett elmés és szerelemtül gyulladozó. Én úgy szerettem a mint az ember legelőször szeret, az imádásig, szerettem indulatosan. A lakodalomra megtettek már a készületek. Ez egy hallatlan pompa és gazdaglág vala; folyvást tartottak a vigfágok, a ló-futtatások, a szüntelen valo énekes és tréfás játékok, s egész Olasz ország menyegzői verseket tsinált, mellyeknek a legalább valóján se fogki senki. Már azon valék hogy boldoglágomhoz jussak, midőn egy öreg Márkizné, a ki az én hertzegemnek szeretője volt vala, magához kérette tsokoládéra. Két óránál hamarább meghala rettenetes szorongattatásokban. De e még mind tsekélység. Ezen halalos eset búba bánatba ejtette az anyámat, de engem sokkal inkább epeesztett. Elakart tehát ilyen gyászos lakástul távozni. Gajett mellett igen szép jószágot bir vala. Felülünk egy oda valo gályára, melly megvolt aranyozva mint

a Sz.

a Sz. Péter oltára Romában. Egyszerre ránk rohannak a Szálei korzárok, s meg-támadnak bennünket. A mi katonáink úgy védelmezték magokat mint igazi Pápa katonái; térdre esének, el-hányák fegyvereiket, abszoluziót kérvén a korzártul, *in articulo mortis*.

Egyszeribe le-vetkeztetik őket mint a majmokat, nem külömben az anyámat, udvari leányzoimat s engemet is. Tsudálatos dolog, millyen gyorsan vetkeztetik-le ő kemék az embert. De még inkább el-húltenr, a midőn mindnyájunknak olyan helyre dugák ujjait, a melly tájékra mi aszszonyok közönfégefen tsak klystirt dugatunk. Ez a tzeremonia vajmi idegennek látza előttem; tsak úgy szokott az ember mindenrűl ítélni, ha nem lépett-ki hazájából. Leg-ottan meg-tudtam ezt arra valónak lenni, hogy lássák ha nem dugtunk é el oda gyémántokat. Ez a szokás hallatlan időtűl fogva bé-vétetett a pallérozott nemzetek közt a kik tengeri tolvajfágot űznek. Hiszem ő kemék a Máltai Szerzetes Vitéz uraimék sem vétik el soha, valahányszor Törököket és Török aszszonyokat fognak s pedig egyházi személyek.

Ez

Ez egyik törvénye a nemzetek jussának, melly soha semmi kisebbséget nem szenvedett.

El-halgatom, de ki sulyos egy fiatal hertzegnének, mint örökös rab Marokkóba vitetetni azannyával együtt. Képzeltetik magoknak elégképpen mind a mit szenvednünk kellett a rablók hajóján. Az anyám még elég szép vala; a mi udvari dámáinkhoz nem voltak egész Afrikában hozzá foghatók. Én pedig merő azon tsábitó szépség, maga a kellemetesség, s még pedig szűz. De nem tartott fokáig az én szűzességem. Ettől a virágtul melly tartatott vala a szép Massa Cararai hertzeg számára megfosztott a korzár kapitány. Ez egy útalatos szeretfen vala, a ki engem az által tudja millyen tisztefésséggel illetni gondolt vala. Bizonyára felettébb erőfőknek kellett lennünk, hogy mindeneket ki-állhattunk a mit szenvedtünk Marokkóba érkezésünkig. De hadgyán, ezek olly közönséges dolgok, hogy nem méltók az előhozásra.

Marokko oda érkezésünkör vérben uszkált. Muley Izmaél Tsaszárnak ötven fiai külön külön pártot ütöttek: a melly voltaképpen, ötven polgári hadat szerze, feketék feketék ellen, feketek

feketek barnák ellen, barnák barnák ellen, mulatok mulatok ellen támadtak. Mindenfelé az egész országban vágják, ölték, pusztították egymást.

Alig léptünk ki a szárazra, hát jön felénk egy ellenféges felekezet, hogy el ragadja korzárunktól a prédát. A gyémántok és aranyok után, mi valánk a kiket leg-nagyobbra betsült. Tanubizonyfága valék egy viadalnak, a milyent soha a ti Europai tájékitokban nem láttatok. Az éjszaki nemzetekben nints elég forró vér; nem dühödtek meg annyira az aszszonyok után, mint közönségesen szoktak Afrikában. Úgy tetszik, hogy a ti Europaitoknak téj forog az ereikben, a helyett hogy gálitz kő olaj és tűz forr az Atlas hegye és a szomszéd tartományok lakosaiban. Oroszlányok, tigrisek s oda való kígyók módjára hartzolnak vala, hogy egymástul el-ragadhaszák a prédát. Egy szeretsen meg ragadja az anyámat jobb karjánál, a kapitányomnak hadnagya a bal kezénél tartja; egy szeretsen katona a lábát ragadja, a masiknál fogva egy korzárunk tarija. A mi dámáink tsak nem mindnyájan egy szempillantásban négy felé rángattattak négy négy katonáktul. Az én kapitányom a maga háta megé rejte-el engem.

engem. Kivonta kardját s ölte mindenikét a ki az ő dühösségének ellent állot. Végre azt látám, hogy ezek a dühös állatok, a kik egymásnak ellenzettek bennünket, minden Olasz afzszonyainkat az anyámmal együtt martzangolták, fel-kontzolták, le-vágták. A rablók s rabtársaim, katonák, hajós legények, feketék, fehérek, mulattok elegyefek s végre az én kapitányom is, mindegyre meg-ölettetek, én pedig el-halva maradék egy rakás holtakon. Az ilyen dolgok történtek, a mint tudva vagyok, háromszáz mértföldnél nagyobb kerületben, de távúl legyen hogy a Mahomet által rendelt naponként való öt imádságok félbe hagyattak volna.

Nagy nehezen ki-verődtem a nagy tsoport annyimeg annyi, vérben fetregő, holt testek között, s egy nagy narants faalá hirtzolkodtam egy közel lévő patakhoz; itten rettegés, bádjadás, ifzonyodás, kétfébe esés és éhfég miatt le-dülék. Tsak hamar azután a megterhelt érzéseim álomnak erefzték magokat, a melly inkább ájulás mint sem nyugalom lehetett. Ezen el-gyengülésnek s érzéketlenségnek állapotjában valék, halál és élet közt, a mi-

dön valamelly terhet érzék, melly mozgattia magát felettem. Fel-tekintek, hát egy jó tekintetű febjér embert látok-meg a ki foház-koda s magába mondá: *O che sciagura ti' essere senza coglioni!*

XII. Rész.

Az Anyónak további történetei.

Tsudálva s' örökre fakadva hogy hallám anya nyelvemet, s nem kevesbé bamulva azon a szavakon, mellyeket ettől az embertől hallék, azt felelém neki, hogy sokkal nagyobb szerentfétlen ségek volnának mint a mil'yenrül ő panaszkodik. Kevés szavakkal tudtám adám mind azokat a rémuléseket, mellyeket tapasztaltam, s ujra el bádjadék. El-vive egy szomszéd házba, az ágyba fektete, étellel tarta, szolgálta, vigasztala engem, hizelkede, mondá hogy soha nálamnál szebbet nem látott, és hogy soha jobban nem firatta azt a mit senki sem adhatna neki vizsza. E'n Nápolyba születtem, úgymond, a hol esztendőnként két három ezerig valo gyermekeket herélnek-ki; némelleyek meghalnak belé, málok az aszízonyokénál is szebb szavat kapnak,

kapnak, a többiek pedig országokat kormányozni mennek. Én rajtam ezen metszést leg-jobb foganattal tették meg, s mulikufsá lettem a Palesztrinai hertzeznének kápolnájában. Az anyáméban! fel-kiálték. Az anyyáéban! kiálta siránkozva. Vallyon! kegyelmed volna ez az ifju hertzezné, a kit hatodik esztendejéig neveltem fel, és a ki már akkor olly szépet mutatott jövődöre. Én vagyok az, az anyám ide négy száz lépésnyire négy részre vagyon vagva egy rakás hóltak közt.

Mind el-beszéllém neki a mi rajtam történt; ő is hasonloképpen a maga történeteit, s azt is, hogy követlégbe küldetett a Marokkoi királyhoz egy kereztyén fejedelem által, hogy ezen fejedelemmel alkut kössön, mellynél fogva puska-por ágyuk, és hajók adattatnának neki segítségül, hogy annál könnyebben meg-ront-hassa a többi kereztyének kereskedését. Követlégemnek vége vagyon, mondá ez a nyájas herélt; Ceutáu hajóra úlni megyek, és kelmedet Olasz országba viszszá viszem: *Ma che scia-gura d'essere senza coglioni!*

Meg lágyult szivnek könyveivel meg-hálálám, de a helyett hogy Olasz országba vitt,

volna, Algírba vezetett, és az oda való Dejneknél adott-él. Alig adattam-él, midőn ez a dög-halál, melly Afrikát, Ásiát és Európát el járván, Algírban dühösséggel fakadt ki. Lattak kelmetek föld-indulást; de kis aszszonyom, vólt é valaha kegyelmeden a pestis? Soha sem, felele a Báro kis aszszony.

Ha volt volna, felele az Anyó, meg-kellene vallania, hogy fokkal fellyül-halladja a föld-indulást. Afrikában igen közönséges; engem se került-él. Képzeljék magoknak, millyen lehetett az állapotja a Pápa tizenöt esztendősen leányának, a ki három hónapok alatt mind szégyenséget mind rabfágot szenvedett, csak nem minden nap meg-fertőztetett, a ki a maga anyját négy felé vágatni látta, a ki éhséget és hadat próbált, és pestis miatt el-halt Algírban. Mindazáltal meg-maradék életben; de az én kiheréltem meg a Dej, s csak nem az egész Algíri Szerel bele vesztének.

Minekutánna ezen rettenetes dög-halálnak első pusztítái meg-füűntek volna, a Dejneknél rabjai el-adatának. Engem egy kereskedő vevemeg, és Tunisba vize. A hol más kereskedőnek ada-él, a ki Tripolisban ada-él; Tripolis-
bul

bul Alexandriába vitettem, Alexandriából Iszmirbe, Iszmirből Konstantinápolyba. Legutoljára egy lantsárok Agáé levék, a ki csak hamar el küldetett Azofot az Oroszok ellen óltalmazni, a kik azt vijják vala.

Az Aga, a ki igen szerelmesember vala, minden ágyasait magával vitte, és a Meotisi Tó mellel egy kis várba szállita bennünket, melyet két fekete heréltek és húsz katonák őrizének. Szer felett őlik vala az Oroszokat; de bezzeg vízfizsa - fizették ezek a költsönt; mert Azofot tüzzel valsal pusztították, se férfinak se aszszonynak, se nagyoknak se kicsinnek meg - nem kegyelmezének; csak a mi kicsin várunk maradt meg. Az ellenség éhséggel akara bennünket kényszeríteni. A húsz lantsárok meg - esküvének, hogy soha meg - nem adnák magokat. Az éhségnek végfő insége kényszeríté őket a két herélteinket meg - enni, ne hogy esküvéseket meg - szegjék. Egynehány napok mulva el - tökellék magokban, az aszszonyokat is meg - enni.

Vólt velünk egy igen kegyes és könyörületes Imán, a ki rá - beszéllé őket arra hogy egyszerűre meg - ne őljenek bennünket. Vágiátok - el, úgymond, mindenik aszszonynak csak az

egyik alfelét s jól lakhattok vele; ha rá-fzorultok, lesz még egynehány napra való; az egek jó néven fogják venni az ilyen jófágos tselekedetet, és segítséget fognak adni.

Az ő hathatós beszédére véghez vivék rajtunk ezen rettenetes vágást. Az Imán megkene bennünket ugyan azon balsamommal, mellyel a keresztül metelt gyermekeket szokták gyógyítani. Mindnyájan halálra fekvénk.

Alig végezték el a Iantsárok az ételt, mellyet nekünk kőszönhettek, midőn az Oroszok lapos hajókon előttünk termének; egy Iantsár se menekedhetett meg. Az Oroszok leg-kisfebb tekintetbe se vevék állapotunkat. Mindennütt találatnak Frantzia sebgyógyítók: egyik közzülők a ki igen helyre való ember volt, gondot viselt rólunk s meg-gyógyított bennünket; meg- emlékezem róla míg élek, hogy, minekutánna a sebem be-gyógyult volna, ajánlásokat teve nekem. Egyébaránt mindnyájunknak azt mondá, hogy nyugott szivvel lennénk; s azt is bizonyítá, hogy több ostromlásokban hasonlo dolog történt légyen, és hogy ezt hozná magával a hadi törvény.

A hogy

A hogy a tárfaim fel-lábolhattak, leg-ot-tan Moszkvába küldettek. Én egy Bojérnak adattam a ki kertésznévé tevé s mindennap húsz ko bátot ada. De minekutáuna ez az Ur, két esztendőök, mulva más harmincz Bojérokkal együtt, az udvarnál pártot ütven kereken törtetett volna, hasznát vevém ezen történetnek s el-szökék; el járván egész Orosz országot, fokáig szolgáltam egy kortsmán Rigában; utóbb Rostokon, Viszmáron, Lipsiában, Kaszizelben, Utrechten, Leydán, Hágában, Rotterdamban: meg-venültem a nyomorúságban és betstelenfégben csak fél alfelem lévén, s mindenkor meg- emlékezvén róla hogy Pápa leánya volnék. Százszor meg százszor meg-akarám ölni magamat; de szerettem még is az életet. Ez a nevetséges gyengeség talán a mi leg-veszedelme- sebb izgatásunk, mert vagyoné annál bolon- dabb, mint szüntelen egy terhet viselni, mel- lyet mindenkor nyakunkról akarunk rázni, a maga életet útálni, s még is ahoz ragaszkodni; vegre a kígyónak kedvezni, melly bennünket mind addig mardos míg szívünket meg-nem emésztette?

Számtalan fok személyeket láttam azokban az országokban; mellyeket a szerentse el-járatott velem, és a kortsmákon mellyekben szolgáltam, a kik útálták a magok életjeket; de csak nyomorúságoknak, három szerentsent, négy Anglust, és egy Robek nevezetű német Professort. Leg-utoljára is Don Izafár zsidót szolgáltam, a ki kegyelmed mellé adott, szép kis aszszonyom, a kegyelmed forrához ragasztott, s inkább kegyelmedről mint se magamról viseltem gondot. Soha se beszélttem volna a kis aszszonyoknak szerentsétlenségem felől, ha egy kevelség meg-nem vagdalt volna, és ha nem volna egy hajóban szokás idő-töltés kedvéért historiát beszélni. Vegtére kis aszszonyom, fokot tapasztaltam, esmerem a világot; szerezzem magának azt a mulatságot, vegyen rá minden utazót a maga történeteinek elő-beszéllésére; és ha csak egy találkozik is, a ki gyakorta meg-nem átkozta volna a maga életjét, a ki fok izben nem mondotta volna magában hogy ő a legboldogtalanabb ember a világon, nem bánom, buktaffanak a tengerbe.

XIII. Rész.

Mi módon kényszerített Kándid a szép Kunegundtul s az Anyotul el-válni.

A szép Kunegund hallván az Anyónak historiáját, mindennemű tiszteletet meg-ada neki a millyenre olly rendű s érdemű személy méltóvala. Követé tanátsát, rá-veve minden útafokat egymás után arra, hogy történeteiket beszél-
lenek-elő, meg-vallá Kándíddal, hogy az Anyó igazat mondott. Beh kár, ugymond Kándíd, hogy a bölts Panglofz szokáfallen s rendkívül fel-akasztott egy Autodafekor; tsudáikozásra méltó dolgokat mondana a természéti s erköltsi roszszrul, a melly a földet és tengent fedi, de én elég fégesnek érzem magamat arra hogy tisztelettel némelly ellenvetéseket tegyek neki.

Az alatt míg mindegyik a maga élete történeteit előbeszéllené, a hajo meszszire hallada. Buenos Airesben ki-szállának a szárazra. Kunegund, Kándíd kapitány s az Anyó a helytartóhoz Don Fernando d' Ibaraa, y Figueora, y Mascarenes, y Lampurdos, y Suzához menének. Ez olly fel-fuvalkodott vala, a millyen egy em-

ber lehet a ki annyi nevet visel. Olly büszken
 szólott az emberekhez, olly fenyegető hordozta
 az órrát, olly kegyetlenül fel-emelte a szavát,
 olly hatalmas hangon beszélt, olly kevélyen
 lépett, hogy mind azok a kik köszöntöttek neki,
 kifizetben valának ötven meg - verni. Szerette
 a fehéj népet a dühödésig. Kunegund minde-
 neknel, a kiket eddig látott leg - szebbnek tette
 előtte. Leg először is azt kérdezte, ha nem
 a kapitánynak felesége volna é. Ezt olly han-
 gon, olly tekintettel kérdezte, hogy Kándid
 egészen meg - döbbent rajta: feleségének nem
 meré mondani, mivel vóltaképpen nemis a volt;
 hugának se, mert a se volt; és ámbár ez a kén-
 telen hazugság igen hasznos lehetett volna neki,
 mindazáltal igen tisztá lélekkel birt hogy sem
 mint el - árulta volna az igazságot. Kunegund
 kis aszszony, ugymond, a maga kezével fog
 engem meg - szerentséltetni, s kérjük is Excel-
 lentziádat, hogy lakodalmunkat meg tegye.

Don Fernando, d' Ibaraa, y Figueora, y
 Mascarenes, y Lampurdos, y Suza, bajuszát
 pedervén, gúnyologva mosolyogni kezdé, s
 meg - parantsolá Kándid kapitánynak, hogy
 menne - el a maga kompániáját mustrálni. Kán-
 did

díd szót fogada; a kommandáns Kunegund kis afzszonnyal marada. Ki-jelenti neki a maga hajlandóságát, s eskűszik hogy holnapi napon az oltár előtt vagy másként, a hogy az ő drága kintsének tetfzene, felefégül fogná venni. Kunegund egy fertály óráig valo időt kére magának, hogy gondolatjait rendbe szedhetné, az Anyótul tanátsot kérhetne és magát meg-határozhatná.

Az Anyó mondá Kunegundnak: A kis afzszonynak hetvenkét őfei vagynak, de egy fillér-jehintsen; tsak magán áll felefégévé lenni a legnagyobb urnak éjfszaki Amérikában, a kinek igen szép bajusza vagyon; mi gondja kegyelmednek a minden próbát ki-állo hűféggel? Kegyelmeden a Bulgárok erőszakoskodtak; egy zfidóhoz s egy Inkvizitorhoz jó szívet mutatott. Ha a kis afzszonynak volnék, leg-kisebbet se gondolnám-meg magamat, hanem a helytartó Urat el-venném és Kándid kapitány Uramat szerentséssé tenném. Az alatt mig az Anyó minden okofsággal beszéllene, mellyet az esztendők s a tapasztalás ád, egy kis hajót látnak vala a ki-kötő parthoz érni; ezen egy Alkald és Alguazilok valának, s ime mi történik vala.

Az

Az Anyó igen jól el-találta, hogy egy nagy ujjas barát lopta el Kunegundnak pénzét és drága kőveit Badajosz városában, a midőn nyakra főre szaladna Kándiáddal. Ez a barát némelly drága kőveket akara el-adni egy kőmivelőnek. A vevő a fő Inkvizitoréinak esmerte lenni. A barát, minekelőtte fel-akasztaná, kivallá hogy el-lopta azokat. Ki jelenté a személyeket s az útát mellyet vevének. Kunegundnak és Kándiának el-szökése már tudva vala. Nyomba követték őket Kádizig, a honnan minden idő hallasztás nélkül egy hajó küldeték üldözésekre. A hajó már a Buenos Airefi ki-kötő helyen vala. Terjeda híre, hogy egy Alkald lépett a szárazra, és hogy ő Excellentziája a Fő Inkvizitor gyilkosait nyomozni jöttek. A szemes Anyó azonnal tudta mi tévő legyen. A kis afzszony nem szökhet-el, mondá Kunegundnak, de nints is mitől félnie; nem maga ölte-meg ő Eminentziáját; s egyébaránt a helytarto a ki kegyelmedet szereti, meg-nem szenvedí hogy roszszul bánjának a kis afzszonnyal, azért ki femozduljon helyéből. Sietféggel Kándidhoz fut: Sieszen, úgymond, hanem hát egy óra alatt meg-fog égettetni. Egy szem-

pillan-

pillantást se lehete kéfni; de mi módon váljon-
meg Kunegundtól s hová folyamodjon!

XIV. Rész.

*Miként fogadták - fel Kándidot és Ka-
kambot a Paragvai Iesuiták.*

Kándid magával hozott volt Kádizbul egy
ollyan szolgát a millyenek elegen találatnak
Spanyol ország tenger-mellyékin és az uj vidé-
kekben. E negyed rész Spanyol vala, a ki fejer
atyátul s fekete anyátul született vala Tukuma-
niában; e ministráns, segrestyés, hajos legény,
barát, faktor, katona s inas is vólt vala. Ka-
kambonak hitták és nagyon szerette a maga gaz-
dáját, mert a gazdája igen jambor ember vala.
Meunél hamarább meg-nyergelé a két Anda-
luzi lovakat. Nosza Uram! fogadjuk az
Anyónak tarátsát, induljunk, hajtsunk, még
hátra se tekiutsünk. Kándid könyveket hullasztá.
Oh édes Kunegundom. hát akkor kell téged el-
hagynom a mikor a helytartó Ur menyegzőnket
kéfzitendő vala! Kunegund olly mezfize föl-
dön, mi lesziz belőled?

Kakambo.

Kakambo. Aleszsz a mi lehet; az aszszonyok feltudják magokat találni; az Isten gondot visel vóla, fuffunk!

Kándid. Hová vezetsz? Hová megyünk? Mi tévők leszünk Kunegund nélkül?

Kakambo. A Kompozztellai Sz. Iakab szerelméért! a Iesuiták ellen hadakozni jött az Ur; menjünk hadakozzunk érettek; jól tudom az útakat, el-vezetem az Urat az ő országokba: örülni fognak egy kapitánynak a ki Bulgár módra fegyvert forgatni tud, bámulni való szerentfére akad az Ur nálok: ha nints is az egyik világban mihez tartani magát, de van a másikban. S osztánnem kis gyönyörűség az, uj dolgokat látni és tselekedni.

Kándid. Hát már voltál Paragvajban?

Kakambo. De voltam ám; szolgáltam mint segrestyés az Assumptio Collegiumában, esmem is a Sz. Atyák tartományát valamint a Kándiszi utszákat. Ez ám a tartomány. Az egész ország már is többet tesz három száz mértföldnél a diameterben; harmintz tartományokra vagyon fel-osztva: a Sz. Atyáknak mindenek van, a népnek pedig semmije fints; ez az észnek és az igazlágnak remek munkája. E'n ugyan
nem

nem látok felségesebbet a Sz. Atyák dolgánál, a kik itten a Spanyol és Portugalliai királyokkal hadakoznak, Európában pedig gyóntatják őket; a kik itt Spanyolokat ölnek, Mádridban pedig a menyországba küldik őket. Vigan Uram! az Ur leg-bóldogabb ember leszsz. Akkor fognak ám gyönyörködni a Sz. Atyák, midőn meg-tudják, hogy egy kapitány jön hozzájuk, a ki a Bulgár fegyver-gyakorlást tudja!

Mihelyt az első forompóhoz érkeztek volna, Kakambó mondá a közelített strázsának, hogy egy kapitány kívánna a kommandáns Urral beszélni. E megviszi a fő őrizetnek. Egy Paragvai tisztt fut a kommandáns lábai eleibe, s tudósítja a dologtul. Azonnal le-fegyverkeztették Kándidot és Kakambot; a két Andaluzi lovakat meg el-vevék. A két jövevények két forkatonák közt vezettetének-bé: a kommandáns a végén, három szegletű süveg a fején, a köntöse feltúrve, kotzperd az oldalán, és dárda a kezében. Ielt ad, s azonnal huszonnégy katonák veszik körül a jövevényeket. Egy strázsamester mondja nekik, hogy várakozni kellek, mert a kommandáns nem beszélhetne velek, mert
a tizte-

a tiszteendő Provintziális Atya meg - nem engedí, hogy valamely Spanyol meg - nyissa a száját, hanem az ő jelen létében, és három óránál tovább mulasson az országban. Hát hol van a tiszteendő Provintziális Atya, monda Kakambo? Aparádén van, minekutánna a misét el - mondotta volna, felele a strázfamester; s meg semistfókolhatják kentek a farkantyúját három óránál elébb. De, szól Kakambo, a kapitány Ur, a ki velem együtt éhel hal, nem Spanyol hanem Német; nem főlöstöközhetnének addig mig! a tiszteendő Atya el - jő.

A strázfamester leg - ottan meg - vivé ezen beszédet a kommandánsnak. Hálá Istennek! monda ez az ur; mivelhogy német, hát szólhatok vele; vezettefsen a levelesbe: azonnal el - vizzik Kándídót a leveles fátor alá, melly zöld márvány és afany ofzlopokkal vaskalitrákkal vala ki - rakva, telepapagojokkal, kolibrikkal, fátzánokkal, és valamennyi leg - ritkább állatokkal. Finom főlöstök vala el - készítve arany edényekben, s az alatt mig a Paragvaiak a puszta mezőn a verőfenyben fá tábul mamaligát evének, a tiszteendő Atya kommandáns a levelesbe méne.

Ez igen szép, tellyes ábrázatu, elég fejér, piros, magos szemöldökü, eleven színü, veres fülü, piros ajaku, kevély ifju vala, de olly kevélységü, melly se Spanyol se Iesuitát nem mutatott. Kándidnak és Kakambonak vizsza adattak az ő fegyvereik, valamint a két Andaluzi lovaik is; Kakambo abrakot adott nekik a sátor mellett, szüntelen vigyázo szemet tartván reájok, a hirtelen meg-támadás előtt valo félelem miatt.

Kándid tústént meg-tsókolá a kommandáns köntöfének végét. Kelned hát Német? mondá a Iesuita ezen a nyelven. A vagyok, tisztelendő Atyám, felele Kándid. Ezt mondván egyik a másikát nagy figyelmetességgel s olly belső meg-indulással tekinté-meg, mellyet el-nem rejthetnek vala.

A kommandáns. De mellyik részéről Német országnak?

Kándid. A sáros Vesztfáliai kerületben a Thundertentronki kastélyban jöttem világra.

A kommandáns. Oh egek! hogy lehet ez!

Kándid. Beh nagy tsuda!

A kommandáns. S kend volna az!

Kándid. Lehetetlen!

Nyakába borulnak egymásnak, sirva fakadnak. Vallyon, tisztelendő Atyafágod volna az? Az Úr, a testvére a szép Kunegundnak! az Úr a ki Bulgárok által meg-öletterett! maga a Bárónak fia! s most Iesuita Paragvajban! Meg kell vallanom hogy ez a világ rendes egy világ. Oh Panglofz! Panglofz, beh meg-örülne most ha fel-nem akasztatott volna!

A kommandáns félre küldi a fekete rabokat és a Paragvaiakat, a kik krissály üvegből adogatták az italt. Ezerfzer hálát ada az Istennek és Sz. Ignátnak; ölébe szorítja Kándidot; az ortzáik könyvekkel valának áztatva.

Kándid. E még mind femmi. De bezzeg nagyobb álmélködásra és gyengülésre fakadna, bezzeg akkor ragadtatna magán kívül haazt mondánam, hogy Kunegund kis aszszony a maga huga, a kit ki-vagott hassal gondolt lenni, friss egészségben vagyon.

A kommandáns. Igazán? s hol?

Kándid. A szomszédtságban, a Buenos Airefi helytarto urnál, én pedig kegyelmed ellen hadakozni jöttem.

Mindenik szó mellyet ejtettek ebben a hoszszas együtt-létekben tetézve tetézé tsudálkozásokat.

fokat. A lelkek egészen nyelveken repdesé,
 a füleikben figyelmeze, és szemeikben szikráza.
 Minthogy Németek voltak, fokáig ülének az
 asztalnál, a tisztelendő Atya Provintziálisra vá-
 rakoztván; és a kommandáns következőképpen
 beszélla kedves Kándidjához:

XV. Rész.

*Miért ölte - meg Kándid a szép Kune-
 gundnak bátyját.*

Míg élek emlékezetben fogom tartani azt a ret-
 tenetes napot mellyen az atyámat, anyámat
 meg - öletni, húgomat pedig meg - fertőztetni
 láttam. Minekutánna a Bulgárok el - mentek
 volna, ez az imádott testveremnem találtatott
 többé, én az atyámmal, anyámmal, két szol-
 gáló leányokkal s három meg - ölt kis gyerme-
 kekkel egyetemben egy talyigára hányattattunk
 mellyen temetésre vitetendők valánk a Iesuiták
 kápolnájába két mért földnyire az atyám kasté-
 lyjátul. Egy Iesuita szentelt vízzel fetsken-
 deze - meg bennünket, melly felettéb fós vala;
 egynehány tseppek a szemembe tseppentek; az
 atya ezre vevé hogy szemem héjja egy kilség

pillogatna: fzivemre tevé kezét, s dobogni érz-
 vén azt; segite rajtam, ugy hogy három hetek
 után leg - kisebb sem esmerzik - meg rajtam.
 Tudod édes Kándídóm, hogy igen kellemetes
 tekintetű valék, de még annál fellyebb neve-
 kedé szépségem: azért is a tisztelendő Detrik
 atya, a klasszrom Superiorja leg - nyájásabb ba-
 rátom leve; novitzius ruhába öltöztete, s nem
 sokára Rómába küldé. A Páter Generálisnak
 rekrutákra vala szükségé ifju német Iesuitákbul.
 A Paragvai elő - járók mennél kevesebb Spanyol
 Iesuitákat vesznek - be, jobb szeretik az idege-
 neket, a kiknek úgy vélik jobban parantsolhatnak.
 A tisztelendő Páter Generális alkalmasnak ítélé
 engem ennek a szőlőnek mivelésére. Egy Len-
 gyel, egy Tiroli meg én útnak indulánk. Ide
 érkezvén, Al-Diakonúságot és Hadnagyfágot
 nyertem. Mostanában Fő Kapitány és Pap va-
 gyok. Haddjőjjenek - el a Spanyol király sere-
 gei, fogadom pórul járnak; mert nem tsak
 excommunicáltak hanem még meg is veret-
 tetnek. A gondviseles küldött ide tégedet, hogy
 velünk tarts. De vallyon igaz é hogy a húgom
 a Buenos Airési Helytartartonál vagyon? Kán-
 díd esküvéssel bizonyitá, hogy nem volna annál
 igazabb

igazabb a világon. Az ő könyveik újra kezdé-
nek hullani.

A Báro nem únta ölelgetni Kándídot; test-
vérjének és meg-váltojának nevezé. Ne bufulj!
úgymond, alig ha együtt nem megyünk-be, édes
Kándídom, s győződelmesen a városba, s Ku-
negund húgomat ki nem hozzuk. Ezt tisztá
szivemből óhajtom, úgymond Kándid; mert
számot tartok reámint mátkámra, s még most
is reménylem őtet el-venni. Te szemtelen, fe-
lele a Báró, te vágyódnál az én húgomra, a ki-
nek hetven két őfel vagynak! Már látom min-
den szeméremből ki-vetkőztél, hogy illy vak-
merő szándékrul merész nekem beszélni! Kán-
díd csak el-hült ezen beszédnél, s azt felelte
neki: Tisztelendő Atyám, az egész világ vala-
mennyi őfeinek mi köze vagyon hozzá; én
a kend húgát egy zsidónak s egy Inkvizitornak
ólébül ragadtam-ki; ő nekem fokot köszönhet,
s el-is akar hozzám jönni. Panglosz Mester
szüntelen mondotta nekem, hogy az emberek
egyenlők, s úgy nézzen szemem közzé, hogy
el-is vezsem. Meg-látluk gaz ember, monda
a Iesuita Thundertentronk Báró, s egyszer-
mind nagyon artzul tsapá Kándídot a kard lap-

pal. Kándid hirtelen ki-rántja a magáét, s a markolatjáig bé-martja a Báro Iesuitának házába; de gőzölögve húzván azt ki, sírásra fakad: Iaj! Istenem! ugymond, meg-ölttem régi uramat, barátomat, sógoromat; hová kell a világon jobb ember nálomnál, s lám még is már három embert ölttem-meg, s a hármak közt két papot is.

Kakambo a ki a levelesnek ajtaja előtt sírást állott, elő-szalada. Nints mit tennünk hanem hogy jó árron adjuk-el éltünket, mondá az Ura; be-talál valaki ide a levelesbe jönni; ki-vont karddal kell meg-halnunk. Kakambo a ki sok e féjét látott vala, hamar fel-találá magát: fogja a Iesuita köntöst, mellyet a Báro visel vala, s nyakába veti Kándidnak, a meg-hóltnak négy szegű füvegét fel-teszi neki s lóra ülteti; e mind szempillantásban esék-meg. Vágtassunk, Uram, az egész világ Iesuitának fogja tartani, a ki parantsolatokat adni megy, mi pedig a határon túl leszünk minekelötte valaki utánunk fusson. Ezt mondván repült már, Spanyol nyelven kiáltván: Féltre! féltre! a tisztelendő Atya Fő Kapitány jó.

XVI. Rész.

Mi baja volt a két útnak két leányokkal, két majommal és a Fűles nevű vad emberekkel.

Kándid a maga szolgájával már túl a határon vala és még senki se tudta a vidéken a német Jesuitának halálát. A gondos Kakambo nem felejtette el az ifjácot kenyérral, tsokoláttal, zsóderrel, gyümöltsel s egynehány pint borral meg-tölteni. Mészze bé-hatottak az ő Andaluzi lovaikkal egy esmeretlen földön, a hol leg-kifsebb útra sem akadtak. Végre egy kies mezőfé, mellyen patakok mentek kereszttől, őtle szemekbe. A mi két útzaink legelőre ereszték marhájakat. Kakambo kínálja az Urát étellel, s maga elől megy példával. Hogy jut eszedbe, mondá Kándid, zsóderrel kínálni, holott a Báro Urnak fiát öltem-meg, s arra kár-hoztattam, hogy szép Kunegundomat soha se lássam többé? Minek hosszabbitsam nyomorú-fágos napjaimat, ha meszze tőle kell belső furdalással és kétfébe eséssel töltenem azokat, s mit fog a Trevuzi Zsurnál mondani?

Igy szólván még se felejtkezett meg az étel-ről. A nap le-nyugodott már, midőn a két kóborlok némelly rikkanásokat hallának, a melyek afzizonyoktul származattáknak tetszének. Nem tudták öröm vagy fájdalom kiáltási volnának é ezek; de tulajdonképpen abbul a nyughatatlanságbul, mellyet egy esmeretlen tartományban minden okoz, talpra ugrának. Egyszerre meg-látnak két anya-fzült meztelen leányokat febes futással a mezőn végig szaladni, utánnok két majmok, mellyek az ő tzombjaikat mardofák. Ezektül a leányoktul jött a kiáltás. Kándíd a ki a Bulgároknál meg-tamulta a lövöldözést, úgy hogy egy mogyorut is el-talált volna a bokorban, s meg sem érte volna a levelét, elő veszi két tsévű Spanyol puskáját, el-füti, s agyon lövi a két majmot. Hálá Istennek! édes Kakambom, meg-szabadítottam a nagy veszedelemtül ezt a két szegény párát; ha vétkeztem azzal hogy egy Inkvizitort s egy lefuitát öltem-meg, de bezzeg ki-pótoltam azzal, hogy a két leányok életét tartottam-meg. Ezek ne-talántán két főrendű leányaszfzonyok, s ez a történet még nagy hasznot hajthat nekünk ebben a tartományban.

Tovább

Tovább akará folytatni beszédét; de csak elhűlt bele, a midőn látá hogy e két leányok nyájafan meg-ölelik a két majmot, s holt testekre borulván sírásra fakadnak, a levegőt meg-töltik síralmas panaszikkal. Nem tettem volna fel rólok annyi szívbeli jófágot.

Kakambo. No bezzeg meg-adta az Ur nekik; meg-ölte a két szeretőit ezeknek a leányzóknak.

Kándid. A szeretőit! De hogy! Tréfát űzöl velem Kakambo; mi módon adjak hitelt szavaidnak?

Kakambo. Édes Uram! mintha a megint olly tsudálatos volna, hogy ezenaföldön majmok találtnak, mellyek az aszfzonyoktul szerettetnek! Ők hiszem negyed rész emberek, valamint én negyed rész Spanyol vagyok!

Kándid. Nem hijába! gyakorta befzéllette nekem Panglosz, hogy hajdan hasonlo történetek adták-elő magokat, és hogy az eféle egyeledésből támadtak az Egipánok, Faunok, Szatyrák; és hogy fok elő-kelő személyek láttak régi időben az efélet; de én ezt mind mesének tartottam.

Kakambó. Holott tsupa világos igazság. Lám millyenek a leányok a kiknek nem volt némű némű nevelések! — De tartok tőle ne hogy ezek á dámák valami bajt okozzanak nekünk.

Kándid által látá hogy Kakambónak vélekedése nem szinte helytelen legyen. Azért is bellyebb az erdőkbe voná magát. Le-ülének egy bokorba vatsorához; átkozák a Portugalliai Inkvizitort, a Buenos Airefi Helytartót és a Bárót, s' mellyen el - aluvának a mohon. Felébredvén azt vészik eszre hogy meg nem mozdulhatnak; az oka a volt, hogy éjfélkor az oda való lakofok, a kiknek a két dámák el-árulták, fa héjjal meg guzsolták őket. Kőrös körül mintegy ötvenig való anya szült meztelen Fülesek, ivvel, furkós bottal és kőből készült bal-tákkal fel-fegyverkezve állának: nemelleyek egy nagy vasfazék vizet forrasztottak; mások fát hordtak, nyársat faragtak, mindnyájan pedig kiáltották: Iesuita! Iesuita! boszszunkat töltjük rajta, bezzeg jól fogunk lakni; együnk Iesuitát, együnk Iesuitát!

Námmondtam, drága jó Úram, kiálta bús hangon Kakambo, bajba kevernek ezek a két leányok bennünket, Kándid meg-látván a kat-
lant

lant és a nyárfakat, kiálta: Bizonyyal vagy meg-fűtnek vagy meg-főznek bennünket. Bezeg! mit mondana Panglosz Meslier, ha látná millyen a tsupa természet? Mind jól van, hadgyán; de azt meg-kell vallanom hogy nagy kegyetlenség Kunegund kis afzszonytul meg-folztatni, s a Fülesek által nyársra vonattatni. Kakambo soha meg-nem tsüggedt. Ne essék kétségbe, mondá a buba merült Kándidnak: értem egy kevelsé ennek a népnek hóbögését, majd szóllok hozzájuk. Szólj szívekre, mondá Kándid, s terjeszd eleikbe, millyen rettentés embertelenség embereket fűtni, s be kevelsé egyezik-meg a kereztyénféggel.

Uraim, mondá Kakambo, azt hiszitek úgy é hogy mai nap Iesuitát faltok, azt jól teszitek; nints annál igazságosabb mint így bánni a maga ellenféggével. Bizonyára a természeti jus tanit bennünket, felebarátunkat meg-ólni, azt tartja az egész világ. Hogy mi meg-nem eszszük azt, az attul van, mert van miből jól laknunk; de nektek Uraim nintsen: már ugy jobb a maga ellenféggét meg-enni, mint sem a hollóknak és varjuknak engedni a győződelemnek gyümöltését. De Uraim talán tsak nem fogjátok a ti jó bará-

barátitokat meg - enni. Azt hiszitek, hogy Iesuitát húztok nyársra, hiszem ez a ti óltalmazótok, ez a kit most meg - akartok sütni az ellenfége a ti ellenfégtiknek. Én pedig a ti földöntökön születtem; az Ur itten pedig az én gazdám, és távol légyen hogy Iesuita volna, főt inkább Iesuitát őlt - meg, és annak ragadományját viseli; s azért tsalatkoztatok - meg. De hogy meg - győzettefetek arrul a mit mondok, fogjátok ruháját, vigyétek a *Los Padres* országok leg - szélsőbb sorompójához; értekeztek róla ha az én Uram nem őlt é meg Iesuita Tisztet. Arra kevés idő kell; akár mikor is meg - ehettek, ha mondásomban hazugfágot tapasztaltok. De ha az igazfágot mondtam nektek, jól tudjátok mit hoz az igazfág magával, hogy meg ne kegyelmeznétek bennünket.

A Fülesek helyben hagyták mondásit: s elküldöttek két követeket a dolognak valóságáru értekezni. Mint jó eszű emberek szerentsésen el - végzék a rájuk bizott dologot, s hamarán visszsa térének jó hirt hozván. A Fülesek feloldozák a két rabokat, mindennémű emberféget meg - tevének nekik, leányokkal kinálák, jól tarták, el - kifírek őket az országoknak határáig,
mind

mind azt kurjongatván: Nem Iesuita, nem Iesuita!

Kándíd nem győzte elégképpen tsudálni a maga szabadulásának okát. Millyen Nemzet! ugymond, millyen emberek; millyen szokások! Már ha nem volt volna a fzerentsém a Kunegund kis afzszonynak bátyát által meg által döfni, minden irgalom nélkül fel-faltak volna. De mindazáltal jó a tsupa természet, mivel ezek az emberek, a helyett hogy meg-ettek volna, még inkább ezerféle emberféget mutatának hoz-zám, mihent meg-tudták hogy nem vagyok Iesuita.

XVII. Rész.

Kándíd az ő szolgájával együtt Eldorádóba érkezik. Mit látnak ott.

Minekutánna a Fülesek határán által mentek volna: Látja az Ur, ugymond Kakambo Kándídnak, a golyobifunknak ez a fele femér többet a másíknál; hidgye nekem, térjünk visszamennél elébb Európába.

Kándíd. Európába? s hová? Ha a hazámba megyek, ott a Bulgárok és Abárok mindent agyon

agyön vernek; ha Portugalliába, ottan megégetnek; ha meg itt maradunk, minduntalan attul tarthatunk, hogy nyársra ne huzzanak bennünket. S még se vehetem rá magamat, a világnak azon részét el-hagyni, a mellyben Kunegund kis aszfzony lakik.

Kakambo. Forduljunk Kajennek, ottan Frantziákra akadunk a kik az egész világot eljárják; azok segithetnek, az Isten talán csak könnyörül rajtunk.

Nem egy könnyű volt Kajennek menni; jól tudták mintegy merre kelleffen menni; de a hegyek, a folyó vizek, a mély völgyek, a haramiák, a vad emberek, mindenütt rettenetes gátjok valának. A lovaik el-bádjattak az útazásba; az ő élelmek el-fogyott; egy egész holnapig vad gyümöltsel táplálák magokat, s végre egy kis folyó vízhez érének, a mellynek partjai kókosz dio-fákkal valának meg-rakva, mellyel életjeket és reményfégeket táplálgatják vala.

Kakambó szintolly jó tanátsádo valamint az anyó, mondá Kándidnak: Már tovább nem mehetünk ,eleget ballagtunk; ihol egy üres tsónak a parton, rakjuk-meg kókosz dióval, ül-jünk

jünk bele, eresztjük magunkat a víznek; egy folyó viz mindenkor valamelly népes tájakra viszen. Ha nem akadunk is kellemetes dolgokra, leg-alább új dolgokat látunk. Isten neki, menjünk, mondá Kándíd, s bizzuk magunkat az egekre.

Egynehány mértföldet hajóznak, hol kies és virágzó, hol száraz, hol lapos hol meredek partok közt. A folyó viz mind inkább szélesedett; végre rettenetes kősziklák ürege alatt bukkott-el, mellyek az eget érik vala. A két útfok bátran a haboknak engedék magokat ez alá a bóltzat alá. A folyó víz ezen a helyen keskeny árokba szorítva ifzonyu zúgással ragadá-el őket. Huszonnégy órák mulva meg-látják megint a napot; de a tsónakjok őszve meg őszve tőredezett a kősziklában. Egy egész mértföldet kellett kőszikláról kősziklára mászkálni, végre egy véghetetlen nagy térséget látnak vala meg, hozzá járulhatatlan meredek hegyekkel körül véve. A földnek mivelése olly terésző vala, hogy a kellemetes a hasznossal mindenütt együtt járni látízék. Az utak meg-rakva, vagy inkább ékesítve valának fénylő materiájú s tfinos alkotmányú kőtűkkel, mellyekben tündér szép aszfonyok

szonyok ülnek valá; nagy veres juhok sebese-
n viszik őket. Még az Andaluzi, Tetuâni, és
Mekinézi lovakat is el hagyák a szaladásban.

Bezzeg ez ám még a tartomány! mondá
Kándid, külömb Vesztfaliánál. A leg-első
falunál, melly utjába akadt, le-száll Kakambó-
val. Egynehány falusi gyermekek arannyal
szótt rongyos matériában öltözve kapót jádza-
nak a falu végén. A más világi két embereink
nem győzték őket nézni. Az ő követseik elég
szélesek, kerekesekek, fárgák, veresekek, zöldek
s különösen fényesekek valának. Az utazók nem
allhatták, hogy néhányat fel-ne szedtenek vol-
na; ezek tsupa aranyok, smaragdok s rubintok
valának, a mellyekből a leg-alább valoja is
a leg-nagyobb ékeessége lett volna a Mogoli
thronusnak. Ketség kívül, ugymond Kakambo,
ezek agyermekek ide való királyfiak a kik kapót
jádzanak. A falu mestere abban a szempillan-
tasban meg-jelene, s az oskolába üzé őket.
Ime, ugymond Kándid, a királyi familiának
tanító mestere.

A kisdud köldüsek azonnal oda hagyák a já-
tékot, s a földre szórák a követseket, mindene-
stül a mi mulatfágokra szolgált vala. Kándid
fel-

fel-fzedi azokat, a tanítóhoz szalad, s alázatosan által-adja neki azokat, integetvén, hogy ő királyi felfőfégek el felejtették az aranyokat és drága kőveket. A falusi mester, mosolyogva a földre hányja azokat, egy kis pertzentéfig bámulással nézi a Kándíd figuráját, s azzal elmegy.

Az utazók fel-fzedék az aranyt, a rubintot és a smaragdot. Hol vagyunk, fel-kiálta Kándíd? Nyilván jó neveléseknek kell lenni az ide való királyfiaknak, mivel az aranyt és a drága kőveket meg-venni taníttatnak. Kakambo is színtúgy el-hált belé, valamint Kándíd. Végre a leg-végő házhoz közelitének a faluban; a melly úgy vólt építve mint egy Europai palota. Temérdek fok ember tolyongott kis be a kapun, belől'pedig tele volt a ház. Egy kedves musika zengedeze előttök, s jó illatu szag terjede ki a konyhábul. Kakambo a kapuhoz járul, hát hallja hogy Peruviai nyelven beszéllenek, e vala az ő anya nyelve; mert a mint ki tudja, Kakambo Tukumániában született, egy faluban a hol tsak ezen anyelven beszéllenek. E'n talmátsa leszek, úgymond Kándidnak; térjünk-be, ez itten kortsma.

Leg-ottan két kortsmáros legények és két leányok arannyal főött matériába öltözve, s a hajaik pántlikákkal egybe kötve, a kortsmáros asztalához hívják. Négyféle leves, mindenikében két két papagojok, két mázsát nyomo főött kuntur, két sült majom, három száz k librik egy tálban, s hat száz légy fogók egy másikban, válogatott rágú és jó izü sütemények rakattakfel, mind hegy-kristály tálokban. A szolgák és szolgálók tükrosnádbul készült külömbféle italokat töltögettek.

A vendégek nagyobb részént kereskedők és kotsisok valának, mindnyájan emberféges és pallérozott emberek, a kik némelly kérdéseket adának Kakambónak eleibe, a mellyek legnagyobb gondoságot mutattak, az óvéinek pedig illendőféggel meg felelének.

Vége lévén az ebédnek, Kakambó valamint szinte Kándid is az asztalra vetnek kettőt a felszedett széles arany tsuportbul, azt tartván, tudja millyen drágán fizetnék-meg vele az ebéd árrát: a fogadós és a fogadósne tsak nem megszakadtak nevetésbe tispőjökre támasztván kezeket. Végre meg-szüntek. Uraim így beszélt a fogadós, már látjuk, hogy kelmetek idege-
nek,

nek, mi pedig nem láttuk soha azokat. Engedjenek meg, hogy nevetésre fakadtunk, a midőn fizetéül a kővekkel kínáltak, mellyek az út félén hevernek. Nyilván nintsen, nálunk fizokott pézek; de arra nints is szükségek, hogy itt ebédelhessenek. Valamennyi vendég fogadók a kereskedés könnyebbitésére építették s az országtul fizettetnek. Itten szűken éltek kentek, mivel e szegény falu; de másutt mindenütt úgy fogadják a mint meg - érdemlik kentek. Kakambo meg - magyarázá Kándidnak mind a mit a fogadós mondott, vala, s Kándid ugyan azon tsudálkozással és tévelyedéssel halgatta valamint az ő barátja Kakambó ki - magyarázta neki. Mitsoda ország lehet ez, mondá egyik a másiknak, esmeretlen az egész világnak, és a hol az egész természet olly igen különböz a mienktől? E nyilván az az ország a hol mindennek jól van dolga; mert akárhogy de kell ollyannak lenni, és akármit mondott légyen Panglosz Uram, én fokszor vettem észre, hogy mindenek elég roszszul folynak Vesztfáliában.

XVIII. Rész.

Mit láttak Eldorádoban.

A szemes Kakambo annyit kérdezősködött a fogadóstul; hogy e már nem győzte, hanem azt mondá neki: E'n igen együgyű ember vagyok, de a mellett böldegnak érzem magamat. Tudják az Urak mit, menjenek - el egy itten lakó öreghez a ki oda hagyta az udvart, a ki leg-tudósabb ember az országban, és minden-
nel közlő. Kándíd már tsak a második szemé-
lynék viselte képét, és szögáját kírte. Bé-
lépének egy igen együgyű házba; mert a kapuja
tsak ezüstből, a szobák padlója tsupa aranyból
völt, de olly ízléssel készitve, hogy a leg drá-
gább padlófok se tettek ki rajta. A külfő szoba
ugyan tsak rubintokkal és smaragdokkal vala ki-
rakva; de olly szép renddel, hogy ez a rendki-
vül valo együgyűség szembe sem ötlött.

Az öreg a két idegent kolibri pelyhekkal
meg-telt zófákra ülteté, és gyémántos poharak-
bul itallal kedveskede nekik; azután pedig eké-
pen szólla hozzájok. E'n száz hetven két esz-
tendő vagyok, és böldegu atyámtul a királyi
lovászmestertül hallottam az iszonyu vérontásrul

Peruban,

Peruban, mellyet faját szemeivel látott. Ez az ország a mellyben mi vagyunk, a régi hazájok az Inkáfoknak, a kik oktalanul ki-mentek belőle a világnak más részét meg-hódítani, de a kik végre magok is ki irtattak a Spanyolok által.

Az ő nemzetségekből való hertzegek, a kik anyaföldökön meg-maradtak, bőltsebbek lévén, azt rendelék a nemzet meg-egyezésével, hogy soha semminémű lakos kis országunkból ki-nemmenjen, s e tartotta meg a mi ártatlanfágunkat és bődöglágunkat. A Spanyoloknak igen homályos képzeletjek vala ezen ország felől; Eldoradónak nevezték; s egy Ráleig nevezetű nemmes Anglus közel is járt hozzája mintegy száz esztendőkkel ez előtt; de mivelhogy hozzá járulhatatlan kősziklákkal és feneketlen mélyféggel vagynak körül véve, mind eddig mentek valánk az Európai Nemzetek ragadozálátul, a kik ki mondhatatlanul meg-dühödtek a mi földünkön lévő kővekért és fővenyért, és a kik mind egyre meg-ölnének bennünket érette.

A beszélgetés fokáig tartá; melly az igazgatás módján a szokásokon, a közönféges játékokon, az alfszonyokon, a mesterfégeken fordult-meg. Végre Kándid, a kinek mind tsak

a Metafizika volt az eszében, meg - kérdezteti Kakambo által, ha ezen a földön tartanának é vallást.

Az öreg egy kifség el - pirula. Hogy hogy úgymond kétkelkedhettek benne? Hát háládatlanoknak tartatok bennünket? Kakambo alázatosan kérdi minémű vallást tartanának Eldorádóban. Az öreg újra el - pirula. Hát lehet é két vallás, úgymond? Mi, azt tartom, egy vallást tartunk az egész világgal; mi imádjuk az Istent reggeltől fogva egész estvélig. Tsak egyetlen egy Istent imádtok é, mondá Kakambo, a ki Kándidnak kétkelkedéseit tolmátsolá? Hiszem, úgymond az öreg, nintsen se kettő, se három se négy Isten. Meg - kell vallanom, hogy tsudálatos kérdéseket tesztek ti más világi emberek. Kándid nem únta ezt a jó öreget kérdeztetni; azt kívánta tudni miként imádkoznának Eldorádóban az Istenhez. Mi nem kérjük ötet, úgymond a jámbor és tisztes bölts: nints mit kérnünk tőle; ő mindent ad a mi tsak kell; hanem szüntelen hálát adunk neki. Kándid fzeretett volna papokat látni; kérdeztet hol legyenek. A jó öreg mosolyog. Barátim, úgymond, mi mindnyájan papok vagyunk; a király

rály és minden népes gazdák minden reggel lá-
láadó énekekkel énekelnek, s a mellett őt vagy
hat ezer muzikusok zengedeznek. S hát mitse-
nek ízerzetes barátjaik, a kik tanítanak, a kik
disputálnak, a kik igazgatnak, a kik áskáló-
nak, és a kik meg-égetik azokat a kik velek
egyét nem értenek? Bolondoknak kel'ene len-
nünk, mondja az öreg; mi valamennyin egy
értelemmel vagyunk, s által nem látjuk, mit
akartok a ti barátokkal. Káudid mind ezekre
a szavakra magán kívül ragadtatott, magába
monda: Beh nagyon külömbözik e Velzfáliá-
tul és a Báro Urnak kastélyjátul: ha az én bará-
tom Panglosz Eldorádót látta volna, bezzeg
nem mondta volna többé, hogy a Thunderten-
tronki kastélyon kívül nem lehet jobb a világon;
csak igaz az hogy utazni kell.

Ez után a fokáig való beszéllgetés után
a jámbor öreg hat juhokat fogat-be egy kotsiba,
s a két útsal el-küldi tizenkét szolgait, hogy
azokat az udvarhoz kísérjék. Meg-botsáfsatok,
mondá nekik, hogy vénfégem miatt nem kifir-
hetlek-el. A király olly módon fog bennete-
ket fogadni, hogy meg-elégedhettek vele, és
kétség kívül nem vejenditek rozfsz neven az ide

valo szokást, ha ne talán némellyek nem tet-
szenének nektek.

Kándíd és Kakambo kotsira ülnek; a hat
juhok mintha repültek volna négy óránál elébb,
a kiralyi palotába érkezének, mely a fő város-
nak végén vala. A kapu magassága két száz
húsz lábnyi, szélessége pedig száz vala. Lehe-
tetlen ki - mondani, minémű matériából való
lett legyen. Azt könnyen ki - vehetni, mennyi-
vel halladta legyen fellyül ezeket a kőveket és
fővenyet, melyet mi aranynak és drága kővek-
nek nevezünk.

Szép hufz gárda - leányok fogadják Kándidot
és Kakambót kötsibul valo le - szállásoknál,
a ferdőbe vezeték és kolibri pelyhekből szőtt
ruhákkal öltözteték - fel őket; minekutánna
a korona fő tisztjei és fő tisztnei ő fellege
szobájához vezeték őket a be - vett szokás szerint
két for ezer musikusok közt. Midőn a kiralyi
széknek palotájába érkeztek volna, Kakambo
kérdi vala, mi módon kellesek a királyt kö-
szönteni, ha térdre vagy hasra kellenék é esni,
ha a fejre vagy a farra kell é tenni a kezet, a pa-
lota porát nyalni é, egy szóval mi legyen a tze-
remonia. Szokás mond a fő tiszt, a királyt
meg

meg-ölelni, s országának egyik s másik felét is meg-tsókolni. Kándid és Kakambo nyakába borulának ő Felsőségnek, a ki minden képzelhető kegyelmességgel fogadá, s betsülettel vatsorára kéri vala őket.

A vatsorának előtte meg-mutaták nekik a várost, a felhőkig fel-emelt közönséges épületeket, az ezer öfzlopokkal fel-ékesített piatzokat, a tiszta vízzel meg-telt kútakat, némellyek rózsá vizet, mások méznádbul készített levet hánynak vala a nagy piatzokon, mellyek ölyféle kövekkel valának ki-rakva, hogy szegfü meg tzukor nádszagot illatoznak vala. Kándid kívánja vala a fő törvényt a Parlamentumot látni; azt mondják neki hogy niutsem, és hogy itt soha nem pereskednének. Tudakozik a tömlötzokrül, s azt mondják neki hogy nem volnának szokásban. De semmin sebámult-el, semmi se gyönyörködte annyira mint a tudományok palotája, a mellyben két ezer lépésnyi galériát látott, tele fizikai eszközökkel.

Egész dél után járkáltak s még is tsak mintegy ezred részét látták a városnak; mire visszavezeték a királyhoz; Kándid az asztalhoz üle ő Felsőge, a maga szolgája s több dámák

közzé. Soha se látott az ember jobb eledelt, és soha senki több éjszél nem mulatta vatsora felett a maga vendégit mint ő felfége. Kakambo meg-magyarázá Kándidnak a király furtsa mondasit, és jóllehet fordítva valának, mindazáltal csak furtsa mondasoknak tetszének, se volt a min Kándid leg-inkáb bámult.

Már egy egész holnapot töltöttek-el ezen a földön, és Kándid szüntelen mondá Kakambónak: Az igaz, kedves barátom, meg-kell vallanom, a kastély a mellyben én születtem, nem ér fel ezzel az országgal mellyben most vagyunk; de végre mi haszna, Kunegund kis aszszony nincs itten, s kétfélg kívül nekedis van valami szeretőd Európában. Ha itt maradunk, semmivel se leszünk előbb valók másoknál, ellenben ha visszaterünk a mi világunkba s egyedül tíz juhokat viszünk magunkkal Eldoradoi kővekkel meg-terhelve, gazdagabbak leszünk valamennyi királyoknál, nem lesz mit félünk Inkvizitoroktól, és könnyen vissza-kerithetjük Kunegund kis aszszonyt.

Ugyan szája íze szerint volt e Kakambónak: annyit szeret az ember futni lótni, a maga nyájabeliekkal magát tiszteltetni, azzal dicskedni
a mit

a mit az ember jártában keltében látott, hogy a két bódogok el-tökéllék magokban ezen bódogfágrul le-mondani, s ő Felfégétül bútsut venni.

El-ment az eszetek, mondá a király, jól tudom, tsekélyfég az én országom; de ha néműnképpen jól van valahol az embernek dolga, ott kellek maradnia: nekem ugyan nints arra hatalmom hogy az idegeneket tartóztassam; e kegyetlenség volna, melly sem a mi szokásinkkal sem a mi törvényinkel meg-nem egyez; minden emberek szabadok, eredjetekek a mikor akartok; de nehéz ám a ki-meuetel. Lehetetlen azon a sebes folyó vizen fel-felé hajozni, mellyen jöttetek, és a melly a kősziklák bółtozatjai alatt megy-el. A hegyek mellyek az egész országomat körül veszik, tiz ezer lábnyi magasságnak és meredekek mint a kőfa! egy is szélesebb tiz mért földnél; lenem ereszkedhetni a feneketlen mélyfégbe hanem a nagy meredekfégről. Azonban, mivel tellyességgel el-akartok menni, parantsolatot adok az alkotmányok igazgatóinak, hogy olyat készítsenek a melly benneteket könnyen által-vigyen. Ha egyszer a hegyek tulso szé-

lin

lin lesztek, senkivel se kifizethetek el benneteket; mert az én alatta alovim fogadást tették, hogy soha a maguk honnyokból ki nem menendének, s arra igen is bõltsek mint sem hogy ezen fogadást meg-szegjék. Egyébaránt kérjétek a mit akartok. Mi egyebet nem kérünk felségedtül, ugymond Kakambo, hanem egynehány juhokat, eleféggel, ide való kővekkel s az e féle fárga fővényel meg-terhelve. A király el-neveti magát. Meg nem foghatom, úgymond, olly mohon mért kaptok ti Europaiak a mi fárga fárunkon, de vigyetek belőle akár mennyit s egészségtekre válják.

Azonnal parantsolatot ada Inzszenérjeinek, hogy olly alkotmányt készítsenek, melly ezeket a rendkívül való embereket az országból kivigye. Három ezer jó Fizikusok dolgozának rajta; két hetek alatt készzen vala, s nem kerüle többé száznyszert millio forintoknál az oda való pénz szerint. Az alkotmányra fel-tétetének Kándid és Kakambo; velek volt két nagy veresjuh, meg-nyergelve és kantározva, hogy rajtok ül-hessenek, mihelyt a hegyeken túl lejendének, húsz juhok eleféggel meg-terhelve, harmintz a mellyek az ország leg-tsudálatosabb teremtményi-

ményiből való ajándékokat visznek vala, ötven pedig arannyal, drága kővekkel s gyémánttal meg terhelve. A király nyájafán meg-ölelé a két kóborlót.

Valoba szép volt őket látni, miként indultakki, s millyen mesterséggel vitettek fel őket és az ő juhaim a hegyek tetejére. Minekutánna bátorságba helyezették volna őket, a fizikusok el-búsuzának tőlök, és Káudidnak nem vala egyéb óhajása s más tárgya, hanem hogy az ő juhait minden kintsekkel együtt Kunegund kis afzszonyak lábai eleibe terjeszse. Ván, úgymond, miből fizetni a Buenos Airefi Helytartót, ha Kunegund kis afzszonyt valami árra betsülheti. Menjünk Kajenn felé, ülünk hajóra, s meg-lásuk osztán mellyik országot vehetjük-meg magunknak.

XIX. Rész.

Mi történt velek Szurinában, és miként esmerkedett - meg Kádid Mártonnal.

A két útzaink az első napjaikat elég vígan töltötték - el. Nevelte bennük a jó kedvet az
agon-

agondolat, hogy nagyobb kints' birtokosainak látták magokat mint sem egész A'fia, Europa és Afrika elő - szerezhetne. Kándíd örömében a fába faragta Kunegund nevét. Másod napon az ő két juhaik minden teherrel együtt posványba vesztek; más kettő kevés uappal azután el - bádjadt s meg - dőglött; hét vagy nyolcz végtére éhség miatt dült - el egy pusztaban; mások pedig kevés napok után a meredekfégről alá a mélyfégbe henteregtek. Végtére száz napig tartott útazás után csak még két juhok maradt volt meg. Kándíd meg - szóllija Kakambót: Barátom, lám beh veszendők a világ kintsei; nints állandóbb a virtusnál, és a reményfégnél Kunegund kis afzfzonyt meg - látni. Nints külsmben, mondá Kakambo; de megmaradt még két juhunk több kintsel mint foia a Spanyol királynak nem lészén, meszszirül pedig egy várost látok, a mellyet a Hollandusok Szürinámjának lenni gondolok. Végét értük már bajunknak, és kezd már a jó szerentse nekünk kedvezni.

Nem meszszé a vároflul a földön hentergő feketére a kadtak, a kinek csak fele öltözete vala még, az az kék vásznos nadrágjának fele; ez

az ügyefogyott ember a bal lába és jobb keze hi-
jával vala. Az Istenért, monda neki Kándid
Hollandiai nyelven, barátom, mit csinálsz itten,
ebben az ifzonyu állapotban mellyben látlak?
Az uramat Vanderdendur Urat, azt a híres ke-
reskedőt várom, felele a fekete. A Vander-
dendur Ur bánt veled így? monda Kándid.
Az ám, Uram, monda a fekete, immár a bé-
vett szokás. Egész ruházatul egy vászon nadra-
got adnak nekünk kétszer egy esztendőben,
Midőn a nádméz malomban őrlünk, és a ma-
lomkő meg-típi az ujjunkat, a kezünket vág-
ják el; ha el akarunk szokni, a lábunk szarát
vágják el; én mind a kettőn eszem által. S
imé ezen az árron esztek nádmézet Európában,
Azonban, midőn az anyám el-adott volna tíz
talléron a Gineai tenger mellyéken, azt monda
nekem: Édes fiam, áldjad a mi Fetiseinket,
imádjad őket szüntelen, ők tégedet boldog éle-
tűvé tesznek; Köszöndő szerentsédnek, hogy
a mi Urainknak a fehéreknek rab-szolgája le-
hetsz s az által szerentséssé télsz mind anyádat
mind anyádat. Hej! nem tudom ha szerentsés-
sé tettem é őket; de, látja Isten, ők engem nem
tettek szerentséssé. Az ebek, a majmok, és
a faj-

a szajkók ezerferte kevesebbet szenvednek nálomnál: a Hollandiai Fetifek, a kik engem meg-téritettek, minden vasárnap papolják nekünk, hogy mindnyájan akár fehérek akár feketék; A'dám fiai volnánk. Én nem vagyok genealogista; de ha ezek a prédikátorok igazat mondanak, úgy tehát mindnyájan atyafi gyermekek vagyunk. Már pedig meg-kell vallanod hogy az ember nem bánhatik irgalmatlanabban a maga atyafiaival.

Oh Panglosz! ki-kiálta Kándid, illy iszonyu dolgot meg se gondoltál volna; hijába, végre kéntelen vagyok a te leg-jobbik világod-ról le-mondani. Mit ért kelmed, mondá Ká-kambo, a leg-jobbik világgal? Azt a meg átal-kodott állitást felele Kándid, mindent leg-jobb-nak mondani, ha mingyárt még olly rosszul van is az embernek dolga. S meg-esett szív-vel s könyvező szemekkel tekinté a feketére, egész úton siratván bal forlát, míg Szurinámba nem érkezett.

Mindennek előtte is arrul tudakozódnak vala, hanem volna é a ki-kötő helyen Buenos Airesbe küldendő hajó. Ez a kihez ők folya-modtak, szinte Spanyol hajós vala, a ki velek
betsületes

betsületes alkut kötni ajánlotta magát. Egy kortsmában órát rendel nekik. Kándíd és a hűféges Kakambo a rendelt órán ott várják vala az ő két juhaikkal.

Kándíd a ki szüntelen a nyelvén hordozta a szívét, elbeszélé a Spanyolnak, valamennyi történeteit, és ki-vallá előtte hogy Kunegund kis afzszonyt akarná el-ragadni. Isten őrizzen! hogy veletek Buenos Airesbe menjek, monda a hajós, veletek együtt fel-akasztatának. A szép Kunegund ő Excellentiájának ágyafsa. Mintha a menkő tsapott volna bele, ugy elhült Kándíd; fokáig firánkoza; végre félre hívja Kakambót: Lássad kedves barátom, úgymond neki, mi tévőnek kell lenned. Mindenikünknek őt vagy hat millio árra gyémántink vagynak kebelünkben; te jobban tudsz hozzá; eredj hozd-el Kunegund kis afzszonyt Buenos Airesbül. Ha a helytartó vonogatja magát, adjál neki egy milliót; ha arra sem adja-meg magát, adj neki kettőt; nem öltél-meg Inkvizitort, te reád tsak nem fognak gyanakodni: én más hajóra teszek szert; Velentzébe el-várlak; a szabad tartomány, a hol nints mit félni se Bulgároktul

roktul sem Abároktul, se zfidóktul sem Inkvizitoroktul.

Kakambo helyben hagyá ezen el-tökélelt. De mindazáltal szíve szakadt benne, hogy az ő jó Urátul, s egyfzersmind jó barátjátul megkelle válnia; de meg-gondolván hogy hasznára lehetne, könnyebb szívvvel vált-el tőle. Meg-ölelik egymást könnyeket hullasztván; Kándíd meg-hagyá neki, hogy a jámbor anyót el-ne felejtene. Kakambo még az nap útnak eredt. Igen jó féle ember vala ez a Kakambo.

Kándíd még egy ideig Szurinámban marada, s azt várja vala, hogy más valamelly hajóssal Olasz országba mehessen az ő két juhaival melyek meg-maradtak neki. Szolgákat fogada s meg-szerze magának mindent a mire hoszszu útazásánál szüksege vala; végre Vanderdendur Uram, egy nagy hajónak gazdája meg-jelenik előtte. Mennyit kíván kegyelmed, kérdé-etül az embertül, ha egyenesen Velentzébe viszen engemet, az én embereimmel, podjáfzommal s ezekkel a két juhokkal együtt? A hajós tiz ezer piafztert kíván, Kándíd azonnal kezét ádrá.

Ho hó, mondá magában az agya fúrt fejű Vanderdendur, ez a jövevény tiz ezer piászttert ád egy szóra! nyilván nagyon gazdagnak kell lennie. Egy szempillantás mulva visszfa jövén, jelenté, hogy nem mehetne el húsz ezeren alól. Immár azt is meg - nyeri kend, mondá Kándid.

Soha bizony no, mondja alattomban a kalmár, ez az ember szint olly könnyen ád húsz ezer piászttert, valamint tiz ezeret. Még is visszfa - tér s mondja, hogy külömben elnem vihetné Velentzébe, ha tsak nem ád harmintz ezer piászttert. No hát harmintz ezere leszen, felele Kándid.

Ho hó, még is mondja magába a Hollandus kalmár, harmintz ezer piászter ennek az embernek annyi mint femmi; kétség kívül a kétjuhok véghetetlen nagy kintset hordoznak; ne verjük fellyebb; fizettefsük - le vele azonnal a harmintz ezer piászttert, s osztán majd el - válik. Kándid el - ada két kis gyémántot mellyekbül a legkisebb is többet ér az egész bérnél, mellyet a Hollandus hajós kér vala. Ezt előre le - fizeté neki. A két juhok a hajóba szállittatnak. Kándid egy kis tsónakon utánna evedzik az indulo félben lévő hajónak; a hajós el - lesi az alkalmaz -
 G 2 tofságot,

tolságot, vitorláját le-ereszti, fel-húzza a vas matskákat, a szél is szolgál neki. Kándid azt se tudta hányadán van, merően tekintett utána, a hajó pedig szemei előtt el tűnt. Nám megint, így kiálta, egy ravaszág illő a régi világhoz. Vizsa-tér a parthoz, buba merülve; mert hijába, el-vesztette a miből hús fejedelmeknek szereztségét szerezhette volna.

El-megy a Hollandus bíróhoz; és mivel egy kisérg fel-háborodott volt, erősen kopog az ajtón, bé toppan, elő bezzelli bal-efetét, és valamivel nagyobbban kiált mint sem illő vala. A bíró azonnal tíz ezer piászterekét tetet-le vele, a lármáért, mellyet indított vala. Végre túréssel meg-halgatá, és meg-igéré, hogy fel-fogná venni ügyét, mihent a kalmár vizsza-érkezne, s más tíz ezer piászterrel fizetteti magát azért hogy meg-halgatta.

Ez a véle való bánás majd tsak hogy kétségbe nem ejté Kándidot; való ugyan hogy ezerszerte fájdalmasabb szereztséglenlégek érték őtet; de a bírónak s annak a hajósnak hideg vére, a ki meg-lopta őtet, annyira fel-boszfzontotta, hogy mély buba merüle. Az embereknek gonoszfága egész rútfágában, adá magát elő az ő elméjének:

méjének: tsak egyedül szomorú képzeletekkel táplálá magát. Végre egy frantzia hajó indulo félben lévén Burdónak, mivelhogy nem voltak már hajóba szállítani való, gyémánttal terhelt juhai, egy kis szobát bérel - ki illendő árron a hajóban, s ki - hirdetteté az egész városban, hogy meg fizetné az úti - költségét, a tartását és azon fellyül két ezer piászttert adna annak a betsületes embernek a ki vele útra adná magát; olly okkal móddal, hogy az az ember minde - nek felett leg - jobban rá - unt életére, s a leg - boldogtalanabb legyen az egész tartományban.

Annyi fereg pretendensek jelenének - meg, hogy egész hajó - feregben se férhettek volna - meg. Kándíd a leg - tetszetősebbek közzül akart választani, ezekbül húszat válogata - ki, a kik leg - mulatfágosabbaknak látszának neki, és a kik mindnyájan az elsőféget meg - érdemleni állit - ják vala. Valamennyinek a vendégfogadóban kelle meg - jelenni, a hol vatsorával tartá őket, olly feltétel alatt, hogy kiki hűségesen beszéllje elő életét, fogadván hogy azt fogná választani, a ki szánakozásra leg - méltóbbnak tetszene, és a ki méltán rá - unhatott a magá forfára, a többit pedig meg - ajándékozná.

A gyűlés egész reggeli négy óráig tartá. Kándíd hallván mindenek történeteit, meg- emlékeze róla, a mit az anyó mondott neki Buenos Airesbe hajózásokkor, és a fogadásrul mellyet vele tett, hogy nem volna egy személy az egész hajóban, a kit igen nagy szerentsétlen- ségek nem értek volna. Mindegyik történetnél mellyet neki elő- beszéllettek, Panglofz jutott neki az eszébe. Ez a Panglofz bezzeg fent akad- na most a maga Syflemájának meg- bizonyításá- val. Beh szeretném ha itt volna. Bizonyára, ha valahol jól van a dolog, tsak Eldorádóban vanaz s nem másutt. Végre egy szegény tudos- nak választására határozá- meg magát, a ki tiz esztendőig dolgozott volt az Amsterdami kő- nyvárosok számára. Azt tartá, hogy nem vol- na a világon únalmasabb mesterfég annál.

Ez a tudós, egyébaránt jámbor ember, meg- lopatott a maga felesége által, meg- verettetett a fiátul, s el- hagyattatott a leányátul, a ki egy Portugéz által el- ragadtatta magát. Szinte ak- kor fosztattatott- meg egy tsekély hivataltul, mellybül éldegelt vala, a Szurinámi Prédikátorok pedig üldözték őtet, mivel Szotziniánusnak tar- tották, Meg- kell vallani, hogy a többiek is leg-

leg-alább színt' olly bóldogtalanok voltak mint ő; de Kándid reményli vala hogy a Tűdős az úton el-űzné unalmát. A többi vetélkedő társai valamennyen azt tarták, hogy nagy igazságtalanfág történne rajtuk; de ő le-tsendesíté őket, mindnyájoknak száz száz piafztert adván.

XX. Rész.

Mi történt Kándiddal és Mártonnal a tengeren.

Az öreg tudós, a kit Mártonnak hinak vala, hajóba száll Kándiddal Burdónak. Egyik is másik is fokot látott és fokot szenvedett volt; és ha mingyárt Szurinámbul egész Iaponig *Caput Bonæ Spei* által kellett volna a hajónak vitorláznia, még fe fogytak volna-ki az erköltsi és a természeti rofzizrul való beszélgetésekből az egész útban.

Azonban Kándid fokkal nyertesebb vala Márton felett; mivel mind szüntelen reménylette vala az ő kedves Kunegundját meglátni, Mártonnak pedig nem volt átallyába mit reményleni: a mi több, aranyja s gyémántja vala, s ha mingyárt a földnek leg-nagyobb kintseivel

meg-terhelt száz veres nagy juhokat vesztett is el, jóllehet szüntelen elméjében forgott a Hollandus hajósnak álnok tselekedete, mindazáltal ha megint meg-gondolta mennyi maradt neki a zsebében, és valahányszor Kunegundrul beszélt, kiváltképpen az asztal felett, mindannyiszor a Panglofz systemájára hajlott.

Hát kegyelmed, Márton Uram, monda Túdóshoz, mit gondol mind ezekről? Mi a képzeletje az erkölcsi meg a természeti rosszról? Uram, felele Márton, a Prédikátorok amott Sociniánusnak lenni vádoltak; de hogy az igazat mondjam, Manichéus vagyok. Az hát, mondá Kándid; hiszen nintsen már a világon többé Manicheus. Én a vagyok, felele Márton; nem tehetek róla mert nem gondolkozhatok egyébként.

Kándid. Hát az őrdögnek kellett kegyelmedbe bujnia.

Márton. Ki tudja. Olly igen bele avatja magát a világ dolgaiba, hogy szintúgy lehetne az én teflemben, valamint egyébűtt, mindennűtt; de meg-vallom hogy a föld golyobisára vetvén szemeimet, vagy inkább erre a golyobiskára, azt nem verhetem-ki fejemből, hogy az

Isten

Isten valami ártalmas léleknek ne adta legyen által; ki - vevén mindég Eldorádót. Ritkán láttam olly várost, a melly nem ohajtotta volna a szomszéd városnak végső veszedelmét, sem egy nemzetséget a melly más vala melly nemzetséget nem akart volna ki - irtani. Mindenütt gyűlölik az erőtlenekeket a hatalmasokat, a kik előtt mázskálnak, a hatalmasok pedig úgy bának velek mint az a féle nyájjal mellynek gyapja és hufa el - adatik. Egy millio regementes gyilkosok Európának egyik szélétől a másikig futkosván gyilkosságot és tolvajtságot űz, még pedig rendtartással, kenyeret keresvén azzal magoknak, nem tudván tiszteltessebb kerestet; a városokban pedig holott a békeesség látszik uralkodni, és a mesterfiségek virágznak, az irigység, a gond és nyughatatlanág jobban emészti az embereket, sem mint az oszlott város tsapásokat érez. A szívbeli gyöttelelem kegyetlenebb a közönséges nyomorúságnál. Egy szóval, annyit láttam; annyit próbáltam, hogy Manicheusá lettem.

Kándid. Mindazáltal van még valami jó a világon.

Márton. Meg - lehet; de én nem esmérem.

Ezen vetélkedés közben egy ágyú lövés hallik. Az ágyúk mind jobban jobban durrognak. Előveszik néző - tsővéjeket; hát két hajót vesznek észre mintegy három mért földnyire, a melyek meg - űtköznek. A szél olly közzel hajrya egyiket s másikát a frantzia hajóhoz, hogy jól ki - tetse az űtközet. Végre az egyik hajó olly derekafon neki szegezi az ágyuit a másiknak, hogy egyszerre el - fűllyeszté azt. Kándid és Márton százig valo embereket vevének észre az el - fűllyedő hajónak tetején: valamennyin fel - emelék kezeiket és rettenetes lármát tevének.

Lám, úgymond Márton, hogy bánnak az emberek egymással. Tagadhatatlan, mondá Kándid, valami őrdöngős vagy on ebben a dologban. Így szollván nem tudom mit oda sz - mbe tűnő vereset láta - meg, melly a hajó mellett úszik vala el. El - ereszték a dereglyét, látni mi lehet; hát ez az ő egyik juha vala. Kándid jobban őruult annak hogy ezt a juhót me - gint fel találta, mint sem mind a száznak el - vesztésén búfult volt, mellyek mind meg - valának rakva Eldorádói nagy gyémántokkal.

A frantzia

A frantzia kapitány azonnal észre vevé, hogy az el-füllyesztő hajónak kapitánya Spanyol, az el-füllyedté pedig Hollandus tengeri tolvaj vala; e pedig nem más, hanem a ki Kándidot meg-fosztotta. A véghetetlen gazdaglág mellyet ez a fertelmes el-foglalt, vele együtt a tengerbe vészett, és tsak egy juh szabadult-ki. No lám, monda Kándid Mártonnak, hogy a vétek ottan ottan meg-büntettetik; ez a gaz Hollandus arra a forsra jutott, mellyet meg-érdemlett. Helyesen, felele Márton; de mért kellett hát a többi útasoknak is, a kik a hajóján valának, el-veszniük? Az Isten meg-büntette ezt agaz embert, az ördög el-füllyesztette a többit.

Azonban a frantzia és a Spanyol hajó folytaták útjokat, Kándid is folytatá beszélgetését Mártonnal. Két hétig folyvást disputáltak, de a két hetek végén annyira mentek, mint az első napon. Akárhogy de beszélgettek, s egymással közlötték képzeleteket, s egymást vigasztalták. Kándid a maga juhát tzirókálá. Mivel téged meg-találalak, úgymond, hiszem még Kunegundot is meg találhatom.

XXI. Rész.

Kándid és Márton a Frantzia tenger-melvényekhez érnek s okoskodnak.

Vége ezre-vevék a Frantzia tenger mellyékit. Vólt é valaha Márton Uram Frantz országban, monda Kandid?

Márton. De voltam ám, és több tartományjait is el-jártam. Voltam némelvényekben a hol a lakosoknak fele bolond, ollyikban a hol igen ravasz, másokban a hol kőzönfégesen igen szelid s igen ostoba, másutt a hol eszefekők ákarnak látszani; valamennyinek pedig a leg-első foglalatossága a szerelem, a második a ragalmazás, a harmadik pedig az esztelenkedés.

Kándid. Hát Párist látta é Márton Uram?

Márton. Láttam Parist is; itten mindenfélék találatnak: ez egy zűrzavar, ez egy tolyongás, a mellyben minden ember a vigfágot keresi, és a hol talán senki sem akad rá, legalább ugy tetfzett előttem. Keveset laktam benne; s oda érkezésemkor is mindenemtől meg-loptak a tolvajok a Szent Zsermeni piatzon. Még magamat is mint tolvajt el-fogtak, és egy hétig tartottak tömlőtzen; mire korrektorrá lettem.

lettem könyvnyomtató műhelyben, csak hogy annyit kereshessek vele a mennyire szükségem vala Hollandiába vizsza gyalogolni. Esmérem a könyvirók népe allyát, az áskálodo népet, és a vak buzgó népet. Azt mondják hogy igen emberféges emberek vagynak ebben a városban; örömeft el hinném.

Kándid. E'n ugyan leg-kisebbet se-törődöm vele látomé Frantz országot vagy sem; könnyen el-gondolharja kegyelmed, haaz ember egy egész holnapot töltött Eldorádoban, nem gondol semmivel ezen a földön, hanem Kunegund kis aszszonnyal; inkább Velentzébe ötet el-várni megyek; Frantz országon keresztül menendünk Olasz országba; el-jön e az Ur velem?

Marton. Szivesen: azt mondják hogy Velentze jó a Velentzei Nemeseknek; de mindazáltal hogy igen jól fogadjak a jövevényeket, ha fok pénzek van: nekem nints, kegyelmednek vagyon, követni fogom ha mingyárt a világ végéig.

Kándid. Igaz, hiszi é kegyelmed, hogy a föld kezdetben tengerrel lett légyen be-borítva,

va, a mint azt a hajós kapitánynak könyve bizonyítja?

Márton. Én koránt se hiszem, valamint mind azokat az álmodozásokat, mellyeket valamely időtül fogva előnkbe raknak.

Kándid. De mi végre teremtetett hát ez a világ?

Márton. Hogy meg-vefeszünk rajta.

Kándid. Nemde tsudálkozik a két leányzóknak szeretetén, a két majmokhoz, a mint elő-befézllettem.

Márton. Tellyefséggel nem: ez az indulat nem, olly rendkívül való előttem; annyi meg annyi rendkívül való dolgokat láttam, hogy már nintsen semmi rendkívül való előttem.

Kándid. Hiszi é kegyelmed, hogy az emberek szüntelen öldöklötték volna egymást, mint mai napon; hogy mindenkor hazugok, tsalárdok, hiti-szegettek, háládatlanok, úton-állók, gyengék, szelesek, alávalók, irigyek, telhetetlenek, részegesek, fősvények, nagyra-vágyódók, vérszopók, rágalmazók, feslettek, vak buzgók, kép-mutatók és bolondok lettenek legyen?

Márton.

Márton. Hízi é hogy az őlvyók mindenkor galambot ettenek légyen, valahányszor kaphattak?

Kándid. Ketség kívül.

Márton. No tehát, ha az őlvyóknek mindenkor egy volt a természeti tulajdonfágok, hogy gondolhatja, hogy az einborek változtatták legyen - meg a magokét?

Kándid. Úgy de nagy külömbfég vagyon a kettő közt, mert a szabad akarat — — —

Eképpen okoskodván Burdóra érkezének.

XXII. Rész.

Mi történt Frantz országban Kándiddal és Mártonnal.

Kándid csak addig mulata Burdóban míg egynehány Eldoradoi köveket el-nem adott volna, s két személynek való jó tsézát szerzett volna; mert már tovább el-nem leheté Márton filozofusa nélkül: csak azt sajnálá, hogy az ő juhátul meg-kellene válnia, mellyet a tudományok Akademiájának Burdóban hagyott, a melly jutalom tárgyául erre az esztendőre azt adá-fel, találják - ki mért volna ennek a juhnak veres a gyapja;

a gyapja; a jutalom is egy éjszaki tudósnak ítél-
tetett, a ki meg-mutatá per $A + B - C : Z$,
hogy a juhok veresnek kell lenni, és hogy
meg-rühesedik s meg-is döglik belé.

Azonban valamennyi utazók, a kiket Kán-
díd az úton lévő kortsmákon elő-talált vala,
mind azt mondák: hogy Párisba mennek. Ez
a közönséges iparkodás végre meg-kivántatja
vele, a fő várost látni; azzal nem szinte nagyot
tért-ki Velentzei útjából.

A Sz. Márzoi hósláton kereftül menet, azt
véli vala hogy Vesztfáliának leg-alább valo fa-
lujában volna.

Alig volt Kándíd a maga szállásán, midőn
roszszul kezdé lenni a fok fáradtság miatt. Mi-
vel az ujján egy rendkívül nagy gyémánt vala,
és az ő podjáfzsa közt egy felettebb nehéz kis-lá-
dát vevének észre, leg-ottan két hivatlan orvo-
fok termettek mellette, egynehány szíves barát-
jai a kik el-nem hagyák, és két áhítatos afzszo-
nyok a kik levesét melegítik vala. Márton
monda: Emlékezem hogy én is beteges voltam
Párisban az én első utazásomban; de igen sze-
gény lévén se barátim, sem áhítatosim sem orvo-
sim nem voltak; s még is meg-gyógyultam.

Azon

Azon közben a fokorvosságok és ér-vágások terhes betegségbe ejték Kándidot. A városnak abban a rézében lévő *Habituus* ötöt alázatosan kérni jöve, venne magával paszszuft a más világra, hogy Sz. Péter azonnal bé-botsáfsa a menyországba. Kándid egyátallyában nem állott-rá; az áhíttatosok bizonyíták hogy a módi hozná magával. Kándid felele, hogy ő nem módinak való ember legyen. Márton az ablakon akarja a Habituust ki-vetni. A pap éskűszik, hogy el-nem temetné Kándidot. Márton eskűszik, hogy a papot temetné el, ha őket tovább háborgatni meg-nem szűnne. A versengés mind nagyobb meg nagyobb lesz, Márton meg-ragadja gallérjánál a papot s erővel ki veti. E nagy botránkozást okozván, fiskaliter meg-visgálták a dolgot.

Kándid meg-gyógyula, s míg helyre-állana egészsége, jó kompánia gyűlt hozzá vatsorára. Sokba jádzanak nála. Kándid el-el-bámula, hogy soha a dísznök nem kerülneék kezére, de Márton éppen nem tsudálkozott raj a.

Azok között a kik a váosi tiszteletet tették-meg nála, egy kis Perigurden Abbé volt, egy azok között a szorgos, mindég víg kedvű,

mindég kéz szolgálatu, szemtelen, hizelkedő, magái alkalmaztato emberek között való, a kik az idegeneket útjokban el-lefik, botránkoztato történeteit a Városnak, el-beszélik, és mulatfágot szereznek nekik akármelly árron. E legottan el-vezeté Kándidot és Mártont a komédiába. Ugyan akkor egy új szomorú játékot jádzanak vala. Kándid egynehány szép eszüest mellé jutott. E mindazáltal nem ellenzette hogy a tökéletesen jól jádzott Scenáknál ne firt volna. Egyik azok között az esze-koptatók között, a kik mellette ülnek vala, mondá neki egy köz-aktusban: nagyot vét az Ur a sírással, ez a játékosné igen alá való, a játékos a ki vele játszik még alább való, a játék még rozszább a játékosoknál: a Szerző egy szót se tud Arabiául, és mindazáltal a történet Arabiában fordul-elő: a mi több, ez az ember semmit se tart a vele született képzeletek ül, holnap húsz könyvetskét hozok ellene, az Urnak. Uram monda neki Perigurden Abbé, vette é az Ur ezre ezt a fiatal személyt, a kinek olly kellemetes ábrázata és olly deli termete van? Nem fog kegyelmednek többbe kerülni tíz ezer franknál holnap számra, és ötven ezer tallér arra gyémántoknál.

Tsak

Tsak egy két napot tölthetek vele, felele Kándid, mert Velentzében kell mennél hamarább valakivel találkoznom.

Estve vatsora után a hizelkedő Perigurden Abbé annyival nagyobb tisztetséget és figyelmeztetséget mutat hozzája. Az Urnak hát, így szól, Velentzében leszen találkozásá velem? Ott leszen, Velentzében, mondá Kándid; elkerülhetetlenül felkell Kunegund kis aszszonyt keresnem. Akkor kapván a kívánt alkalmatosságon, arról szólhatni a mit szeretett, elbeszélé szokása szerint egy részét a maga történeteinek ezzel a híres Vesztfáliai kisaszszonnyal.

Elhízem, mondá az Abbé, Kunegund kisaszszony nagy észszel bir, és gyönyörűséges leveleket ír? Soha se vettem levelét, felele Kándid; mert gondolja tsak, minekutánna kiűztek volna a kastélybul a hozzá való szeretetem miatt, nem írhattam neki, nem sokára azt hallám, hogy megholt volna, utóbb megint megtaláltam, s ismét elvesztettem, végre ide két ezer öt száz mértföldnyire expressust küldöttem érte, a kinek feleletét várom.

Az Abbé figyelmetesen halgatja vala, s mintegy álmélkodni látsza. Tsak hamar elbútsuza

a két idegenektől minekutánna nyájasan meg-
 őlelre volna őket. Következő napon fel-ébred-
 vén Kándíd ezen foglalatu levelet kapa:

„Uram, kedves kintsem, egy hete múlt
 „hogy betegen fekszem ebben a városban; most
 „értem hogy kellmed is itt vagyon. Az őlébe
 „repülnék, ha meg-mozdulhatnék. Meg-
 „tudtam úját Burdóban, ott hagytam a hűféges
 „Kakambot az anyóval, a kiknek mennél előbb
 „itt kell lenniük. A Buenos Airefi Helytartó
 „mindenemtől meg-fosztott; de hiszem még
 „marad nekem az Ur szíve. Iőjjön, a maga
 „jelen léte vagy visszfa-hoz az életre, vagy
 „a nagy gyönyörűség miatt meg-foszt tőle.“

Ez agyönyörű, ez a véletlen levél, ki-
 mondhatatlan örömöt őhte Kándíd szívébe; de
 szerezte Kunegundjának betegsége fájdalommal
 tólté-meg. E között a két indulatok közt egyik
 s másik részre hanyattatván fogja az aranyait
 és gyémantjait, s Mártonnal együtt Kunegund
 szállására viteti magát. A fel-indulás miatt
 reszketve lép-bé, szív dobogással és sirva fa-
 kadva: fel-akarja emelni a sirhangot és gyertya-
 világot hozatni: Az Istenért tsak azt ne, mondja
 neki a szolgáló, a világotság meg-árt neki; és
 sebessen

sebesen öszve húzván azokat. E' des Kunegundom, mondá Kándid sirva, mint érzi magát? Ha nem láthatom, leg-alább hadd halljam szavát. Nem szólhat, mondja a szolgálo. A Dáma ki-nyujt akkor az ágybul egy gömbölyű kezet, mellyet Kándid fokáig könyvékkel áztat, és a mellyet végre meg-rak gyémántokkal, azon fellyül tele zatskó aranyokat hagyván a kar-széken.

Örömének közepette el-érkezik egy politikay káplár, Perigurden Apáturral s egynehány kísérőkkel. Imhol, ugymond ezek a gyanus két idegenek! Azonnal meg-fogatja őket, és meg-parantsolja embereinek hogy árestomba vigyék. Bezzeg nem úgy bánnak Eldorátoiban az utazókkal, monda Kándid. Már most nagyobb Manicheus vagyok, sem valaha, mondá Márton. De Uram hová viszen bennünket, monda Kándid? A'restomba, felele a káplár.

Márton hideg vérrel azt itélé, hogy a Dáma a ki Kunegundnak mondja magát, egy tsalárd afszony, Perigurden Apátur pedig egy tsalárd ember, a ki Kándidnak ártatlanlágával hirtelenjében vissza-élt vala, a káplár pedig más egy

gaz ember, akitől könnyen meg-menekedhetne az ember.

Inkább hogy sem mint az ítélő-szék procedurájának alája vessé magát, Kándíd ennek tanácsára, s egyébaránt mindég alig várván hogy igazi Kunegundját meg-láthatná, három apro, közel három három ezer pifztolt érő gyémántokkal kínálja a káplárt. De hiszem, mondá neki az elefánt tsonos botu ember, ha mingyárt minden képzelhető gonofzfágot vitt volna véghez is az Ur, még is a leg-betsületesebb ember volna a világon; három gyémánt mindenik három ezer pifztol árrú! Uram inkább agyon veretném magamat az Urért sem mint tömlőtze vigyen. Való hogy minden idegeneket árestomba visznek; de tsak bízza rám magát: vagyon nekem egy bátyám Dieppén Normandiában, oda el-viszem; ha vannak az Urnak ajándékozni való gyémántjai, úgy hidgye hogy gondját viseli az Urnak mint magam.

De mért tartóztatnak-le minden idegeneket, mondá Kándíd? Perigurden Apátur szóba ered akkor és mondja: mivel egy Atrebátziai kóldus esztelenlégeket hallott; ez egyedül nagy gyilkosságra ingerlette, nem szinte olyanra mint

1610 Május havában, hanem a millyen volt 1594ben Decemberben, s a millyenek estenek más esztendőekben s más hónapokban, más szegények által a kik esztelen beszédet hallottak.

A káplár meg magyarázá neki akkor ezen homályos beszédet. Oh! az undok allatok! kiálta Kándíd, olly iszonyufág annál a népnél melly ugrándozik s danol! Hogy nem mehetek ki mentül hamarább ebbül az országbul a hol majmok tigrisekkel vetekednek! Hazámban medvéket láttam; de embereket csak Eldorádóban. Az Isten szerelméért, káplár Uram, vigyen - el Velentzébe, a hová Kunegund kisafszonyt várom. E'n csak alfo Normandiába vezethetem el, mondá a káplár. Azonnal leveteti lábairul a vasakat, mondja hogy elvétette személyében, viszfa küldi embereit, és Dieppére viszi Kándídot és Mártont, s az ő bátyának által adja azokat. Egy kis Hollandus hajó készül a menetelre. A Normánd, más három gyémántok segítségével kész szolgálata emberré válván, Kándídot s annak embereit hajóba szállítja, melly Portzmutra Angliába vitorlázandó vala. E nem volt a Velentzei út; de Kándíd azt vélvén hogy a pokolbul szabadult

legyen-ki, nem gondolt vele, hanem mindazáltal fel-tette magában hogy leg-első alkalmazotfságnál Velentzének vejendené útját.

XXIII. Rész.

Kándid és Márton az Angliai tengerparton járnak; mit látnakott.

Kándid. Oh! Pánglofz! Pánglofz! oh Márton! Márton! oh édes Kunegundom! mitsoda ez a világ.

Márton. Vajmi nagy bolondfág és útalatos jofzág!

Kándid. Esmeri Angliát? hát itt is olly bolondok az emberek mint Frantz országban?

Márton. Más nemea bolondfágnak uralodik itten. Tudni valo dolog, hogy ezek a két nemzetek egymás ellen hadakoznak egynehány hold havasokért Kanada felé, s ezért a szép háboruért fokkal többet költenek mint fem egész Kanada ér. Azt egy haj-szálíg megmondani, ha egyik országban vagynak é több kötözni való emberek vagy a másfikban, arra nem elégséges az én gyenge látásom. Tsak azt tudom, hogy azok az emberek, a kiket látni

látni megyünk, kőzönfégesen nagyon melankolikusok.

Igy beszéllgetvén egymással, Portzmuthoz érnek; temérdek fok nép állja vala-el a partot, s merően tekint egy elég nagy s testes emberre a ki térden áll vala, be-kötött szemekkel, a hajós fereg egyik hajó tetején; által ellenében négy katonák, mindenike három három golyóbist lő az agyvelőjébe leg-hidegebb vérrel, és az egész fokalág viszfza-tére kiváltképpen valo jó kedvel. Mi lehet e megint, mondja Kándíd, s ki a roszsz lélek uralkodik mindenütt? Kérdezi vala, ki lehet ez a nagy test ember a kit annyi tzeremoniával most meg-ólnek vala. Ez egy fő hajós vezér, felelének neki. De minek kellett agyon löni ezt a fő hajós vezért? Annak, mondák neki, hogy nem öletett-meg elég embereket; meg-ütközött egy frantzia hajós vezérrel, s azt találják hogy nem volt elég kőzzel hozzája. De, úgymond Kándíd, a frantzia admirál szintolly távol volt az anglus admiráltul valamint ez amatul? Mi tagadás? felelének neki; de mindazáltal ebben az országban jó ottan ottan egy admirált meg-ölni, hogy a többiek annál inkább neki bátorodjanak. Kándíd annyira el-álmélko-

dott és meg-útközött a látott és hallott dolgokon hogy még ki sem akara a szárazra lépni, s meg-alkuda a Hollandus hajóval (ha mingyárt meg is lopná őtet mint a Szürinámi), hogy minden hallasztás nélkül Veleutz-be vinné.

A hajós kapitány el-végzé dolgát két napok alatt. Frantzia tengermelvényének tartáak, Lizabona előtt el-menének, holott haja szála borzad vala Kándídnak; be a tenger szorulatjába s egyenesen a közép tengerbe; végre Velentzénél ki-kötének. Hála Istennek ugymond Kándíd, ölébe borulván Mártonnak, itt fogom meg-látni a szép Kunegundot. Kakambóra úgy tartok számat mint önnön magamra. Oh hiszem mind jól vagyon, mindenek jól folynak, mindenek mennél jobban folynak.

XXIV. Rész.

Gertrudis és Viola Fráter.

A hogy Velentzébe érkezett, Kakambót legottan keresette minden fogadóknak, kávéházokban, minden vigfág leányinál s még se találta fel. Egy nap se múlt-el, hogy valamennyi hajóknak és dereglyéknek nézésére nem küldözgetett

getett volna. Kakambónak se híre se hamva. Hogy lehet az, monda Mártonnak, az idő alatt Szűrinámbul Burdóra mentem, Burdóru Párisba, Párisbul Dieppére, Dieppérül Portzmutra, Portugalliát és Spanyol országot körülhajóztam, az egész kőzép tengert eljártam, egynehány holnapot Velentzében töltöttem s még fints itt Kunegund! Helyette tsak egy tsafrinkára akadtam, és egy Perjgurden Apáturra. Kunegund kétfég kívül meg-holt, s nints egyéb hátra halálomnál. Nem de jobb lett volna é a Dorádói paraditsomban maradnom, mint ebbe az átkozott Európában visszsa-térnem. Beh igazat mondott édes Mártonom, mind tsak szemfényvesztés és nyomorufág.

Bú bánat fogta-el a szívet, és semmiképpen nem talált kedvet sem az ujmódi operákban, sem a többi farfangi mulatfágokban, s akármelly Dáma se gerjeszthetett benne kívánfágokat. Beh együgyű lehet az Ur, ugymond neki Márton, hogy azt hité-el magával, mintha két színű szüléktül született szolga, a kinek őt vagy hat millioi vagynak a zsebében, el-menjen a kel-med mátkáját keresni a világ szélire, s Velentzébe hozza azt. Ha fel-találja, maga veszi-
el;

el; ha fel-nem találja, mást veszen-el. Azért javaslom, felejtse-el szolgáját Kakambót és szeretőjét Kunegundot. Márton roszsz vigasztaló volt. Kándíd búja napról napra nevekede, Márton meg szüntelen azt rágta fülébe, hogy kevés jószág és kevés boldogság legyen e földön, ki-vevén Eldorádóban, a hová egy lélek felehetne.

Ezen nyomos dolog felől egymással vetelkedvén, és Kunegundot várván, Kándíd egy fiatal Theatinust veve észre a Sz. Márkus piatzán, a ki leányt vezet a karján. A Theatinus frissen, köptzősnek s jó kedvűnek látza; az ő szeretői szikráznak, az ő tekintete mérész, a tartása bátor, járása kevély. A szeretője igen szép vala, vigan danola; szerelmes szemeket vete a Theátrinra, s egyszer mászor vastag pofait csipdesé. No hiszem ezeket a kettőket még is boldogoknak fogja kelmed mondani, mondá Kándíd Mártonnak, mind e mai napig az egész lakható földön, ki-vevén Eldorádót, nem láltam hanem szerentsétleneket; de ezért a leányért s ezért a Theatinusért fel-mernék fogadni, hogy szerentsés teremtések. Fogadok, hogy nem, mondá Márton. Hijjuk tsak, őket ebédre,

ebédre, mondá Kándíd, s meg-látnék ha megtsalatokoztam é.

Leg-ottan feléjek megy, kőszönti s magához kéri őket makaronira, lombardiai fogoly madarra, ketsegére s egynehány palatzk Montepulstánoi, Lacryma Chrysti, Tziprusi és Samosi borra. A leányzó el-pirula, de a Theatinus el-fogadja kínálását. A leányzó követi őket, Kándídra tsudálkozó és szemérmes szemeket vet, mellyeket könyvek homálya fed vala.

Alig lépett vala Kándíd a szobába, midőn a fehjér személy félre állván vele ezt mondá neki: Kándíd Uram, hát nem esmeri többé Gertrudist? Ezen szavakra Kándíd, a ki még eddig nem figyelmezett volt reája, mivel mind addig tsak Kunegundnál járt az esze, jobban szemébe néz, s mondja neki: Ej, édes alakom, maga volt az a ki Panglosz Doktort arra a szép állapotra hozta?

Oh fájdalom! én vagyok az, mondá Gertrudis; látom mindeneket tudaz Ur. Tudom is a rettenetes bal-eseteket, mellyek a Bárónénak házában, és a szép Kunegunddal adták-elő magokat. De, látja Isten, az én sorfom se vólt keveshé szomorú.

Még

Még ártatlan valék, a midőn az Ur látott volt engem; azért is egy barát a ki gyónítatóm volt, könnyen el-tsábitott. Oh beh rettenetes következesek támadtak belőle; nem fokára azután hogy a Báró farba rugván kegyelmedet el-tsapta volna, kéntelen valék a kastélybul ki-menni.

Ha egy híres Orvos nem könyörült volna rajtam, meg-kellett volna halnom. Valamelly ideig háládatofságbul a szeretője valék ennek az Orvosnak. A felesége a ki majd meg-dühödt annyira féltette, minden nap irgalmatlanul meg-veré; ez egy furia vala. Bóldogtalanabb leány nálomuál nem lehetett szüntelen verettetvén egy olyan emberért, a kit nem szerettem, a ki rútnál rútabb vólt.

Tudj az Ur melly veszedelmes egy akaratos aszfzonymnak, ha orvosnak a felesége. A férje meg-boszfzonymkodván a feleségének patvarkodásán, egykor, hogy meg-gyogyítsa a náthátul, olly foganatos orvofságot ada neki, hogy két órák alatt meg-hala rettenetes szorongatásokban.

Az aszfzonymnak rokoni criminalis processust indítának az Ura ellen; ki is szerentsésen el-il-lanta,

lanta, engem pedig tömlőtbe vetének, mellyből nem az én ártatlanfágom hanem a szépségem mente-ki. A bíró olly okvetés alatt botsáta-ki, hogy az orvosnak helyét foglalhassa-el. Tsak hamar ebből is ki hűlék, más szurván ki belőle, minden jutalom nélkül ki-űzetteték, s ezt az útalatos mesterféget űzni kéntelenítették, melly nektek férfiaknak olly kedvetek szerint valo, de a melly minekünk tsak anyomorufágnak órvénye.

Velentzébe menék ezt a mesterféget űzni. Oh! Uram! ha tudná magának képzebni, mit teszen az, kéntelenítettni minden különbség nélkül akárkivel enyelegni, hol kalmárral, hol prokátorral, hol baráttal, hol révézfízel, hol apáturral; minden féle gyalázatnak, minden pajkofságnak tárgya lenni; fokszor egy szoknyának költsönözésére szorulni, hogy azt egy tsómórlós foszlta-fel nekünk; gyakorta egyik által meg lopattatni, a mit a másikkal kerestt; az ítélő-birák által ki váltátni, jövendőre pedig nem látni egyebet előre, hanem ifzonyu vénféget, ispotályt és szemetet, könnyen kihozhatja belőle, hogy a leg-bóldogtalanabb állat legyek a világon.

Gertrudis

Gertrudis így önté ki szívét Kándíd előtt egy szobában Mártonnak jelenlétében, a ki Kándíknak mondá: Lám hogy már is meg-nyertem felit a fogadásnak.

Viola fráter az ebédlő palotában maradt volt, és addig is egyet hörpentett a tziprusi borbul. De mondá Kándíd Gertrudnak, olly vígkedvűnek, olly meg elégedettnek látszattál az elébb hogy őszve-találkoztam veled; danoltal és a Theatinussal nyájason enyelgettél vala; olly szerentsésnek tartottalak, a melly szerentsétlennek tartod most magadat.

Iaj! Uram felele Gertrudis, ez is egyik sulyja a mi életünk nemének. Tegnap meg-lopott és meg-vert egy Tiszt, ma pedig jó kedvűnek kell mutatnom magamat, hogy egy Bárátnak meg-tessek.

Kándídnak elég volt ez; és meg-vallotta hogy igazat mondott Márton. Asztalhoz ülven Gertruddal és a Theatinussal, az ebéd felett jól mulaták magokat, és vége felé barátságosan beszélgetének egymással.

Atyám, mondá Kándíd a Bárátnak, kegyelmednek olly forának kell lennie, mellyet méltán irigyelhet kiki; az egészségnek virága fénylik

lik a kelmed ábrázatján, és a tekintete ki-jelenti már bóldogfágát; mulatságára egy igen szép leányzója vagyon, s úgy látszik hogy igen megelégedett a maga Theatinusi állapotjával.

Igaz hitemre mondom az Urnak, felele Viola fráter, bár valamennyi Theatinus a tenger fenekén volna. Százszor meg százszor valék kifirtetben a klastromot fel-gyujtani és Törökké lenni. Az atyámfiat tizenöt esztendőskoromban akaratom ellen kényszerítének ezt az átkozott tsuklyát magamra venni, hogy annál több gazdagfágot hagyassanak egy átkozott testvéremnek, a kit az Ilten verjen-meg. Az agyarkodás, az egyenetlenség, a dühödés lakoznak a klastromban. Igaz az hogy egynehány rosfsz prédikáziót mondoztam, a mellyek egy kevés pénzt hoztak-be, mellynek felével a Prior lop-meg; a többi némelly leányzóimnak tartására szolgál: de valahányszor estve a klastromba megyek, mindannyiszor nem szánnám falba verni a fejemet, valamennyi társaim szint abban az esetben vannak.

No bezzeg, nem meg-nyertem é az egész fogadást? mondá Márton szokott hideg vérrel Kándid felé fordulván. Kándid két ezer piafz-

tert ada Gertrudnak, ezeret pedig Viola Fráternek. Felelek róla, ugymond, hogy ezzel szerentségek lesznek. Ámlássák, monda Márton, de én nem hiszem; bár ha még boldogtalanabbaká nem teszi az Ur őket ezekkel a piaszterekkel. Akármilyen belőlők, monda Kandid; de egy dolog vigasztal engem: látom hogy gyakorta találkozik az ember az olyanokkal a kiket soha segondolt volna ismét fel-találni; könnyen meg eshetik hogy fel-találván veres juhomat és Gertrudist, Kunegundot is fel-találom.

Márton. Szivemből óhajtom, hogy valaha boldogfágát szerezze; de nagyon kételkedek benne.

Kandid. Kemény szivű ember!

Márton. Nem hijába, mert sokat éltem e világon.

Kandid. Tekintse-meg bár ezeket a révészeket, nem danolnak é szüntelen?

Márton. De bezzeg, ha látná az Ur az őt selédjeik közt, az ő feleségekkel, az ő tatos gyermekekkel. A Dózsénak vagynak keferűségei, a révészek fintsenek a nélkül. Igaz az hogy egymással. öszve vetve, egy révésznek forsa előbb való a Dozséjénél; de olly közép szerűnek tartom

tom ezt a külömbféget hogy meg - nem érdemli a meg - vizsgálást.

Kándíd. Sokat beszéllenek Pókokuránte Szenátorrul a ki ebben a szép palotában a Brenta felett lakik, és a ki igen jól bé - fogadja az idegeneket; azt tartják róla, hogy ez olyan ember, a kinek soha keferűfége nem volt.

Márton. Szeretnék olly ritka teremtetst látni.

Kándíd azonnal engedelmet kéret Pókokurante Urtól holnapi látogatására.

XXV. Rész.

Látogatás Pókokurante Urnál Velentzei Nemesnél.

Kándíd meg Márton egy tsónakon által menének a Brentán és a Nemes Pókokurantének palotájához érkezének. A kertek elég térfégesek és szép márvány oszlopokkal fel - ekesítve, a palota pedig ízép alkotmányu vala. A háznak gazdája, hatvan esztendő, igen gazdag ember, nagy kedvesféggel de igen hideg vérrel fogadá a két tudni - kívánókat: a mellyen Kándíd valamennyire meg - szeppene, de Mártonnak vízfza nem tetfze.

Leg-ottan két gyönyörű leányok tsinosan fel-öltözve, tsokoládéval udvarlottak, mellyet jól fel-haboztak. Kándíd nem állhatá őket mind szépségekért mind kellemetes mind alkalmatos voltokért meg-ditsérni. Elég jó lelkű állatok, monda Pókokuránte Szenátor. Ollykor ollykor mellém fektetem őket; mert nagyon rá-untam a városi Dámákra, az ő bujálkodásokra, az ő fzeretőféltésekre, az ő tzivakodásokra, az ő változo kedvekre, az ő apróságokra, az ő kevelységekre, az ő eszteleniségekre és a fzerelmes versekre, mellyet vagy magának vagy mással kell tsináltatni; de mindenek után már ezek a két leányzók is unalmat kezdenek okozni.

Kándíd a fölőstök után, egy hoszsu galeriában sétalván, el-tsudálkozott a képek szépségén. Kérdi kitől legyen a két első. Ráfáeltől, ugy-mond a Szenátor; iszonyu drágán vettem-meg tsupa hivfágbul egynehány esztendeje múlt; azt mondják hogy a leg-szebbek egész Olasz országban; de nekem egyátallyaban nem tetszenek; a színe igen fetétes; a figurák nem elég gömbölyűek, és nem tetszenek-ki elégképpen; a ruházatok semmiben se látszanak a materiához hasonloknak; egy szoval, akár ki mit mondjon,

én

én nem látom benne a természetnek igaz követését. Csak akkor szeretnék képet a midőn magát a természetet gondolnám látni benne; az ilyen pedig nintsen. Elég képeim vagynak, de rájuk se nézek többé.

Pókokuránte míg az ebéd el-készülne egy kontzertet adott. Kándíd gyönyörűségnek találá a muzikát. Ez adórömbölés fél óráig gyönyörködtehet ugyan; de ha tovább tart, kiki rá-un, ámbár fenki se meri meg-vallani. A muzika mai nap már nem egyéb hanem a mesterség, nehéz dolgokat véghez vinni; már pedig a mi nem egyéb hanem nehéz a sokára nem tet-fzik.

Talán inkább szeretném az operát, ha nem akadtak volna a titokra egy képtelen dolgot csinálni belőle, a min nagyon bosszszon kodom. Nézegeffe bár a kinek tetfzik a rossz szomorú játékokat muzikában, a hol a Scenák tsakarra valóok hogy helytelenül két három énekek hozatfatsanak belé, mellyek egy játékosnának gégejét betsefsé tegyék; ájuljon-el öröm miatt a ki akar, vagy a kitől ki-telik, látván egy heréltét Cefárnak és Kátónak képében danolni, s bal fogálfival sétálni adeszka-álláson. Én ugyan régen le-

mondottam ezekről a tsekélyégekről a mellyekben áll mai nap Olasz országnak ditsősége, és a mellyeket a külföldi fejedelmek olly drágán fizetnek. Kándíd egy kevelsé ellent monda neki, de illendőséggel, Márton pedig egészen egy értelemben vala a Szenátorral.

Az asztalhoz ülnek és egy felféges ebéd után a bibliothekába mennek. Kándíd egy Homerust láta gazdagon be-kötve, ditséri vala a Nagyságost a jó gustusáért. Ime, ugymond, egy könyv, mellyben egész gyönyörűsége tölt Panglofznak, Német ország leg-jobbik filozofusának. Nekem nem barátom, mondá hidegen Pókokuránte: néha napján el-hitették velem mintha annak olvasásában gyönyörködnék; de az egymáshoz hasonló ütközeteknek szüntelen való elő-hozása; ezek az Istenek, a kik mindég munkálódnak és semmit se hajtanak végre; ez az Ilona a ki a háborunak indító oka, és a ki alig fordul elő az egész munkában; ez a Trója mellyet ostromolnak és meg-nem vesznek, mind halálos unalmat okozza bennem. Kérdeztem némellykor a Tudósokat, ha ők is annyira elunnák é mint én ennek olvasását. Valamennyi igaz szívűek meg-vallották, hogy a könyv ki-

esne

esne kezekbül; de hogy mindenkor a bibliothekában kellene tartani mint a régiségnek emlékeztető szlopát, és mint az a féle rozsdás pénzeket a mellyeknek a kereskedésben nem vehetnék hasznát.

Kándid. Excellentiád nyilván nem úgy itél Virgilús felől?

Pókokuránte. Meg - vállom hogy a második, negyedik és hatodik könyvei az ő Eneisének fellegetések, de a mi illeti az ő istenfelő Eneását, az erős Kloantheft, a jó barátot Achatest, a kis Askaniust, az erőtlen királyt Latinust, a nemtelen Amatát, az ízetlen Laviniát, nem hinném hogy valami annál hidegebb s kedvetlenebb volna. Inkáb olvasom a Tafzszót és Arisztónak állva el - altató meséit.

Kándid. Ha merem kérdeni Nagyságodat, kedvelli é nagyon Horátzius olvasását?

Pókokuránte. Vagynak benne maximák, mellyeknek egy világi ember hasznát veheti, és a mellyek hathatós versekbe lévén foglalva, könnyebben be - nyomattatnak az emlékezetbe: de mi közöm nekem az ő Brindesi útazásához, és egy rozsfz ebédjének le - irásához, és a fa - vágók versfengéséhez valamelly patvar vigye Pupikus

közt, a kinek szavai úgymond, tele valának genetséggel; és egy másik közt a kinek szavai etzetbül valók valának. Nem máként hanem felettébb való únalommal olvastam az ő durva verseit a vén alzfzonyok és a boszorkányok ellen, s nem is látom által mitsoda felséges gondolat lehet abban, a midőn azt mondja az ő barátjához Metzenáshoz: ha te a lyrikus Poéták rendjébe helyheztetel engem, az eget fogom érni felséges homlokommal. De a bolondok mindent tudálnak egy betses szerzőben. Én tsak magamnak olvasok, segyedül azt szeretem a mi hasznomra való.

Kándíd a ki kitsinfégétül fogva tsak mások után itélni tanult, nagyon álmélkodott azon a mit hallott, Márton pedig Pókokurántének gondolkozása módját elég helyesnek lenni találta.

A, lám egy Cicero, mondja Kándíd; ezt a nagy embert úgy gondolnám nem győzi az Ur eleget olvasni? Soha sem olvasom felele a Velentzei. Mi közöm hozzá hogy a Rabirius vagy Cluentius perét vitte? Elég itélni való processusaim vagynak; inkább tetfzenének nekem az ő filozofikus munkái; de látván hogy minderről kételkedne, azt vevém - ki hogy színt annyit tudnék

tudnék mint ő, arra pedig hogy tudatlan legyenek
fenkire se volna szükségem.

Soha bizony! nyoltzvan köttet gyűjteményje
egy tudományok Akademiájának, felkiálta
Márton; e között a fok közt talán csak lesz vala-
mijó. Volna is, mondá Pókokurante, ha csak
az egyik szerzője is ennek a díb dáb gyűjtemé-
nynek legalább amesterféget találta volna fel-
gombos tőket készíteni; de mind ezekben a kö-
nyvekben nints egyéb a hijába való systemáknál,
hasznos dolog pedig egy fints.

Beh fok theátrális munkákat látokitt, mondá
Kándíd, Olasz, Spanyol, Frantzia nyelven!
Van biz itt, mondá a Szenátor, de alig van
közte három tutzet jó. Mindezek a prédikátziók
gyűjteményéről, a mellyek őszveséggel nem
érnek annyit mint Szenekában egy oldal, és mind
ezekről a Theologusok nagy kötteteiről csak el-
hiszi az Ur, hogy sem én se más valaki soha fel-
nem nyitjuk.

Márton egynehány for Anglus könyveket
láta-meg. Azt gondolnám, hogy egy Repu-
blikánusnak gyönyörkődnie kelletik az ilyen
szabadon irt könyveknek nagyobb részében.
Hogyne, felele Pókokurante, szép azt irni a mit

gondol az ember; ez az embernek természeti szabadsága. Egész Olasz országunkban csak azt írják a mit nem gondolnak; azok a kik Cezar és Antoninus hazájában laknak, nem mernek csak egy gondolatot is tartani egy Dominikánus engedelme nélkül. Órúlnék ennek a szabadságnak melly az Anglus nagy elméket élte, ha az indulatok és párt-ütés meg-nem vesztegetné mind azt a mi ebben a drága szabadságban betsúlni való.

Kándíd meg-látván egy Milont, kérdi tőle, ha nem tartaná é ezt a szerzőt nagy embernek?
 „Kit ezt a vad embert a ki tíz énekekből álló
 „hofszer kommentáriust készít durva versekben,
 „a Mózes első könyvéből; ezt a faragatlan követőjét a Görögöknek, a ki el-rutítja a világ te-
 „remtését, és a ki a helyett hogy Moses az
 „örökké valót elő-adja mint teremti egy szóval
 „a világot, egy nagy kompaszt vetet-elő Mes-
 „siánsak az égnek székreányéből, hogy azzal az ő
 „munkáját le-rajzolja? Én betsúljem azt a ki
 „Taszfónak poklát el-tsunyította, a ki Lutzifert
 „hol békává, hol törpe emberré változtatja; a ki
 „százszor elő-mondatja vele ugyan azon egy beszé-
 „det; a ki a Theológiáról disputáltat vele; a ki
 „Ariostónak furtsa költeményjét a tűzello fegyve-
 „rek-

„rekrül együgyűen követvén ágyukat fűttet - el az
 „égben az ördögök által? Sem én se más valaki
 „egész Olasz országban nem kedvelhette mind
 „ezt a szomorú eszteleniséget; a bűnnek házasá-
 „ga a halállal, a kigyók mellyeket a bűnszűl,
 „akárkit is okadásra inditanak, a kinek csak egy
 „kíség kényes az innye. Ez a homályos, tsu-
 „dálatos és émelgős Poéta mingyárt kezdetben
 „meg - útáltatott; én mai nap úgy bánok vele,
 „valamint az ő hazájában a vele egy idejűek bán-
 „tak. Egyébaránt azt mondom a mit gondo-
 „lok, és igen keveset törődöm azzal ha a töb-
 „biek is úgy gondolkoznak é mint én.“

Minekutánna illyenkép minden könyveket
 meg - mustráltak volna, a kertbe menének. Kán-
 did ditséri minden szépfégit. Nem tudok ennél
 semmi ízetlenebbet, monda a házi gazda; nints
 egyéb benne a hijába való tzifraságnál; de hol-
 naptul fogva fokkal nemesebb rajzolat szerint fo-
 gok egyet ültetni.

A midőn a két tudni - kívánók bútsut vettek
 volna ő Excellentiájatul: No már, mondja
 Kándid Mártonnak, most meg fogja vallani ho-
 gy ez az ember a leg - boldogabb e világon; mert
 mind azt fellyül halladja a mi je van.

Márton.

Márton. Hát nem veszi észre hogy mindenre ná-unt a miije van? Régtől fogva mon-dotta Pláto, hogy nem azok a leg-jobb gyom-rok, mellyek minden eledelt meg-vetnek.

Kándíd. De nints é abban gyönyörűség, mindent meg-rostálni; ottan hibákat érezni a hol a többiek tsupa szépséget gondolnak látni.

Márton. Az az, hogy az is gyönyörűség ha nints gyönyörűség.

Kándíd. No tehát magamon kívül nints szerentsés, mihent Kunegund kis aszszonyt ölembe szorithatom.

Márton. Nints jobb a reményfégnél.

Azonban a napok a hetek el-járnak, tsak nintsen Kakambó. Kándíd annyira bele merült bújába, hogy észébe se jutott neki hogy Gertrud és Viola fráter még köszönni se jöttek hozzá.

XXVI. Rész.

Egy vatsoráruul mellyet Kándíd és Márton hat jövevényekkel tart és kik valá-nak azok.

Egy estve hogy Kándíd és Márton idegenek-
kel a kik ugyan abban a vendég fogadóban lak-
nak.

nak vala, asztalhoz akarnának ülni, egy ember, fekete mint a korom, meg-szóllítja hatulról és karjánál fogván mondja neki: Készen tartsa magát velünk jönni, de el-ne mulasztja. Hátra tekint, hát meg-látja Kakambót. Tsak Kunegund látásán tsudálkozhatott és örülhetett volna jobban. Majd tsak hogy az efze ki nem fitzomodott; annyit ölelgeti vala kedves barátját. Kunegund hát itt van? hol van? Vezess-el hozzá, hadd haljak-meg vele együtt. Kunegund nints itt, mondá Kakambo, Konstantzinápolyban van. Oh egek, Konstantzinápolyban! De ha mingyárt Szinában vólna, még is utánna repülnek, menjünk. Vatsora után el-megyünk felele Kakambo: nem mondhatok egyebet, rab vagyok; el-kell mennem az asztalhoz az Uram udvarlására; egy szót se szóljon; vatsora után készen legyen.

Kándíd öröm és fájdalom közt habozván, örvendvén hogy az ő hűséges biztosát megint meg-látta, szomorkodván rabfágán, tele azzal a képzelettel hogy szeretőjét ismét fel-találándja, a szive nyughatarlankodván, a feje szédelegvén, asztalhoz üle Mártonnal, a ki hideg vérrel nézi vala

vala mind ezeket a történeteket, és hat idegekkel, a kik farfangolni jöttek Velentzébe.

Kakambo a ki egyiknek a hat idegenek közül, töltőget vala, az ő Urának füléhez közelite a vátsora vége felé, és mondá neki: Szír, felféged indulhat a mikor tetfzik, a hajó készen van. Ezeket mondván el-mén. A vendégek bámulván rajta egymást nézik vala, a nélkül hogy egy szót hoztak volna elé a midőn más valami szolga az ő Ura mellé lépvení monda: Szír, felféged hintója Páduában van, a bárka pedig készen áll. Az Ura jelt ad, a szolga pedig el-tűne.

Valahány vendégek egymásra tekintének, és köszönféges bámulás támada. Egy harmadik szolga hasonloképpen egy harmadik idegenhez járulván, mondá: Szír, hidgye nekem, Felféged nem maradhat tovább itten, mindent elfogok készíteni; s azzal el-tűne.

Kándíd és Márton nem kételkedének azon, hogy ene volna farfangi mulatság. Egy negyedik szolga mondja a negyedik Urhoz: Felféged mehet a mikor kedve tartja, s ezzel el-méne valamint a többi. Egy ötödik szolga szint azt mondá az ötödik Urnak; de a hatodik szolga
külöm-

külömbözöképpen beszélt a hatodik jövevényel; mondván neki: Igaz hitemre, Szír, nem akarnak többé hitelbe adni se felfégednek se nekem, és alig ha az étzaka mind az Urat mind engem tömlőtze nem vetnek; én el-megyek gondot viselni magamrul: Isten hozzá.

Valamennyi szolgák el-tűnván, a hat idegenek, Kándíd és Márton, mély halgatásban maradtanak. Végre Kándíd félbe szakasztja: Uraim, monda, e bizony rendes tréfa; mért mindnyájon királyok? Én ugyan meg-vallom, sem én se Márton mi nem vagyunk azok.

Kakambónak Ura akkor halkal el-kezdé, és Olasz nyelven monda: Én nem tréfálodom, III Achmet a nevem; Török Szultán voltam néhány esztendőig; a bátyámat ki-vettem az uralkodo székül; az ő fia vizont engemet; az én vezérimnek fejeket vettek; én pedig a régi Szerojban töltöm életem utolsó napjait. Az én unokám a nagy Szultán Mahomet ollykor ollykor utazni hágy egészségem kedvéért, Velentzébe farsfangolni jöttem.

Egy fiatal ember, a ki Achmet mellett vala, szólla utánna s monda: Iván a nevem; az Orosz birodalomnak Császára valék; még a börtöben
meg-

meg-fosztottak koronámtul; az én atyám és az anyám bé-zárattattak; én a fog-házban nevelkedtem fel: némellykor meg-engedik az úta-zást, azoktul kifértetvén a kik engem őriznek, farfangolni jöttem Velentzébe.

A harmadik mondá: Én vagyok Károly Eduard, Angliai Király; az én atyám nekem adta-által jussait az országhoz; hadakoztam azoknak fen-tartásáért; nyoltz száz pártosaimnak rángották-ki a sziveket, és artzul tsapdosták vele; én tömlőtzre hányattattam: most Rómába az atyámat látogatni megyek, a ki királyi páltzjátul meg-fosztatott, valamint szinte az öreg atyám. Velentzébe farfangolni jöttem.

A negyedik szólla osztán, és mondá: Én Lengyel király vagyok; a hadi szerentse meg-fosztott örökös országomtul; az atyám ugyan azt a szerentse változását tapasztalta; a gondviseelésre bizom magamat valamint Achmet, Szultán, Ivan Császár és Károly Eduard király a kiknek az Isten hoszszu életet adjon, Velentzébe farfangolni jöttem.

Én is Lengyel király vagyok, mondá az ötödik; kétfzer vesztettem-el országomat; de a gondviseelés más országot adott a mellyben több
jót

jót tettem mint valamennyi Szarmata királyok őszveséggel valaha tehettek volna a Visztula partjain: én is a gondvifelésre bízom magamat, és Velentzébe farfangot tölteni jöttem.

A hatodik fejedelmen vala már a for. Uraim, úgymond, én nem vagyok ily nagy Ur mint kegyelmetek; de immár én is király voltam valamint más. Én vagyok Tódor; korzikában királynak választottak; engem is felféges Urnak hittak, most pedig alig hínak Urnak: pénzt is verettem, s egy krajtzárom lintsen; két udvari Szekretariusaim voltak s alig van egy szolgám; ültem a királyi székben, és sokáig szalmán hevertem Londonnak tömlőtzében, nagyon félek hogy itt is úgy ne bánjanak velem, ámbár valamint Felfégtek, farfangolni jöttem Velentzébe.

A többi öt királyok nemes szánakozással halgaták ezt a beszédet. Mindenike húsz tze-
kint ada Tódor királynak köntösre és fehéj ruhára: Kándid pedig két ezer tze-
kint érő gyémánttal ajándékozá-meg. Vallyon ki lehet, mondák az öt királyok, ez az együgyű magános ember a ki százszorta többet adhat mint akármellyik kőzzülünk, és a ki meg-is adja?

Alig keltek-fel az asztaltul, hát ugyan abban a vendégfogadóban négy Sereniffimus Felsőfégek szállának-meg, a kik hasonloképpen elvesztették a háboru által az ő tartományikat, és a kik Velentzébe a farsang farkára jöttek. De Kándid nem is hajtott ezekre az uj jövevényekre; mert mind a forgott az eszében, hogy kedves Kunegund kis aszszonyát fel-keresni menjen Konstantzinápolyba.

XXVII. Rész.

Kándid útazása Konstantzinápolyba.

A hűféges Kakambó ki-nyerte már a Török hajóslul, a ki Achmet Szultánt Konstantzinápolyba vizsgálja vijendő vala, hogy Kándidot és Mártont a hajóba befogná venni. Egyik is másik is ott találkozik vala minekutánna földre esett volna a nyomorult Felsőfégnak előtte. Kándid ez úttal mondá Mártonnak: Ime trónusokrul levettett hat Kiralyok, a kikkel vatsoráltunk; s ezek közt a hat kiralyok közt egy, a kinek alamisnát adtam. Talán ezekenel még sokkal több szerentsétlen hertzegek vannak. Isten neki, én csak hat juhót vesztettem-
el

el s Kunegund ölébe repülök. Édes Martonom még egyszer mondom, Pangloz igazat mondott, hogy ez a világ a leg-jobbik. Adná Isten, mondá Márton. De, mondá Kándíd, ez igen hihetetlen történet a mellyet láttunk Velentzében. Azt soha se látta se nem hallotta senki hogy hat, trónusból ki - vetett királyok együtt vatsoráltak volna egy vendégfogadóban. É nem rendkívül valóbb, monda Márton, mint nagyobbára azok a dolgok, mellyek mi rajtunk történtek. Igen köszönféges dolog hogy a királyok megfosztattatnak királyi páltájoktul; a mi illeti pedig a betsületet mellyet vallottunk, hogy velek vatsoráltunk, e tsupa tsekélység, melly nem ér egy fapóturátis.

Alig volt Kándíd a hajóban, midőn az ő régi szolgájának és jó barátjának Kakambónak nyakába borula. Nos, kérdimit tsinál Kunegund? Még is olly tündöklő széplégű? Szeret é még mindég? Mint van? Kétség kívül vettél neki palotát Konflántzinápolyban?

Édes Uram, felele Kakambo, Kunegund tányérokát mos a Propontis partján egy fejedlemnél a kinek kevés tányérjai vagynak; rab szolgáló egy Rákótzy nevű öreg fejedelemnek

házában, a kinek a Török Császár három tal-
lért ad napjában az ő menedék helyén: de a mi
még szomorúbb, hát, szépségét is elvesztette,
s irtoztató rúttá vált. Oh akar szép akar rút,
monda Kándíd, én betsületes ember vagyok, és
kötelességem hozza magával, hogy őtet szerez-
sem. De, hogy juthatott illy alacsony forras-
ra az őt vagy hat milliókkal mellyeket neki vittél?
Iol van, mondá Kakambó, nem de két milliót
kellett a Szennor Don Fernando d' Ibaraa, y Fi-
gueora, y Mascarenas, y Lampurdos, y Suzá-
nak, a Buenos Airesi Helytartónak adnom, ho-
gy meg- engedje Kunegund kis afzszonyt vizfsza
venni? S egy tengeri tolvaj nem fosztott é meg
bennünket derekason a többitül? Ez a tengeri
tolvaj nem vitt é bennünket a Matapai káphoz,
Milóba, Nikáriába, Számosba, Petrába, a Dar-
danellékbe, Marmorába, Skutáriba? Kunegund
és az Anyó ennél az említett fejedelemnél szol-
gál, én pedig rabja vagyok ennek a székibül ki-
esett Szultánnak. Beh rettenetes nyomorúságok
mind egymáshoz tsatolva, mondá Kándíd! De
mindennek utánna, vagynak még egynehány
gyénan-jaink, könnyen ki- válthatom Kunegun-
dot. Tsak a kár hogy rúttá vált.

Végre

Végre Mártonhoz fordulván: Mit gondol, úgymond, kít lehet jobban sajnálni, Achmet Szultánt é, Iván Császárt é, Károly Eduárd királyt é, vagy engemet? Isten tudja, monda Márton; kinek kinek szívébe kellene látnom, hogy azt tudjam. Kár, monda Kándid, hogy Panglosz nincs itt, bezzeg a tudná és mondanám meg nekünk. Nem tudom felele Márton, mitsoda mérő serpenyőben mérhette a kegyelmed Panglosza az embereknek szerentsétlenségét, s mennyibe tartja fájdalmikat. Mind a mit bizonyíthatok, az, hogy fok millió emberek vagynak e földön, a kik százszorta méltóbbak Izánakozára Károly Eduard királynál, Iván Császárnál, és Achmet Szultánnál. Az is meg-lehet, monda réa Kándid.

Kevés napok múlva a fekete tenger szorulatjához érkezének. Kándid azonnal nagy drágán ki-váltá Kakambót; s minden idő-hallászás nélkül egy gályára ül az ő társaival, mellyel a Propontis viz én Kunegund kis aszszonyt felkeresni méne bár ha még olly rút volna is.

A galya rabok közt két hajós legények is valának, a kik igen roszszul evedzének, és a kiknek a Levanti hajós ollykor ollykor bika-

tsíkkal veri vala meztelen hátokat. Kándíd természeti indulatbul, figyelmetesebben, nézi vala őket mint a többi gálya-rabokat, és szánakozással járula hozzájuk. Akármelley igen elvaltozott az ábrázatjok, mindazáltal némelley vonásokot veve észre mellyek hasonlatosságot mutatának Panglofszal s ezzel az ügye fogyott lesuitával, ezzel a Báróval, ezzel a Kunegund kisafszony bátyával. Ez a képzelet megilletés megfzomorítá őtet. Minekutánna figyelmetesebben megtekintette volna: igazán mondom, úgymond Kakambónak, ha nem láttam volna Panglofsz Mestert felakasztani, és ha nem voltam volna olly boldogtalan a Bárót megölni, azt hinném hogy ők azok a kik ebben agályában gúst húznak.

A Bárónak és Panglofsznak nevén a két rabok nagyot kiáltának, padjokon megállának, s evedzőjüket ki-ejték kezekbül. A Levanti hajós mester nekiek megy és kettőztetve veri őket a bika-tsíkkal. Megálljon, Uram, megálljon kiálta Kándíd, annyi pénzt adok a mennyitetszik.

Szentséges Isten! Kándíd é az? monda az egyik rab. A biz az! felele a másik. Alom é ez,

é ez, mondá Kándíd? E'bren vagyok é? Ebben a gályában vagyok é? Ez é az a Báró a kit meg öltém? A Panglofz Mefter é ez, a kit felakasztani láttam?

De azok vagyunk ám, felelének. Hogy hogy! hát ez az a nagy Filozofus, mondá Márton? Hej! Levánti hajós mester Uram, mondá Kándíd, mennyi pénzt kíván Thundertentronk Urért, a leg-előbb való Báróért az egész Német Birodalomban, és Pánglofz Urért, a leg-mélyfégeőbb Metafizikusért Német országban? Keresztény kutya, felele a Levánti hajós, mivel ezek a kutyátul szakadt keresztény rabok Bárók és Metafizikusok, a mi kétfég kívül nagy méltóság az ő hazájokban, tehát ötven ezer tzeint adsz érettek. Megleszsz Uram; tsak vigyen viszsa, olly sebessen mint a villám, Konstantzina-polyba, s azonnal ki-leszsz fizetve. De, nem, vigyen Kunegund kis aszszonyhoz. A Levánti patron, Kándídnak leg-elő ajánlására mára város felé fordította a hajó órrát, és sebessen evedzett mint a madarak repülnek.

Kándíd százszor meg százszor meg-ölelé a Bárót és Panglofzt. Hát nem öltém meg kegyelmedet édes Báróm? Kegyelmed pedig

édes Panglofzom, hogy lehet életben, mine-
 kutánna fel-akasztatott volna? E's hogy esett-
 az hogy mind a ketten gályán vagynak, Török
 országban? Igaz az hogy az én édes húgom eb-
 ben az országban vagyon, monda a Báró? Igaz,
 felele Kakambo. Meg-látom hát megint az én
 édes Kándídomat, kiálta Panglofz: Kándíd meg-
 esmerteti őket Mártonnal és Kakambóval. Mind-
 nyájan meg-ölelék egymást s egyszerre beszéllé-
 nek. A gálya sebes reptében már a ki-kötő
 helyhez jutott. Egy zsidót hivatnak, a ki Kán-
 didtól meg-vesz egy gyémántot melly száz ezer
 tzekeint ér vala, fele árron, és a ki A'brahámra
 esküszik, hogy nem adhatna többet érette. Azon-
 nal le-teszi Kándíd a Báróért és Panglofzért
 a váltság pénzt. Emezt a lábaihoz borula az ő
 meg-váltójának, és könyveivel áztatá azokat;
 ama pedig egy fő-hajtással köszöné meg neki,
 igérvén hogy első úttal visszfa adná neki ezt
 a pénzt. De hogy lehet az hogy az én húgom
 Török országban legyen, mondá? Nints annál
 lehetségesebb, felele Kakambo, mivel tányéro-
 katmos egy Erdélyi Vajdánál. Azonnal két zsi-
 dót hivatnak; Kándíd még több gyémántot ad-
 el:

el: s mindnyájan fel-ülvén egy gályára Kungundot ki-váltani sietének.

XXVIII. Réfz.

A Báró és Panglofz elő-beszéllik mi történt eddig rajtok.

Még egyszer botsánatot kérek, monda Kándíd a Bárónak; engedjen-meg tisztelendő atyám, hogy testét által-szurtam. Hadgyán, monda a Báró, egy kiségg tüzés ember vagyok, megvallom; de mivel tudni-akarja, mi módon jutottam a gályára, azt mondhatom, hogy minekutánna febeimből ki-gyogyított volna a fráter, kollegiumunknak patikáriusja, egy Spanyol felekezet meg-támadott, el-ragadott és Buenos Airesbe árestomba vetett engem, minekutánna a hugom onnét el-ment volna. Rómába kerdeztem a Páter Generálishoz. Onnat Konstantinápolyba a frantzia követhez udvari káplánnak küldtettem. Még nem teltel nyoltz napja a midőn estve felé egy szép természetű fiatal Itoglant láték-meg. Nagy hévfég volt: az ifju feredni akara, én is kapok az alkalmatóságon s vele együtt feredek. Azt meg se gondoltam

hogy halálos vétek legyen egy kerefsztyénnek
 anya szűl meztelen telálkozni egy fiatal Muszul-
 mánnal. Egy Kádi százat verete a talpomra
 s galyákra ítelo. Nem hinném hogy rettene-
 tesebb igazságtalanság lehetne a világon. — —
 De szeretném tudni mért vagyon a hugom a Tõ-
 rökõkhöz folyamodott Erdélyi Vajdának kony-
 hájában?

Hát kend, édes Panglofzom, monda Kan-
 did, hogy lehet az hogy megint meg-láthatom?
 Igaz az, monda Pánglofz, hogy engem fel-
 akasztani látott; rend szerint meg-kellett volna
 égettetnem; de emlékezhetik róla, hogy õntõtt
 az elsõ, midõn engem meg-akarának égetni:
 a szélvész olly erőszakos vala, hogy egyátallyá-
 ban a rakás fát meg-nem gyujthatak: nem vólt
 mit tenni egyebet, hanem hogy fel-akasztsanak;
 egy sebgyógyító meg-vevé testem et, el-vivé
 magával s fel-bontá azt. Leg-elõfzõr is egy
 kerefsz vágást teve rajtam a köldõkömtül fogva
 egész a kerefsz-tsondig. Roszszabbul nem
 akaszthattanak volna, mint engemet akkor.
 A Sz. Inkvizitziónak hóhérja, a ki egyszersmind
 al-diakonus vala, igazán mondva bánulásig
 égette az embereket; de az akasztáshoz nem
 szokott

szokott volt: a kôtél meg-ázadt lévén, s atso-
 mót is rozsfzul kôtvén, nem tsúfza; végre, lé-
 legzek vala még: a kerefzt vágáson ugy el-rik-
 kantám magamat, hogy a feb-gyógyító hany-
 att ese, és azt gondolván, hogy az ôrdögöt
 bontaná, nyakra fôre el-szalada, és félelem
 miatt a futás kôzt el-is ese a gráditson. A fele-
 fége a lármára el-fut egy mellette lévô szobá-
 bul; meg-láta engem a kerefzt vágásommal az
 asztalon ki nyujtva; még jobban meg-rettene
 mint sem a férje, s ô is meg-futamoda s fôlibe
 esék. Minekutánna magokhoz tértek volna, azt
 hallám a feb-gyógyítónak feleségétül: Barátom
 de hogy is bonthattál-fel eretneket? Nem tudod
 é hogy az ôrdög mindég ezeknek testekben
 lakik? Uzibe el-megyek papért, hogy az ôrdö-
 göt ki-űzze belôle. Reszketvén ennek a tanátsán
 s ôszve szedvén még kevés erômet, kiálték szá-
 nakoznának rajtam! Végre a Portugéz borbély
 neki bátoroda; ôszve varrá a bört; még a fele-
 fége is gondomat viselé; két hét mulva fel-láb-
 bolok vala. A borbély szolgálatot szerze ne-
 kem, egy Máltai Vitéznel jnasnak tévén a ki
 Velentzébe mégyen vala; de a gazdámnak nem
 lévén

lévén miből fizessen, egy Velentzei kereskedő-
höz szegődék, s Konflántzinapolyba követém.

Egykor arra a bolond gondolatra fakadék,
Metsetbemenni; holott senki egyéb nem vala
egy vén Imánon s egy fiatal s igen szép áhítatos
menyetskén kivül a ki az olvasóján imádkozik
vala; a melye egészen fel vala fedezve; a két
tsetse közt egy szép bokréta vala tulipán, rózsa,
játzint s külömbféle virágokbul: el-ejti bokkrétá-
ját; én azt fel-emelem stízfetséges iparkodással
vizfza dugom helyére. Olly fokáig bajlódom
vele, hogy az Imán meg-bólszfonkodik rajta
s látván hogy keresztyén volnék, segítség után ki-
álta. El-vezetnek a kádihoz, a ki százat verete
a talpomra s agályákra küldé. Ugy fordul hogy
ugyan abba a gályába s szint ahoz a padhoz ve-
rének a mellyen a Báro Ur vala. Ezen a gá-
lyán négy fiatal legények valának Márfzellből,
öt Nápolyi papok, és két korfui barátok, a kik
nekünk mondák hogy hasonlo dolgok történné-
nek mindennap. A Báro Ur azt állítja vala hogy
nagyobb igazságtalanságot szenvedett legyen
ná'omnál: én pedig azt tartám hogy előbb vol-
na szabad egy bokkrétát szép aszfzonymnak me-
lyére tűzni, mint egy Itsoglánnal anya szült
mezi-

meztelen lenni. Szüntelen vételkedénk vala,
és naponként húsz bika-tsikot verének a vállaim
közzé, miglen a világi történeteknek egymással
való függése ebbe a gályába hozta kegyelmedet,
s ki-váltott bennünket.

No már! édes Panglofzom, mondá neki
Kándíd, minekutánna fel-akasztottak, fel-bon-
tották, meg-tsapták és a gályán gúst huzott vol-
na, mindég hitte é kegyelmed, hogy ez a vi-
lág a leg-jobbik? Még most is abban a hiszem-
ben vagyok, felele Panglofz; mert akarki mit
mondjon, én Filozofus vagyok, s nem illik
hozzám, viszfza-venni szavamat, holott Laibnitz
nem hazudhatott, a harmonia præstabilita egye-
baránt is a leg-szebb dolog a világon, valamint
szinte a tellyes és subtilis materia.

XXIX. Rész.

*Miként találá Kándíd Kunegundot és az
Anyót.*

Az alatt hogy Kándíd, a Báró, Panglofz,
Márton és Kakambo a magok esetit elő-beszél-
lenék, a világnak esetből vagy nem esetből való
történeteiről okoskodnának, az okokrul s a fogá-
natokrul,

natokrul, az erköltsi s a természeti roszszrul, a szabadságrul s a kéntelenfégrül, az elme-ferkentésekrül, mellyeket a Török gályákon kap hat az ember, az Erdélyi Vajdának házához éré nek a Propontis partján. A leg-első a mi fze mekbe ötle, vala Kunegund s az Anyó, a kik száritani asztal kezkenöket teritgetnek vala köte lekre.

A Báró el-halaványodott ezen a látáson. A nyájason szerető Kándid, látván szép Kune gundját barnán, tsipáson, száraz melyűen, rántzos ábrázattal, veres és fonnyadt kezekkel; három lépésnyire hátra téré el-íszonyodva; de végre szép szinnel eleibe méne: ama meg-ölelé Kán didot s a maga battyát; mindnyájan pedig az Anyót. Kándid mind a kettőjököt ki-váltá.

Nem meszfe volt egy majorfág; az anyó javaslá Kándidnak venné-meg, várván míg mind nyájoknak jobb szerentsejek találkozna. Kune gund nem tudta, hogy rúttá vált; mert fenki fe mondotta neki: eszébe juttatá Kándidnak az ő fogadásit, olly parantsolo hangon, hogy a jámbor Kándid nem meré meg-tagadni. Tudtára adá tehát a Bárónak, hogy az ő hugát el-veendő volna. Soha meg-nem szenvedek részérül

részéről ilyen alacsonyfagot, monda a Báró, a kend részéről pedig olyan szemtelenséget; ez a gyalázat soha se záradjon rajtam; az én hugomnak gyermekei soha se vetetnének be a Német országi konviktusokba; nem, az én hugom nem megy máshoz hanem Német Birodalombeli Báróhoz. Kunegund az ő labaihoz borula, s könyvekkel áztatá azokat; de ő hajolhatatlan vala. Bolondok ispánja! monda Kándíd, kiszabadítottalak a rabfágbul, meg-fizettem a vál-fág-pénzt érted s húgodért is; itten tányérokat mos valá, azon fellyül rút mint a bűn, szánakozom rajta s feleségül akarom venni, s te még ellent akarsz állani? ujra meg-ölnélek ha haragomnak engedni akarnék. Megint meg-ölnétek, monda a Báró; de míg élek a hugomat el-nem veszed.

XXX. Rész.

Bé - rekesztés.

Kándídnak, szívében leg-kisebb kedve sem vala, Kunegundot el-venni; de a Bárónak feltétebb valo gorombasága meg határozá őtet a házasságnak vegben vitelére, es Kunegund is
olly

olly nyomosan unfzolja vala, hogy nem állhata többé ellent. Tanátsot kér Pánglofztul, Mártontul és a hű Kakambótul. Pánglofz egy szép emlékeztető irást ada-ki, mellyben megmutatja vala hogy a Bárónak femmi hatalma fe volna a hugán, és hogy a R. Sz. Birodalomnak minden törvényei szerint Kándiddal bal kézre eskedtethetnék. Márton azt végzé hogy a Bárót tengerbe vessék; Kakambo azt ítéle, hogy a Levanti hajósnak kellene adni, és a gályákra tetetni, annakutánna pedig Rómába a Páter Generálishoz küldeni a leg és leg első hajóval. Ez a gondolat igen helyesnek tartatott; az Anyó helyben hagyá; a hugának pedig egy szót fe szóllottak: a dolog végbe-vitetődött kevés pénzzel, s a mellett az a gyönyörűség volt hogy egy Iesuitát rá-szedhettek, s egy Német Bárót meg-alázhattak.

Természet szerint valo dolog volt azt képzelni hogy annyi bal esetek után, Kándíd az ő szeretőjével házasságban lévén és Pánglofz Filozofussal, az okos Kakambóval és a tudákos Anyóval tárfaságban élén, azon kívül annyi gyémántokat hozván a régi Inkák hazájából, legkellemetesebb életet fogna élni: de annyiszor
 meg-

még tsalattatott a Zsidóktul, hogy nem marada neki egyéb az ő kis majorfágánál; a felesége naprul napra rútabb meg rútabbá válván, akaratofsabbá és тұrhetetlenebbé leve; az anyó nyavalyás és roszszabb kedvű vólt Kunegundnál. Kakambo a ki főzelékeket hord vala árulni Konstantzinápolyba, nyögött a fok dolog alatt, s átkozta a maga forfát. Panglofz tsak hogy kétségbe nem esett hogy valamellyik Német Univerfitáson nem fitogtathatná az eszét. Márton pedig erőssen meg-lévén győzött arra hogy mindenütt egyenlőképpen roszszul van az embernek dolga; тұréssel vívelt, el mindeneket. Kándid Márton és Panglofz ollykor ollykor a Metafizikárul és a Morálisrul disputáltak. Gyakran láttak a majorfág előtt hajókat el-menni, mellyek meg-rakva valának Effendikkel, Basákkal, Kádikkal, a kik Lemnosba, Mitilenébe, s Erzerumba számkivetésbe küldettek. Helyekbe más Kádik, más Basák más Effendik jövének, de a kik hasonloképpen nem fokára ki-üzettetének. Láttak tsinosan hajóra fűgésztt fejeket, mellyek a fényes Portának küldettek. Ezek a szörnyű látások uj matériát nyujtottak a dissertatiókra; és ha nem disputáltak, az únalom olly

igen gyötrötte őket, hogy egykor azt meré az Anyó mondani: Szeretném tudni mi lehet rosszabb a tengeri tolvajoktól százszorta meg-fertőztetni, egyik a l-felét el-vezteni, a Bulgároktól meg-vezszőztetni, és egy Autodaféban meg-seprőztetni, fel-akasztatni, felbontatni, a gályákon gúst húzni, végre minden nyomorúságot el-szenvedni, mellyeken mi által estünk, avagy pedig itt maradni és semmit se mivelni? E nagy kérdés, monda Kándíd.

Ez a beszéd új új elmelkedéseket okozott, Márton kiváltképpen azt vevé-ki hogy az ember arra szűletett hogy a háborgatásoknak zúrzarvarjában vagy pedig az únalomnak álmaságában éljen. Kándíd nem értett vele egyet; de mindazáltal ki nem mondotta vélekedését. Panglosz meg-vallá hogy mindenkor rettenetesen szenvedett; de már egyszer azt allítván hogy mindennek tsudálatosképpen folynának, és hogy ez a világ leg-jobb volna, most is azt vitatá, holott maga se hitte.

Egy dolog végképpen meg-erősíté Mártont az ő utálatos principiumiban, Kándídnak elméjét még inkább ingóvá tenni, Panglosznak eszét pedig fel-zavarni; az hogy egy nap az ő majorfágokban

fágokban Gertrudist és Viola barátot bétoppanni láták, a kik végfő infégben valának: tsak hamarjába megéméztették az ő három ezer piafztereiket, egymást elhagyták, őszve keltek, meg őszve vesztek, tömlőtze tetettek, s végre Viola Barát Törökké lett. Gertrud mindenütt űzte a maga mesterfégét, és semmit se nyert rajta. Bezzeg előre láttam, monda Márton Kándidnak, hogy a kegyelmed ajándékit azonnal elfognák tékozlan, és őket még bódogtalanabbakká tenni. Kegyelmed meg Kakambo, kentek hány millio piafztereket nem költöttek el, s még se bódogabbak Viola Barátnál és Gertrudisnél. Oh oh! alakom hát megint kőziinkbe hozták az egek, monda Panglofz Gertrudnak! Tudodé hogy az őrtom hegyébe, egy fűlembes egy szemembe kerültél nekem? Oh millyen vagy! De hiszem e világi dolog.

Ez az uj történet kízteté őket, többet mint valaha filozofálni. Vólt a szomszédtságban egy hires Dervis, a kit legjobb Filozofusnak tartottak Török országban; ehez menének tanátsot kérni. Panglofz mint szószolló monda neki: Mester te hozzád jöttünk, hogy megmondjad

nekünk, az a különös állat, mint a millyen az ember, minék teremtetett?

Mibe avatod magadat, mondá a Dervis? a te gondod é az? De tisztelendő atyám, mondá Kándíd, hiszem rettenetes fok nyomorúság vagon a földön. Miközöd neked hozzá, felele a Dervis, akar nyomorúság akar bóldogság legyen a világon? Ha ő Felsőge hajót küld Égyptomba, búsul é azon ha az egerek a hajóban kények szerint élnek é vagy sem? Mit van mit tenni hát, monda Panglosz? Halgatni, felele a Dervis. Leg-alább azt hittem, hogy egy kis-fég elmélkedhetek veled a foganatokról s az okokról, a lehetséges leg-jobbik világról, a roszsznak eredetiről, a léleknek természetiről, az előre el-rendelt harmoniáról. A Dervis ezen szavaknál órrok előtt be-tsapja az ajtót.

Ezen beszélgetés közben, az a hir támadott, hogy Konstantinápolyban meg-finóroztattak két Vezérek a Muftival együtt, és hogy fokban az ő barátjaik között karóra huzattak. Ez a változás mindenütt nagy zajgást indított egynehány óra alatt. Panglosz, Kándíd és Márton visszátérvén a kis majorfágba egy jámbor öregre találának a ki a kapuja előtt a hivesen ül vala narants fáknak

fáknak árnyékában. Panglofz a ki színt olly curiosus valamint eszekoptató volt, kérdi tőle minek hívnák a Mustit a kit színte most meg-sínóroztak vala. Nem tudom, felele a jámbor, soha sem is tudtam sem egyik Mustinak sem egy Vezérnek a nevét. Egyátallyában nem tudom a történetet-a mellyrül nekem beszéll: azt tartom hogy kőzönfégesen azok a kik kőzönféges dolgokba avatják magokat, némellykor póruljárnak, és hogy meg is érdemlik; soha nem aggodom róla mit mivelnek Konstántzinápolyban; meg-elégsem vele, hogy gyümölsöt küldhetek oda a vásárra a kertemből mellyet mivelek. Ezeket mondván, bé vezetiaz idege-
neket a maga házába; az ő két leányi és két fiai külömbféle szorbétokat mellyet magok készitettek tzitrom héjjas kajmakkal, narantsal, tzitrommal, ánánálszal, pilztátziával, Mokkal kávéval, a melly nem volt keverve a rofsz Bataviai, és szigeti kávéval, rakának eleibek. Annakutána ennek a szelid Muszulmánának két leányi meg-füstölék szakállokat Kándidnak, Panglofsz-nak és Mártonnak.

Térféges és derek földjének kell lennie, monda Kándid a Törökhöz? Nints több húsz

hold földemnél, felele a Török; a gyermekeimmel mivellem azt: a munka három nagy ellenféget távoztat-el tőlünk, az unalmot, a fertelmességet, és a szűkféget.

Kándíd vizsgálva-térvén az ő majorfágába, hantya vetette elméjében a Töröknek beszédét. Ez a jámbor öreg, úgymond Panglofznak és Mártonnak, úgy tesz, fokkal jobb sortot szerzett magának mint a hat királyok, a kikkel vatsorálni szerentsénk vala. Nints veszedelmesebb a méltófágnál, monda Panglofz. Ebben meg-egyeznek minden Filozofosuk. Mert végre Eglon a Moabiták királyja meg-ölettetett Ehud által; Abfalon a hajánál fogva akadt fen, és három dárdával verettetett által. Nádáb király, Ieroboám fia, Bakfa által öletett-meg; Ella király Zimri által, Ahásia Iehu által; Athalia királyné Iojada pap által; Iojakim, Iojachin és Zedekia, rabokká lettenek. Tudva lévő dolog miként veszték-el Krézus, Aslyages, Dárius, Pyrrhus, Perseus, Annibal, Iugurtha, Ariovist, Caesar, Pompejus, Nero, Otto, Vitellius, Domitzian, Második Richard Angliában, Második Eduard, Hatodik Henrik, a három Richard, Mária Stuart, Elfő Károly, a három frantzia Henrikek,

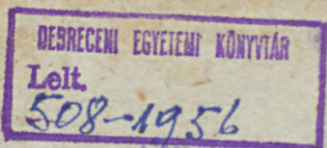
Henrikek, IV Henrik Császár? Tudni való —
 — — — Az is tudni való, mondá Kándíd,
 hogy a kertünket kell művelnünk. Iól mondja,
 felele Panglosz; mert midőn az ember E'den
 kertjébe tetetett, azért tetetett belé, *ut operare-*
tur eum, hogy azt művelje; a mi bizonyfága an-
 nak hogy az ember nem született a heverésre.
 Dolgozzunk s ne tőrjünk az eszünket, mondá
 Márton, ez az egy eszközü az életet turhetővé
 tenni.

Az egész kis tárfalág rá-állá erre a ditséretes
 szándékra; kiki a maga tálentomát gyakorlani
 kezdé. A kis föld fokot hajta. Kunegund igazán
 mondva, igen rúv vala; de jó kalátsot tudott fű-
 ni; Gertrud varrott és kötött; az Anyó a fehéjér
 ruhának viselte gondját. Egyik fe volt, Viola
 Barátot is oda értvén, a ki nem tett volna hasz-
 nos szolgálatot: e derék asztalos vala és még
 betsületesemberré is leve.

Panglosz pedig néha néha mondá Kándíd-
 nak: Minden történetek egybe vagynak kötve
 ezen a leg-jobbik világon; mert végre ha nem
 rugdalták volna ki egy szép kastélybul, Kune-
 gund kis aszszony szerelme végett; ha nem húz-

ták volna inkvizitzióra; ha nem járta volna meg gyalog Amérikát; ha nem szurta volna által a Bárót; ha nem veztette volna - el minden Eldorádóbeli juhait, nem enne itt bé - tsinált tzedrátot és pisztátziát. E mind jól van mondva, felele Kándíd; de a ker- tünket kell mivelnünk.

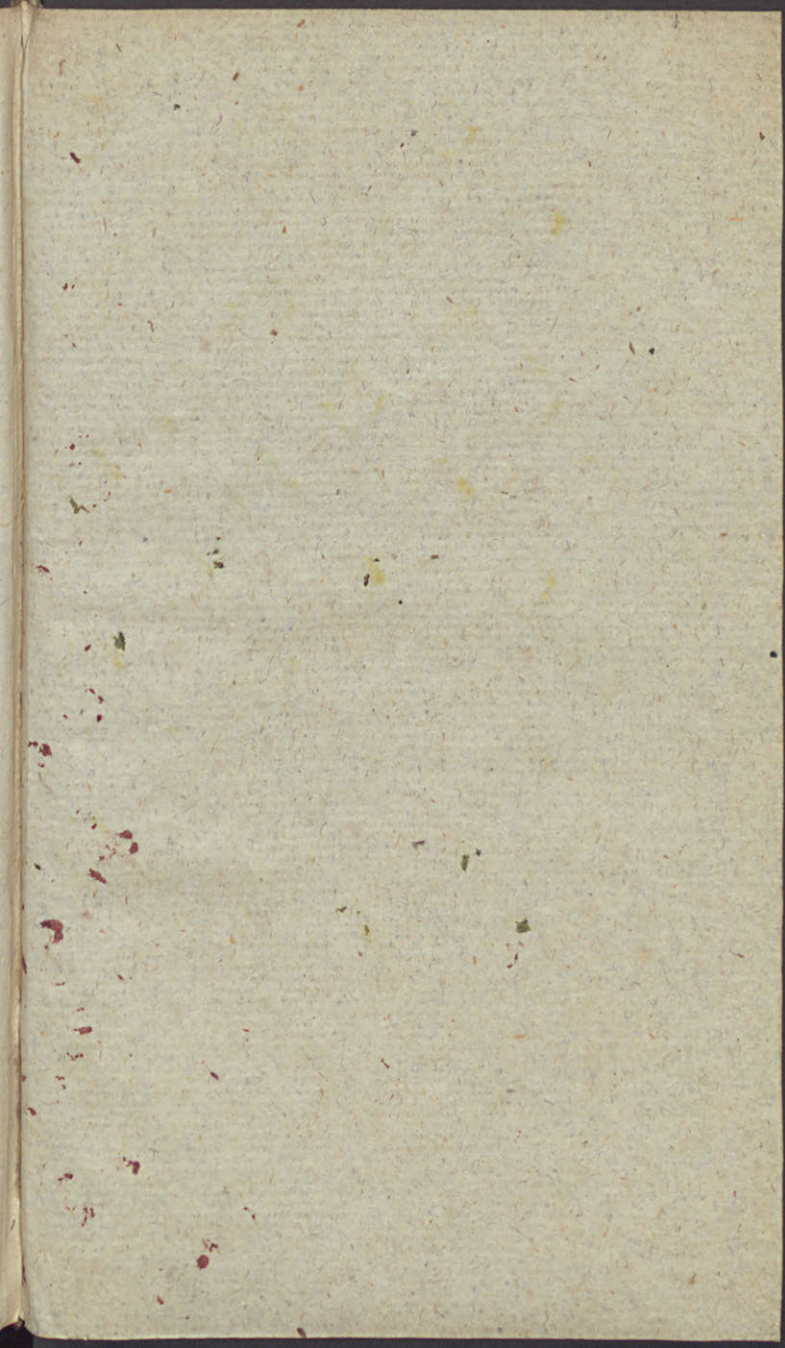
V é g e.

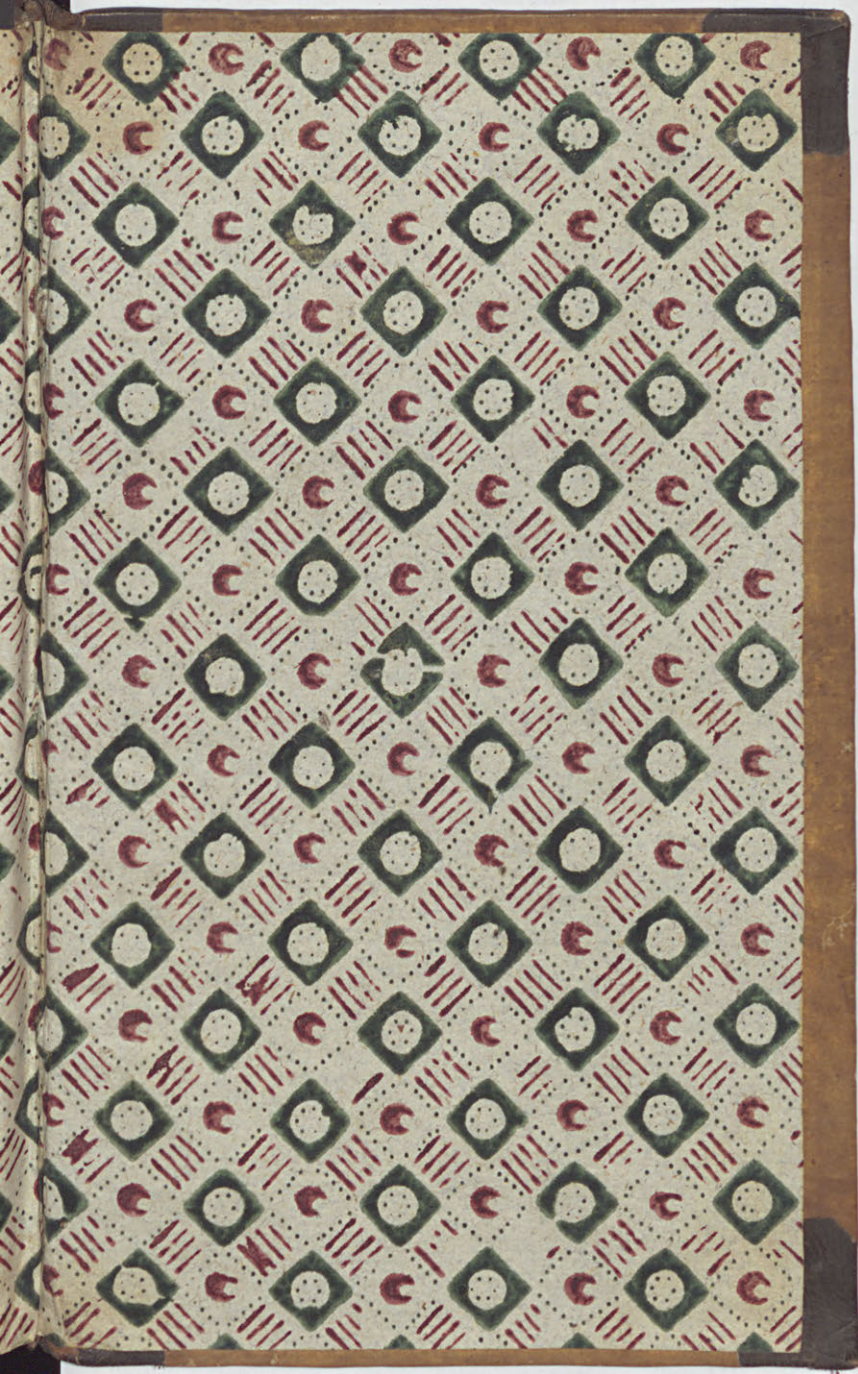
758539

758539

758539

458520

